

מדשן ביתך

גליון
מס' 493

פנינים ורעיונות נפלאים לפרשת השבוע
מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א

וישב
תשפ"ה

מה הלשון "קפץ עליו רוגזו של יוסף", הרי קפיצה היא לשון דילוג וזריזות, והיה לו לומר בא עליו רוגזו של יוסף.

מפרש רבי מרדכי דרוק בספרו "דרש מרדכי", יעקב רצה לשבת "בשלווה" - לזכות ליום שבו "ועלו מושיעים לשפוט את הר עשיו והיתה לה' המלוכה" [עובדיה א' - כ"א], שאז לא יהיה עוד שעבוד מלכויות, ויוכלו ישראל לעבוד את ה' בשלווה. וכך כתב הרמב"ם בסוף הלכות מלכים [פרק י"ב הלכה ד'] "לא נתאוו החכמים והנביאים לימות המשיח לא כדי שישלטו על כל העולם ולא כדי שירדו בעכו"ם ולא כדי שישנאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנויים בתורה וחכמתה ולא יהיה להם נוגש ומבטל כדי שיוזכו לחיי העולם הבא". אבל לבריאה יש סדר וזמנים לכל מאורע ומאורע, ומכיוון שמשמים נגזרו על ישראל גלויות ושעבודים, הרי גאולתם לא תבוא לפני שיתמלאו ימיהם של כל אותם גלויות ושעבודים. אבל כשראה הקב"ה עד כמה מתאוה יעקב "לישב בשלווה" ולזכות לגאולה השלימה, שיוכלו אז לעבדו בשלווה ונחת. מה עשה" "קפץ עליו רוגזו של יוסף" - זרז והקדים את מקרהו של יוסף, שממנו התחילו השתלשלות המאורעות שהביאו לשעבוד מצרים, שתזרז ותקדם את הגאולה השלמה.

"וישב יעקב" (ל"ז - א)

ביקש יעקב לישב בשלווה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלווה, אומר הקב"ה, לא דיין לצדיקים וכו' [רש"י שם] שואל הרב מבריסק, הרי ליעקב היו צרות רבות, עשיו, לבן, דינה, ומדוע דווקא כשהגיעה צרת יוסף שהיא האחרונה בצרותיו, הקב"ה אומר לא דיין לצדיקים מה שמתקן להם לעולם הבא אלא מבקשים לישב בשלווה בעולם הזה? ומתריץ, כל הצרות שהיו עד עכשיו לא היו צרות פרטיות שלו, אלא צרות בחשבון הצרות של עם ישראל. וגם הצרות שעברו על אברהם ויצחק, היו ג"כ צרות של "כלל ישראל", וכן הצרות של יעקב היו מורכבות מכלל ישראל ויצחק שהיה עדיין בחיים, ויעקב ובניו. אבל צרת יוסף לא כלולה בחשבון של "כלל ישראל", שהרי כולם היו צריכים להיות שווים בזה, וצרה זו הייתה ליעקב לבדו, כי השבטים הרי ידעו את האמת שיוסף חי, וגם יצחק ידע, א"כ ראה שזו הייתה רק צרה של יעקב בלבד. וזה מה שכתוב בפסוק "וישב יעקב" - שרצה לישב בשלווה, ובשביל זה באה לו צרה פרטית של יוסף.

"וישב יעקב" (ל"ז - א)

צדיקים מבקשים לישב בשלווה אמר הקדוש ברוך הוא לא דיין לצדיקים מה שמתקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישב בשלווה בעולם הזה. [רש"י שם] בספר "קהילות משה" שואל הרי יש צדיקים שזכו לשני שולחנות, כגון רבנו הקדוש, משה רבנו, רב אשי ושואל המלך. ומתריץ, יש הבדל האם העושר הוא

חידושים הקשורים גם לחנוכה מסומנים ב *

* "וישב" (ל"ז - א)

במדרש לקח טוב ובפירושו הרקח על התורה [בסוף הפרשה], העירו הערה נפלאה. כל הפסוקים בפרשת וישב פותחים באות ו', חוץ משמונה פסוקים. וביאור העניין, שהאות ו' מרמזת על ווי שהוא לשון צער, ובפרשה זו היו מאורעות של צער. ווי היה במכירת יוסף, ווי במיתת אשת יהודה ובניו ער ואונן. ווי במעשה אשת פוטיפר, ווי ביוסף בבית האסורים, ווי לסריסי פרעה. חוץ משמונה פסוקים שלא פותחים באות ו', שהם כנגד מצוות מילה שמצוותה לשמונה ימים, מפני שזכתה אסנת בת פוטיפרע להזדווג עם יוסף שהיה מהול, רמז גם לחנוכה שחל בימים אלו שמוספר ימי החג הם שמונה. (אמר הכותב: לכאורה יש תשעה פסוקים שלא מתחילים באות ו').

"וישב יעקב" (ל"ז - א)

כתב החיד"א, מצרותיו של יעקב, רואים את גדלותו. אם ניקח את צרותיו של יעקב ונמנה אותם, נראה בתוכם דבר מעניין. יוסף, דינה, עשיו, לבן, קיבלנו באות השניה של כל מילה את האותיות וישב - כלומר, אמנם יעקב עבר צרות רבות, אך בכל זאת לא התייאש ולא נשבר, אלא "וישב". בתוך הצרות שעבר, התיישב בדעתו ולא נתן לייאוש שיאחז בו, ורק בזכות כך ניצל מכל צרותיו.

"וישב יעקב" (ל"ז - א)

ביקש יעקב לישב בשלווה. [רש"י פס' ב']

בספר "ישועות מלכו" לרבי יהושע מקוטנא שואל, מה טיבה של אותה שלוה שביקש יעקב לעצמו, ומדוע נגזר עליו שלא ליהנות ממנה? ותירץ, הגמ' בסוף מסכת ברכות [ס"ד.] אומרת, הנפטר מן המת, אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום, הנפטר מן החי יאמר לו לך לשלום. וההבדל, החי משתוקק להגיע לשלימות, ולכן מברכים אותו שילך אליו - לך לשלום, לעומת זאת, המת חפשי הוא מהמצוות ואינו הולך אל השלימות, אלא נשאר עם השלימות שרכש לו בחייו, ולכן אומרים לו לך בשלום - עם אותה שלימות שסיגלת לך פה בהיותך עדיין עלי אדמות. יעקב אבינו חשב, שלאחר שעברו עליו כל כך הרבה תלאות וצרות, הקב"ה לא ינסה אותו, ורצה לשבת בשלווה עם השלימות שרכש לו בימי חייו, אבל אז קפץ עליו רוגזו של יוסף, כי היה עליו עוד לעמוד בניסיון של מכירת יוסף ולעמוד בצדקו, והתברר לו כי עדיין עליו ללכת "לשלום", לנוע עוד לעבר השלימות.

"וישב יעקב" (ל"ז - א)

ביקש יעקב לישב בשלווה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. [רש"י שם]

מפחד ממונו, כך גם הנמשל, יעקב אבינו כיון שרואים שהוא ג"כ "עז פנים" שיושב ביניהם ואינו מתיירא ומתפעל מהם, הרי הם בורחים ועוזבים אותו, כי בטל כל כוחם.

* **"וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען"** (ל"ז - א)

אחר שכתב לך יישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה, שלא היו ספונים וחשובים לפרש היאך נתישבו וסדר מלחמותיהם איך הורישו את החורים, פרש לך ישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה כל גלגולי סיבתם, לפי שהם חשובים לפני המקום להאריך בהם. וכן אתה מוצא בעשרה דורות שמאדם ועד נח, פלוני הוליד פלוני, וכשבא לנח האריך בו. וכן בעשרה דורות שמנח ועד אברהם קצר בהם, ומושהגיע אצל אברהם האריך בו. משל למרגלית שנפלה בין החול, אדם ממשמש בחול וכוברו בכברה עד שמוצא את המרגלית, ומשמצאה הוא משליך את הצרורות מיידו ונוטל המרגלית. (דבר אחר וישב יעקב הפשתני הזה נכנסו גמליו טעונים פשתן, הפחמי תמה אנה יכנס כל הפשתן הזה, היה פקח אחד משיב לו ניצוץ אחד יוצא ממפוח שלך ששורף את כלו, כך יעקב ראה כל האלופים הכתובים למעלה, תמה ואמר מי יכול לכבוש את כלן, מה כתיב למטה [פסוק ב] אלה תולדות יעקב יוסף, דכתיב [עובדיה א' - י"ח] והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כלם. [רש"י]

לכאורה המשל שהביא רש"י אינו מובן, לדוגמא אדם עובר מדירה בת חמישה חדרים ליחידת דיור קטנה, והוא לא מצליח להכניס את כל הריהוט שהיה בדירה הישנה לתוך הדירה החדשה, בא פיקח ואומר לו לך ושרוף את מה שלא נכנס ולא יהיו לך בעיות, לזאת יקרא פיקח? הרי זאת טענת הפיקח לפחמי, ניצוץ אחד שורף הכל? תירץ רבי יהודה אריה דינר בשם רבי מתתיהו סלומון, אם ניקח גפרור כדי לשרוף נייר, הנייר ישרף מיד, אבל אם ניקח את הגפרור ונכניסו לתוך ספר סגור, הגפרור יכבה מיד, מדוע? כי האש זקוקה לחמצן כדי לבעור, כששורפים נייר בודד יש הרבה אויר וחמצן בסביבה ולכן הוא נשרף מיד, אבל בתוך ספר סגור אין אויר וחמצן. כמו כן, תבן המפוזר על פני השדה נשרף במהירות, אבל אם הוא יהיה דחוס כמקשה אחת לא ישרף במהירות. זה הביאור ברש"י, הפיקח לא התכוון לומר לו שישורף את כל הפשתן, אלא השתמש בפשתן לדוגמא, הרי אם היה יוצא ניצוץ אחד היה שורף את הכל מדוע כי יש שם הרבה אויר, אז תוציא את האויר ותדחוס את הפשתן וכך תוכל להכניס את כולו.

הנמשל על יעקב ועשיו הוא עשיו הגיע עם אלוף ועוד אלוף, שתים עשרה אלופים, לכאורה מפחיד, אומרת התורה הכל אויר הכל יכול להישרף ברגע אחד, ברגע שיש את יד ה' אפילו שלפי הטבע כל הכוחות שכנגד נראים חזקים מאוד, אבל כשהקב"ה בצד השני הכל נשרף במהירות.

גם בחנוכה, היו אלפי חיילים שבאו להילחם בישראל, באו שלש עשרה בני החשמונאים ונלחמו שלא כנגד הטבע, וניצחו, כשיש סיעתא דשמיא אין טבע ואין מה לפחד, כי הקב"ה בעזרנו.

* **"וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען"** (ל"ז - א)

ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כלם. [רש"י]

רצונו של הצדיק ומה הוא פועל בשביל זה, וממי מגיעה היוזמה. יתכן שלצדיק יהיו שני שולחנות, אבל אין זה רצונו, והיוזמה לא באה מצדו, אלא הקב"ה העניק לו את אות שפע גשמי. משא"כ יעקב ביקש מעצמו מהקב"ה, ועל זה ענה לו הקב"ה חלקך מתוקן לעולם הבא. ודברים אלו מפורשים ב**אלשיך הקדוש** שמדייק מלשון חז"ל "ביקש לישיב בשלווה" ולא כתוב "רצה". כי גם את הטוב יקבל איש מאת האלוקים, אך לא שיבקשנו ויחזר אחריו..

"אלה תולדות יעקב יוסף" (ל"ז - ב)

"ביקש יעקב לישיב בשלווה, קפץ עליו רוגזו של יוסף" [רש"י]

יש להבין מדוע רש"י הקדים שביקש לישיב בשלווה, וכי משום שביקש לישיב בשלווה לכן קפץ עליו רוגזו של יוסף? מבאר רבי חיים פרידלנדר, ודאי ה' יתברך רוצה בשלוות הצדיקים וא"כ לא בגלל שביקש לישיב בשלווה קפץ עליו רוגזו של יוסף, אלא הכוונה כאן לחינוך ולימוד הבנים. יעקב אבינו חשב שאינו צריך כבר לדאוג עבור חינוך ילדיו, שהם כולם בחירי ה', ויכול לשבת בשלווה... על זה קפץ עליו רוגזו של יוסף.

מזה רואים שאף בבנים היותר גדולים וצדיקים, צריך האב שלא להסח דעתו, להוכיחם ולהורותם איך להתנהג!

"וישב יעקב בארץ מגורי אביו" (ל"ז - א)

דבר אחר, הפשתני הזה נכנסו גמליו טעונים פשתן. תמה הפחמי להיכן יכנס כל הפשתן הזה? השיבו פיקח אחד, ניצוץ אחד יוצא ממפוח שלך ששורף את כולו. כך יעקב ראה כל אלופי עשיו הכתובים למעלה בפרשת וישלח, תמה ואמר, מי יכול לכבוש את כולן? אלה תולדות יעקב יוסף וכתוב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם. [רש"י]

בקונטרס **"מציאה נסתרת"** למלמד הרב אברהם ביכמן הביא על דברי רש"י אלו רמז נפלא, **"וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען"**, סופי תיבות ניצוץ. ומדוע בא הרמז רק בסופי התיבות? אפשר לומר שבא ללמדנו שבסוף הימים יבוא ניצוץ מיוסף. וכן יש לומר, **"מגורי אביו בארץ כנען"** סופי תיבות "ציון", על שם הפסוק **"ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשיו"**.

"וישב יעקב" (ל"ז - א)

אמר רב חוניא משל לאחד שהיה מהלך בדרך, ראה כת של כלבים, נתיירא וישב לו ביניהם כך כיון שראה אבינו יעקב עשיו ואלופיו נתיירא מהם וישב לו ביניהם. [בר"ר פ"ד]

לימוד חשוב למד ה"חידושי הרי"ם" ממדרש זה, כשאדם רואה שבאה לו איזה צרה וצער, לא ישים עיקר השתדלותו איך לברוח מהצרה ולבעוט בה, רק צריך למצוא מקום לעצמו באותה צרה עצמה. **"נתיירא וישב לו ביניהם"**, ע"י אמונה תמימה בלב שלם שהכל ממנו יתברך, וכך יהיה האדם השלם.

ה"אמרי אמת" עמד על נקודה נוספת במדרש, מדוע המשל במדרש הוא דווקא על כלבים. אלא שעיקר כחם של כלבים הוא ה"עזות פנים", וכמו שהגמ' במסכת ביצה [כ"ה:] אומרת, ג' עזין וכו' "כלב" בחיות. והטבע של הכלב הוא שאם אתה מפחד ממנו ובורח ממנו הוא רודף אחריו, ואם רודפים אחריו הוא בורח, דהיינו, עזותו של הכלב מסתיימת כשהוא מבחין שהעומד מולו לא

במדרש, [בר"ר פ"ד - ה] יוסף שטנו של אותו רשע והיינו עשיו. מדוע דווקא יוסף הוא שטנו של אותו רשע, הביאור בזה הוא, יצחק החזיק את עשיו לצדיק, וחשב, שאף שבחיזונית שלו הוא איש שדה, אבל בפנימיותו הוא צדיק וישר וצדקתו עולה על של יעקב שהוא יושב אוהל. אבל באמת היה עשיו צד את אביו בפיו, רימה אותו. לא צדיק בפנימיות וכ"ש לא בחיזונית. ואצל יוסף בדיוק ההיפך, החיזונית שלו הייתה יכולה להטעות, כי היה מסלסל בשער, אבל הוא עמד בצדקו. ולכן הוא שטנו של עשיו, כי הוא היה באמת מה שעשיו הראה את עצמו בערמה.

"יוסף בן שבע עשרה שנה וכו' והוא נער" (ל"ז - ב)

יוסף בן שבע עשרה שנה, ואתה אומר "והוא נער"? אלא שהיה עושה מעשה "נערות". [בר"ר פ"ד - ז]

שואל ה"אמרי אמת", למה המדרש מתפלא שיוסף בגיל שבע עשרה נקרא "נער", והרי גם אברהם אמר "ואני והנער נלכה עד כה" [כ"ב - ה], על אף שיצחק היה בן שלושים ושבע. ומתוך, שמהפסוק הזה אין ראייה, שם אמר את זה האבא, ובעיני האבא בנו תמיד נשאר ילד ונער, ולא חשוב מה מספר שנותיו, אבל כאן התורה אומרת נער, ולכן המדרש שואל בן שבע עשרה ואתה אומר נער.

"והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם" (ל"ז - ב)

ידועה השאלה איך סיפר יוסף לשון הרע על אחיו, הרי אסור לספר לשון הרע, אלא כבר ענה על כך ה"חפץ חיים" בספרו "שמירת הלשון" [ח"ב פ"א] שאם יש תועלת בסיפור הלשון הרע הדבר מותר בתנאים מסוימים וכפי שפירט שם, ואף כאן סיפר לאביו בלבד כדי שיוכיחם. אמנם אף על זאת כותב על ה"חפץ חיים" שיש עליו טענה שהיה צריך קודם להוכיחם בעצמו ורק אם לא ישמעו לו עליו לספר זאת לאחרים שיוכיחום.

והנה מפסוק זה יש להוכיח כמה הלכות בדיני לשון הרע וליישב את קושייתו של ה"חפץ חיים" מדוע יוסף לא העיר להם בעצמו, בהקדם מה שיש להקשות בפסוק זה כמה קושיות. א. למה התורה מדגישה שהוא היה נער? ב. מהו לשון "ויבא", לכאורה היה צריך להיות כתוב "ויספר"? ג. למה כתוב "אביהם", הרי כיון שהפסוק כאן מדבר על יוסף שיהיה כתוב 'אל אביו'?

בספר "אפיקי ים" [בסוף ח"א] כתב דיש ללמוד מכאן יסודות בהלכות לשון הרע, דהנה אף במספר לשון הרע לתועלת, יש ג' כללים בזה, א. שיבדוק אם לא יוכל בעצמו להוכיחו, ב. לספר המעשה כהווייתו ולא להוסיף כלום על מה שהיה, ג. שאסור ליהנות ולהתכבד בקלוננו, אלא שיהיה כוונתו רק לתועלת. וביאר, שג' כללים אלו מרומזים כאן, שבתחילת הפסוק כתוב "והוא נער את בני בלהה וגו'", שהתורה הדגישה שהוא היה נער וא"כ הוא ידע שהם לא ישמעו לו ולכן היה מותר לו לספר לאביו. ובזה שכתוב "ויבא" נלמד שהביא בדיוק מה שהיה ולא שסיפר מעצמו שבאופן זה יתכן שיוסיף משהו, אלא הביא הדברים כהווייתם. ובזה שכתוב "אל אביהם" נלמד שכל כוונתו היתה לתועלת כדי שאביהם יוכיח אותם, והיינו 'לא לאביו', שבזה היה יכול להראות שיש לו איזה הנאה מסוימת, אלא "לאביהם", שכל כוונתו היתה לתועלת.

"והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו" (ל"ז - ב)

שואל רבי זלמן סורוצקין מה ראה הכתוב לציין כאן את העובדה, שבלהה וזלפה הם נשי אביו? וכי לא ידענו זאת כבר קודם?! ומתוך, מאחר ובני לאה היו

במדרש, [בר"ר פ"ד - ה] יוסף שטנו של אותו רשע והיינו עשיו. מדוע דווקא יוסף הוא שטנו של אותו רשע, הביאור בזה הוא, יצחק החזיק את עשיו לצדיק, וחשב, שאף שבחיזונית שלו הוא איש שדה, אבל בפנימיותו הוא צדיק וישר וצדקתו עולה על של יעקב שהוא יושב אוהל. אבל באמת היה עשיו צד את אביו בפיו, רימה אותו. לא צדיק בפנימיות וכ"ש לא בחיזונית. ואצל יוסף בדיוק ההיפך, החיזונית שלו הייתה יכולה להטעות, כי היה מסלסל בשער, אבל הוא עמד בצדקו. ולכן הוא שטנו של עשיו, כי הוא היה באמת מה שעשיו הראה את עצמו בערמה.

"וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען" (ל"ז - א)

מהו כפל הלשון "בארץ מגורי אביו בארץ כנען", הרי כולם יודעים שיעקב גר בארץ כנען. אלא כשיעקב היה בבית לבן, חשש משתי זכויות שהיו מיוחדות לעשיו, א. כיבוד הורים. ב. ישיבת ארץ ישראל. עכשיו התהפך הגלגל, המצוות שהיו רק אצל עשיו כאילו נלקחו ממנו וניתנו ליעקב. שהרי בסוף הפרשה הקודמת [ל"ז - ו - ח] מספרת התורה "ויקח עשיו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל נפשות ביתו וכו' וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו וכו' וישב עשיו בהר שעיר" - עשיו לא רק שעזב את הורים, אלא גם יצא לחו"ל. ולכן, התורה מציינת שכנגד זה ליעקב אבינו חזרו שתי מצוות אלו, א. "וישב יעקב בארץ מגורי אביו" - שם יוכל לקיים מצוות כיבוד הורים, ויוכל לשמשו לעת זקנותו. ועוד, שגם ישב בארץ כנען, ארץ ישראל, ובכך קיים מצוות ישיבת ארץ ישראל.

"אלה תולדות יעקב יוסף" (ל"ז - ב)

כל מה שארע ליעקב אירע ליוסף, זה נשטם וזה נשטם, זה אחיו מבקש להרגו וזה אחיו מבקש להרגו. [רש"י]

כותב רבי אלחנן וסרמן ב"קובץ מאמרים", "מעשה אבות סימן לבנים", מה שקרה ליעקב עם עשיו ולבן, מלמד על מה שיקרה לישראל בגלות בין האומות, ומה שקרה ליוסף עם אחיו, רמז למה שיקרה לתורה בתוך עם ישראל, שכן מצב התורה בישראל דומה בכל פרטיו למצב ישראל בין העמים. יעקב ויוסף "זה נשטם וזה נשטם", ולדורות, מה ישראל שנואים על האומות, כך תלמידי חכמים שנואים על עמי הארץ, וכן שאר הדברים.

"אלה תולדות יעקב יוסף" (ל"ז - ב)

מנהג אשכנז בכל מקום שצריך להזכיר שמו של אדם, בעליה תורה, בכתובה, ועל מצבתו מזכירים שמו ושם אביו, פלוני בן פלוני, המקום היחיד שמזכירים שם אמו הוא בחולה, כשמתפללים לרפואה מזכירים פלוני בן פלונית, אומר ה"בן איש חי", לאביו יש עוון ביטול תורה, אבל נשים אינם מחויבות בלימוד התורה, לכן אינן נענשות כשהן מתבטלות מלימוד התורה, לכן כשבאים להתפלל על חולה מזכירים שם אמו, כי הזכרת שם אביו עלולה לעורר את עוון ביטול תורה שיש בידי אביו.

"יוסף בן שבע עשרה שנה היה רועה את אחיו בצאן" (ל"ז - ב)

נפלאים דרכי ההשגחה, ונסתמים הם מבינתו של אדם. מה שנראה לפעמים כאסון, פעמיים הייתה זו הסיבה לעלייתו בדרגה. אומר ה"חפץ חיים", פרשה זו של מכירת יוסף, מרמזת על עתידו של עם ישראל. ואכן כזה יהיה גם עמנו, כאשר לעתיד לבוא תתגלה מלכותו יתברך, ותתגלה דרך הנהגתו של הקב"ה,

מזלזלים בבניהן של בלהה וזלפה, וקוראים להם "בני השפחות", בקשה כאן התורה להדגיש את העובדה שבלהה וזלפה היו נשי יעקב, ולא שפחות. יוסף החשיב אותן כנשי אביו ממש, ואת בניהן כאחים שווים. וכדי להודיע שכך נהג יוסף, ראתה התורה להדגיש זאת דווקא כאן, לאחר שציינה שיוסף "נער את בני בלהה ואת בני זלפה" - שהיה רגיל אצלם ומקרבם (רש"י), שהיה רגיל לשהות עמם ולקרבתם כאחים שווים, מפני שהחשיב את אמותיהם לנשי אביו.

"והוא נער את בני בלהה" (ל"ז - ב)

היה עושה מעשה נערות מתקן בשערו. [רש"י]

האדמו"ר רבי בונים מפשיסחא כותב שהסלסול בשער הוא לא רק כפשוטו אלא יש בו רמז על מהותו של יוסף הצדיק. על הפסוק בפרשת חוקת [י"ט - ב] "פרה אדומה תמימה", אומר רש"י, "תמימה" - שאם היו בה שתי שערות שחורות פסולה. אבל לגבי ה"תמים" תהיה עם ה' אלוהיך", אפילו פגם כחוט השערה פוסל אם יש חסרון בתמימות, לכן הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה [יבמות קכ"א] והוא שאמר יוסף מתקן בשערו היה - מטפל בתמימותו שלא לפגום בה אף כחוט השערה.

"ויבא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם" (ל"ז - ב)

שהיו אוכלים אבר מן החי. [רש"י]

צריך להבין מהו הלשון "דיבתם", ומדוע לא כתוב סתם ויבא רעתם. וגם יש כאן כפל לשון - דיבתם - רעתם, והנה רש"י מבאר שהדיבה שיוסף הביא היא מה שאכלו אבר מן החי, וכבר עמדו המפרשים וכי יעלה על הדעת שהאחים באמת אכלו אבר מן החי, ועוד קשה ואם אמת היה הדבר שאכלו אבר מן החי מדוע יוסף נענש?

בתרגום "יונתן בן עוזיאל" מפרש, שיוסף ראה את אחיו אוכלים בשר האוון והזנב שתלשו מבהמה וחיה. וכתב רבי חיים פייבל זצ"ל (ב"ר דוד זכריה מענדל, וחתן השל"ה) ב"פירוש יונתן" "ושמעתי שכן דרך הרועים בארץ ישמעאל, לחתוך אוון וזנב הבהמה כשהיא חולה, כדי שתחזור לבריאותה, וכן עשו הם לרפואה, ויוסף לא ידע כלום מרפואה זו. וסבר שלאכילה חתכו".

ה"שפתי חכמים" מתרץ, ויש לומר דודאי לא היו חשודין על זה, אלא שיוסף היה טועה בדבר, שהיה רואה אותן שאכלו מבהמה שנשחטה ועדיין היא מפרכסת (מצב שבו אברי הבהמה מתנועעים לאחר השחיטה עד שתמות), לכן נענש שהיה לו ליעין בדבר על מה שחשדן על אבר מן החי שהיה מותר לאכלה, דכיוון שנשחטה, שחיטה מתירה, והוא סבר שכל זמן שמפרכסת עדיין הוי אבר מן החי.

החיד"א בספרו "חומת אנך" כותב, בהכרח שהיו הלוקים בדבר ההלכה, אם כן איך יעקב האמין ליוסף שהוא בדעת מיעוט הרי ההלכה היא שאחרי רבים להטות?

כדי ליישב זאת נקדים את המחלוקת הידועה בזמנו של רבי יוסף קארו זצ"ל בעל השולחן ערוך, בענין "הסמיכת חכמים", דעת רבני צפת הייתה כפי שפסק הרמב"ם שאם יאספו כל חכמי ישראל ויסמיכו רב אחד נחשב הדבר לסמיכה לכל דבר כאילו נסמך על ידי רב אחרי רב עד למשה רבנו ע"ה, ועל סמך פסק זה הסמיכו את המהר"י בירב זצ"ל, לאחר מעשה הסמיכה שלחו לרבני

ירושלים את פסיקתם ואף שלחו כתב סמיכה למהר"ר לוי בן חביב, והשיב להם שצריך לבטל את פסיקתם מפני שהדבר צריך להיות על ידי רוב חכמי ישראל, ונכון שחכמי צפת הם רוב חכמי ישראל, אבל הדבר צריך לדון ביחד על ידי "כל" חכמי ישראל ומכיון שדנו בזה חכמי צפת לבדם נפלה החלטתם ואין פסיקתם על פי הדין, ואם ירצו לדון בזה שוב ביחד עם כל חכמי ישראל לא יוכלו לדון בזה כי כבר גילו את דעתם ועשו מעשה ונשארו בעמדתם נוגעים הם בדבר, לכן לא תהיה מציאות של "כל" חכמי ישראל.

לפי"ז הוא הדין בענייננו, עשרת השבטים עשו מעשיהם בדינים הנ"ל על פי סברתם, ולאחר מעשה ידע יוסף את פסיקתם וסברתם, וחלק עליהם בדין ואמר לאביו את סברתו, ויעקב ויוסף לא ביטלו דעתם לדעת רוב השבטים מפני שכשפסקו את דינם לא ישבו כולם, ולא יועיל שישבו השבטים עם אביהם ועם יוסף, כי מכיוון שהם כבר פסקו את הדין הם נגועים בדבר ולא יוכלו להיות נאמנים, לכן יעקב אבינו לא יכל לפסוק כהרוב, מכיון שהרוב לא היה מתוך כולם.

ממשיך החיד"א ואומר זה מה שכתב שלמה המלך החכם מכל אדם בספרו "והחכמה תעז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר [קהלת ז' - י"ט]", "והחכמה תעז לחכם": זהו יוסף הצדיק שעמדה לו חכמתו במחלוקת עם אחיו למרות שהיה רוב נגדו. "מעשרה שליטים", אלו אחי יוסף שעשו מעשה על דעתם. והטעם "אשר היו בעיר" ובגלל שהיו עימו ולא ישבו יחד לפסוק את הדין ואז היו פוסקים על פי הרוב.

בספר "דברי אברהם" כתב, שהמחלוקת בין האחים היא האם יש להם דין ישראל או שיש להם דין בן נח, האחים סברו שיש להם דין ישראל, ואצל הישראל השחיטה מתירה את הבשר ומותרים במפרכסת, ויוסף סבר שיש להם דין בני נח ואסורים במפרכסת.

והנה יעקב אבינו נשא שתי אחיות, וכתב המהרש"א שיעקב חשב שיש לו דין בן נח ומותר בשתי אחיות. וא"כ, לפי שיטת השבטים שהיה להם דין ישראל, אין תירוץ על מה שיעקב נשא שתי אחיות, וזה מה שכתוב כאן. "ויבא יוסף את דיבתם", שדיבר על אחיו שאוכלים מפרכסת, ובוה הם גורמים "רעה אל אביהם", כי לפי שיטתם שמותרים במפרכסת משום שיש להם דין ישראל, נמצא שחטא יעקב שנשא שתי אחיות, והתנהגותם היא דבר רע כלפי אביהם, שהם מבטלים את תירוצו.

רבי יהונתן אייבשיץ מתרץ, האחים רצו לנסות את יוסף, האם הוא הולך רכיל ומגלה סוד, והיו אומרים בפניו "כמה הוא טוב אבר מן החי", וכל זה בדרך שיחה, שמי ששומע חושב שבאמת הם אוכלים אבר מן החי, ויוסף האמין שבאמת הם אוכלים אבר מן החי, והעביר את זה ליעקב כדי להוכיחם. לכן כתוב "דיבתם רעה" ולא מעשיהם הרעים, שבפועל לא ראה מעשים, אלא רק שמע דיבורים.

"והוא נער את בני בלהה וכו' וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו" (ל"ז - ב - ג)

בהיות יוסף עם אחיו, עשה מעשה נערות כמותם, וכשהוא היה עם אביו הזקן, התנהג כזקן ורגיל ועשה מעשה זקנה. ידע לכוון דרכיו ומעשיו עם כל אחד.

יוסף. ממה הם פחדו? האחים ראו שלאברהם אבינו נולדו שני בנים, בן אחד הוא הוציא החוצה, ורק יצחק היה הממשיך שלו. גם ליצחק היו שני בנים, בן אחד הוא הוציא החוצה, ויעקב בלבד הוא ממשיך דרכו. ועכשיו הם רואים שיוסף הוא "בן זקונים" ליעקב - בר חכים הוא ליה, רק אותו הוא מלמד את סדר הקדשים, והתעורר בליבם החשש שתהיה זו מהדורה שלישית של אותה צורה, הם יוצאו החוצה ורק יוסף יישאר ממשיך דרכו של יעקב אביהם מכאן נבע פחדם הנורא, הפחד שהביא אותם לעשות מה שעשו.

"כי בן זקונים הוא לו" (ל"ז - ג)

כותב "בעל הטורים", כי "זקנים" הוא ראשי תיבות של סדרי משנה: זרעים, קדשים נשים, ישועות (זהו סדר נזיקין שמושיע את האדם מנוק ומלהתחייב ממוון). מועד. כלומר, יוסף למד מפי אביו את סדרי המשניות הללו. שואל ה"אמרי אמת", היכן נעלם סדר טהרות? ומדוע לא נזכר? ותירץ, שאת הטהרה אדם צריך לעבוד ולעמול, ולקנות בעצמו את טהרת הלב. זה אינו ניתן לידיעה על ידי לימוד מפי האב בלבד. הבא ליטהר מסייעין אותו מן השמים. אבל את הפתח האדם צריך לפתוח בעצמו.

רבי חיים קניבסקי זצ"ל מתרץ: הטעם, משום שבתחילה היו קדשים וטהרות סדר אחד, מכיוון שקדשים צריך לאוכלם בטהרה. רק כאשר התרחבו הדברים והדינים בברייתות, חילקום לשני סדרים, לכן כאן כוללם יחד.

"וישראל אהב את יוסף ועשה לו כתונת פסים" (ל"ז - ג)

האם יעקב התכוין ח"ו להטיל קנאה בין האחים? מתרץ ה"חתם סופר", הגמ' במסכת שבת [קמ"ה:] אומרת, מפני מה תלמידי חכמים שבבבל מצויינים (מתקשטים במלבושים נאים), מפני שאינן בני תורה, ומכבדים אותם בגלל לבושיהם שנראים חשובים, והם לא כמו התלמידי חכמים שבארץ ישראל שלא היו צריכים את זה. יעקב אבינו לימד את יוסף את כל יסודות התורה, וחשש יעקב שאולי הבנים יקנאו בו שמוסר רק לו ולא להם, לכן עשה לו כתונת פסים, כמו אותם שאינן בני תורה, ואז האחים לא יקנאו בו. אבל האחים ראו שהאבא מלמד דווקא אותו, והבינו שהכתונת פסים זה רק "כיסוי", תרתי משמע, שלא יזהו אותו כבן תורה, ולכן שנאו אותו.

"ועשה לו כתונת פסים" (ל"ז - ג)

טבע האדם שלפעמים הוא מקנא באנשים, וחושב שלשני יש יותר ממנו. אנו חולמים להגיע לעושר של השני, אנו רוצים להיות במעמדו, אבל אנחנו לא יודעים שלכל אחד יש את ה"חבילה" שלו. לפעמים אנו מקנאים ומקנאים, ולא יודעים שבעצם אנו מקנאים בצרותיו של השני. אומר רבי שלום שבדרון, רוצים לראות דוגמא, "וישראל אהב את יוסף מכל בניו ועשה לו כתונת פסים", הרי אותה כתונת פסים, שהיתה סיבה לקנאה של האחים כלפי יוסף, הייתה טווייה מצרות קשות העתידות לבוא עליו: פוטיפר, סחרים, ישמעאלים ומדנים, אך אנשים רואים ואינם יודעים מה הם רואים - "וישנאו אותו".

"ועשה לו כתונת פסים" (ל"ז - ג)

לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת [מש] שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים. [שבת י:]

ואונקלוס תרגם בר חכים הוא ליה כל מה שלמד משם ועבר מסר לו. [רש"י] שואל האדמו"ר רבי יחיאל מאיר מאוסטרובצא, מדוע התורה מדגישה שיוסף בגיל שבע עשרה, מה הרמז בכך, ומה זה בא ללמד. שאלה נוספת שואל רבי יעקב קמינצקי, יעקב אבינו למד תורה גם מיצחק אביו וגם מאברהם זקנו, א"כ מדוע לימד יעקב את יוסף את מה שלמד בבית שם ועבר ולא מה שלמד אצל אביו וזקנו? ושניהם מתרצים את אותו יסוד על שתי השאלות, עבודתו ותפקידו של אברהם אבינו היתה מלחמה בעובדי האלילים והפצת אמונה בעולם, וכך היתה גם תורתו כמבואר בגמ' עבודה זרה [י"ד:] גמירי דעבודת כוכבים דאברהם אבינו ד' מאה פירקי הוויין, אך לשם ועבר היתה עבודה אחרת, שם חי בתקופה של דור המבול שעליו נאמר "כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ [בראשית ו - י"ב] ועבר חי בדור הפלגה שעליו נאמר נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם [בראשית י"א - ד:], דור שהולך ונלחם כביכול עם הקב"ה ותורתם של שם ועבר היתה לא להיות מושפעים מהסביבה, ואיך עושים זאת.

"תורת אברהם" היא להשפיע על אחרים, "תורת שם ועבר" איך לא להיות מושפע מאחרים.

יעקב אבינו בדרכו לחרן הלך לבית מדרשם של שם ועבר ללמוד איך חיים בסביבה קלוקלת ולא מושפעים מדרכיהם הנלוזות, לא לומדים ממעשיהם הרעים, לימוד זה ארך ארבע עשרה שנה שבסופו יעקב אבינו היה מוכן להתמודדות לשהות במחיצתו של לבן במשך עשרים שנה, ובסופם יעקב יכול לומר "עם לבן גרתי" "ותרתי" ג מצוות שמרתי" [בראשית ל"ב ה:], תורה זו "תורת שם ועבר" לימד יעקב רק את יוסף, יוסף שעתידי להיות עשרים ושתיים שנה בטומאת מצרים, הוא צריך ללמוד איך לא להיות מושפע מהסביבה.

יתר האחים לא היו זקוקים לתורה זו, בא"י הם היו יחד, וגם כשירדו למצרים ירדו יחד, ולמדו בישיבה שהוקמה על ידי יהודה בארץ גושן במיוחד למטרה זו שלא יתערבבו עם מצרים, והם למדו כנראה את "תורת אברהם".

אומר האדמו"ר מאוסטרובצא, בן ג' אביו מלמדו תורה, וא"כ יוצא שיוסף סיים את אותם ארבע עשרה שנות לימוד וחינוך שאביו עשה בבית שם ועבר כשהוא בן שבע עשרה שנה, וזה מה שבאה התורה לומר יוסף בן שבע עשרה שנה.

"וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו" (ל"ז - ג)

שנלד לו לעת זקנתו. ואונקלוס תרגם בר חכים הוא ליה כל מה שלמד משם ועבר מסר לו. דבר אחר שהיה זיו אקונין שלו דומה לו. [רש"י]

כידוע ישנם סדרי משנה. זרעים, מועד, נשים, נזיקין, קדשים וטהרות. וידועים דברי הגמ' במסכת שבת [ל"א.] הדורשת את הפסוק [ישעיהו ל"ג-ו:] "והיה אמונת עיתך חוסן ישועות חכמת ודעת". אמונה זה סדר זרעים, עתך זה סדר מועד, חוסן זה סדר נשים, ישועות זה סדר נזיקין, חכמת זה סדר קדשים ודעת זה סדר טהרות. אומר רבי יהודה אסאד, יעקב אבינו לימד לבניו את כל חלקי התורה, אך את יוסף לימד את סדר קדשים, לכן נאמר עליו "בר חכים הוא ליה", כי חכמה רומזת על סדר קדשים. ומדוע דווקא אותו לימד יעקב סדר קדשים? כי יעקב אבינו נטל את הבכורה מראובן ונתן ליוסף, ומאחר והבכור צריך לעסוק בהקרבת הקרבנות, למדו הלכות אלו. ראו זאת האחים, והתחילו לשנוא את

ואילו דוד אמר לאבשלום "לך בשלום" ואח"כ נתלה אבשלום [ברכות ס"ד]. וא"כ, כשאומרים לך לשלום זוהי סגולה להצלחה, אבל אחי יוסף שנאו אותו ולא רצו בטובתו ובהצלחתו, לכן לא יכלו דברו "לשלום" כדרך המדברים אל מי שרוצים בטובתו.

"וישנאו אותו" ויוספו עוד שנאו אותו" (ל"ז - ד - ה)

בספר "שביבי אור" מביא בשם רבי צבי פסח פרנק לימוד חשוב, משנאתם של השבטים אתה למד אהבת ישראל מהי, כתוב "וישנאו אותו" ואח"כ כתוב "ויוספו עוד שנאו אותו", הוסיפו עוד מעט שנאה על שנאתם, הכל במידה ובמשקל, שכן גם בשעת מחלוקת שהאחים החליטו שהיא מותרת, לא שכחו את אמת המידה, ולא הפריזו בשנאתם אלא אך כפי הערכתם שכך ראוי לנהוג.

"וישנאו אותו וכו' ויקנאו בו אחיו" (ל"ז - ד, י"א)

אחרי החלום הראשון האחים שנאו את יוסף ואילו אחרי החלום השני האחים קינאו ביוסף, מזה השתנה שהשנאה נהפכה לקנאה? מסביר ה"בן איש חי" בספרו "אדרת אליהו", לכאורה מה אשם הבן שאביו מעדיף אותו על שאר האחים, זהו חסרון באב, אבל לא בכך עצמו. ועוד, הרי התורה עצמה מגלה לנו, כי הסיבה לאהבתו הגדולה של יוסף אצל אביו היא "כי בן זקונים הוא לו", וא"כ בוודאי אין מקום לשנאה. והתשובה, שזה ודאי לא נכון שאהבתו של יעקב ליוסף היא רק בגלל שהוא בן זקונים, שהרי בנימין היה יותר קטן, ולמה אותו אביהם לא אהב משאר אחיו. א"כ לא זו הסיבה, אלא ישנה סיבה אחרת. יוסף מוציא את דיבתם עליהם, וע"י זה הוא קונה את ליבו, ולכן שנאו אותו.

אח"כ יוסף מספר להם את חלומו "והנה קמה אלומתי וגם ניצבה והנה תסוכינה אלומותיכם ותשתחוין לאלומותי". כשהאחים ראו שיוסף מחזיק אותם ל"קש וגבא", זה הגביר יותר את שנאתם אליו. ולמה, בגלל חלומותיו, שבהם נראה שהוא מחשיב אותם לקש, וגם על דבריו על הדיבה שהוא מוציא עליהם. אח"כ הגיע החלום השני, "והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי". עכשיו הם רואים שהוא לא מחשיב אותם לקש, אלא לכוכבים, וא"כ מה שהוא מוציא דיבתם רעה, לא בגלל שהם לא נחשבים בעיניו, אלא הם כבר כמו הכוכבים, אלא שעם כל מעלתם, הוא חושב שהוא עולה עליהם, וא"כ זוהי כבר לא סיבה לשנאה אלא לקנאה - שהוא חשב שעל אף שהם גדולים, הוא גדול מהם.

ה"בית הלוי" מתרץ- החלום הראשון עוסק באלומות ובתבואות, שמראים שמצבו הכלכלי של יוסף יהיה עדיף עליהם, אבל החלום השני עוסק בדברים רוחניים, שיוסף יעלה עליהם והם ישתחוו לו. א"כ, בחלום הראשון לא קנאו בו, כי מה שיש לך כסף, לא עושה אותך ליותר חכם, אבל בחלום השני שברוחניות הוא עולה עליהם, זוהי סיבה לקנאה ולא לשנאה.

אדם אחד רצה לקנות מכונית, אבל אשתו חששה לעין הרע. כשלא הגיעו לעמק השווה, החליטו לשאול את רבי אהרן לייב שטיינמן. שאל אותו הרב שטיינמן, אתה יודע את הש"ס בע"פ? לא. מסכת אחת בע"פ? לא. פרק אחד בע"פ? לא. אמר לו ר' אהרן לייב, א"כ אתה יכול לקנות מכונית חדשה, ותגיד לאשתך שאין לה מה לחשוש לקנאתם של אחרים. אם גם פרק אחד אתה לא יודע בע"פ, במה יקנאו בך?

איך ניתן לומר שבגלל שיעקב נתן ליוסף בגד יותר יקר משאר האחים ירדו למצרים, הרי גזירת הגלות כבר קודם לכן, ונאמרה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, [בראשית ט"ו י"ג] "כי גר יהיה זרעך"? מתרץ הרב שלמה לוינשטיין [הופיעב"אור לנר"], למדנו מכאן יסוד גדול מיסודות האמונה, חז"ל הקדושים אינם מתכוונים לומר שבגלל אותו "משקל שני סלעים מילת התגלגלו אבותינו למצרים", אלא כוונתם לומר כך: דע לך, שהם היו צריכים להתגלגל למצרים, אלא שירידה זו יכולה להיות מהרבה סיבות אלא שמגלגלים זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב, ואם גלגל הקב"ה את אבותינו למצרים באופן זה, שיעקב אבינו העדיף בן אחד על פני שאר הבנים, הרי שבא ללמדנו שדבר זה אינו טוב. רעיון זה אומר גם הרבי מקוצק [בספר קול מבשר], על חטא מכירת יוסף שעל ידה ירדו למצרים, הרי הגלות כבר נגזרה אצל אברהם אבינו. ומתרץ, אמת, נגזרה גזירה, אבל זה לא היה צריך להגיע ע"י מכירה. שהרי יעקב שלח את יוסף ואמר לו "לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן", א"כ היה יכול להיות שיוסף היה הולך ותועה עד שהיה מגיע למצרים בלי המכירה ומתמנה למשנה למלך ואחיו היו יורדים אחריו, אלא שאחיו מכרו אותו והתגלגל על ידם שירדו למצרים.

"ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו" (ל"ז - ד)

יש לדקדק, מאחר שכבר אמר בתחילת הפסוק "ויראו אחיו", ולא יזה צורך חזר ואמר שנית "מכל אחיו", היה לו לומר "כי אותו אהב אביהם מכולם או מהם". מפרש ה"משך חכמה", מה שיעקב אוהב את בני רחל יותר מאת שאר בניו, זה עוד היה להם מובן, שהרי רחל עיקרה של בית היתה [בר"ר ע"א - ב, ועוד] ולכן מסתברא שיאהב יותר אותה ואת ילדיה. אבל אחרי שראו שהוא אוהב את יוסף אפילו יותר מבנימין אחיו, שגם הוא בנה של רחל, הבינו שאין זו מאהבת יעקב לרחל גרידא, אלא אהבה מיוחדת שיש לו ליוסף. מיד הסיקו כי בוודאי הוא בגלל הדיבה שמביא עליהם ומתכבד בקלונם. זהו "כי אותו אהב אביהם מכל אחיו", אף יותר מבני אמו.

עוד יש מבארים [משמרת איתמר, ועוד] כי בא ללמדנו ענוותנותם של השבטים הקדושים, שלא באו לדרוש את כבוד עצמם. כי כך אמר כל אחד לעצמו: בשלמא אני איני חשוב כלל, לכן מובן שיעקב אוהב את יוסף יותר ממני. אבל שאר האחים הקדושים, הרי הם יקרים וחשובים ביותר, ולמה אבא אוהב את יוסף יותר מהם. לכן חזר ואמר "מכל אחיו", היינו שאר אחיו.

"וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום" (ל"ז - ד)

אדם שישנאו את חבריו, אם הוא לא מדבר איתו, השנאה רק מתגברת, אבל אם הוא ידבר איתו, יכולים לבוא לידי פשרה, או שיתנצל, ואז השנאה תרד ובמשך הזמן תישכח לגמרי. ולכן התורה ציוותה "לא תשנאו את אחיך בלבבך" - אל תשמור לו שנאה בלב, אלא "הוכח תוכיח את עמיתך" ותאמר לו את כעסך, ואז יתבררו הטענות ומתוך כך יבואו לידי שלום. אומר רבי יהונתן אייבשיץ, על אחי יוסף התורה מספרת "ולא יכלו דברו לשלום", לא באו לידי הידברות שהיתה יכולה לגרום להורדת השנאה, כי הם שמרו את השנאה בלב ולכן השנאה התגברה.

הגר"א מוילנא אומר, חז"ל אמרו כי הנפטר מחבירו אל יאמר לו "לך בשלום", אלא "לך לשלום". שהרי יתרו אמר למשה "לך לשלום", ומשה עלה והצליח,

"ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנת אתו" (ל"ז - ה)

צריך להבין, כיון שיוסף ידע שאחיו שונאים אותו, מדוע הוסיף לספר להם את חלומותיו, האם לא הבין שבוזה הוא מגביר את שנאתם, הלא היה עליו להסתיר את חלומותיו מהם?!

מתרץ רבי ברוך דוב פורסקי שליט"א: ע"פ הגמ' בברכות [נ"ה]: שפתרון כל החלומות הולכין אחר הפה, וכתב הרא"ש [שם סימן ה'] שמשום כך כשהולך להיטיב את חלומותיו בפני ג', כדאי שילך לפני ג' מאוהביו שיפתרוהו לו לטובה, (ומרן הגר"י זצוק"ל היה עושה הטבת חלום בפני בניו). ומעתה י"ל, יוסף בא אל אחיו לספר להם החלום כדי שיפטרוהו לטובה, וכיון שכדאי ללכת אל אוהביו, יוסף בא דווקא אל אחיו, כדי להראות להם שהוא מרגיש שהם אוהבים אותו, וכמים הפנים לפנים גם הוא אינו נוהג עמהם בשנאה.

"והנה אנחנו מאלמים אלומים" (ל"ז - ה)

בפסוק זה שש עשרה מילים, שבעים ושמונה אותיות, כמניין "ויחלם", בחלום נרמזו חיי יוסף. בחלום הראשון שש עשרה מילים ושבעים ושמונה אותיות, בשני, שתיים עשרה מילים וחמישים אותיות. יחד בגימטריה מאה חמישים ושש כמניין יוסף.

"והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה" (ל"ז - ז)

כותב "חתם סופר", האחים חששו לדברי יוסף שעתיד הוא למלוך עליהם וישתחוו לו, וכדי לבטל חלומי השליכוהו לבור, ובעת שהשליכוהו לתוך הבור התכופפו כולם כדי לשלשלו פנימה, והיו נראים כמשתחווים לו, ורצו שבהשתחוויה זו יתקיים החלום ולא ימלוך יוסף עליהם. וכמו כן "מאלמים אלומים" הוא מלשון "כל דאלים גבר", ולכן נאבקו עם יוסף וגררוהו לבור כדי שיתקיים בזה ה"מאלמים אלומים".

"והנה קמה אלומתי וגם ניצבה" (ל"ז - ז)

לכאורה למילים "קמה" ו"ניצבה" יש אותה משמעות? מתרץ הספורנו, המילה קמה באה לרמוז שיוסף יהיה מלך, אבל לא רמוז בזה אם מעט שנים אם הרבה שנים, לכן באה המילה ניצבה, כדי לומר שמלכותו תתקיים הרבה זמן. ובאמת יוסף מלך במצרים שמונים שנה, ולא מצאנו בכל התנ"ך אדם שמלך שנים כה רבות. והבעל הטורים אומר, שדבר זה נרמז במילה פ - סים, פ - שנות מלכות יוסף מתוך - סים - שהם בגימטריה מאה ועשר שנות חייו של יוסף.

רבינו יוסף חיים זיע"א בספר "בן איש חי" (על התורה), שיוסף שהה בבית הכלא במצרים י"ב שנים שהם קמ"ד חודשים, ובחודש קמ"ה שהיה חודש תשרי מלך על מצרים. וזהו "והנה קמה אלומתי", שבחודש קמה ניצבה ועמדה מלכותו במצרים, ואז באו האחים והשתחוו לו.

"והנה תסבינה אלומתיכם ותשתחווין לאלומתי" (ל"ז - ז)

יש הבדל בין החלום הראשון לחלום השני, בחלום הראשון יוסף אומר שראה בחלום "ותשתחווין לאלומתי", ובחלום השני יוסף אומר שראה בחלום "ומשתחווים לי". והטעם לכך הוא משום שהאחים ירדו למצרים פעמיים, בפעם הראשונה ירדו כשעדיין לא הכירו את יוסף, וראוהו רק כ"משביר" הממונה על התבואה, ואז "ותשתחווין לאלומתי", השתחוו רק ככל הנצרך כדי

לקבל את חסדיו של העשיר, והשתחוו לעושרו, לא לו, אלא למחסני התבואה שלו. כנגד זה, בפעם השנייה משהכירוהו מקרוב וראו את גדולתו ואת חשיבותו, אז "משתחווים לי".

"ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם" (ל"ז - ח)

יש להקשות שבדקדוק הלשון יותר נראה לומר "דבתם הרעה", ומדוע נאמר "דבתם רעה". מתרץ רבי עזרא עטיה [ה"ד בספר "שמן המאור"], הנה האריכו המפרשים במה שאמר יוסף שאכלו השבטים אבר מן החי, שלא היה זה אבר מן החי ממש אלא שאכלו מפרכסת, והנה מפרכסת נאסרה לבני נח והותרה לישראל, ואם לשבטים יש דין ישראל הרי שיכלו לאוכל את המפרכסת, ואם לשבטים יש דין של בני נח הם לא יכולים לאכול את המפרכסת.

והנה אם היה אומר יוסף לאביו דברים כהווייתן שאכלו מפרכסת זו לא היתה זו דיבה רעה, כי השבטים היו מבררים עם יעקב שדינם כישראל ולפיכך עשו כהוגן, אך מאחר שיוסף לא סיפר דברים כהווייתן אלא אמר שאכלו אבר מן החי שזה נאסר הן לישראל והן לבני נח, אין לשבטים מה לברר עם יעקב, שזה ודאי שלא כדן. נמצא שהדיבה כהווייתה לא היתה רעה ורק יוסף אמרה בצורה שהיא רעה, ולפי"ז מובן מדוע לא נאמר הלשון "את דבתם הרעה", שלשון זה משמעותו שהדיבה לכשעצמה רעה, וזה אינו נכון, מפני שכאן הדיבה לכשעצמה לא היתה רעה ורק יוסף אמרה בצורה שהיא רעה, ולכן נאמר לשון "את דבתם רעה", שהמשמעות שלה, שיוסף הביא את דבתם בצורה רעה.

"המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו" (ל"ז - ח)

ההבדל בין מלך למושל, כותב הגר"א מוילנא, מלך מולך ברצון העם, ומושל הוא מי שמושל בחזקה ולא ברצונם. וזה מה שכתוב בתהילים [כ"ב - כ"ט] "כי לה' המלוכה", היינו ישראל מקבילים עול מלכותו ברצון, אבל "ומושל בגוים" - בחזקה. אבל לעתיד לבוא, "והיה ה' למלך על כל הארץ", כל העולם יקבלו את עול מלכותו ברצון. וזה המובן כאן: "המלוך תמלוך עלינו" מרצוננו, זה לא יתכן, כי אנחנו שונאים אותך, ומרצוננו לא נמנה אותך למלך. "אם משול תמשול בנו", שמא ראית בחלום שתמשול עלינו בכח? כשם שהחלום הוא שווא שתמלוך עלינו, כך החלום שתמשול בנו הוא גם שקר. ולמעשה, כותב הרב מברסק, ששתי החלומות התקיימו, כשהאחים הגיעו למצרים והשתחוו לפניו הוא היה בבחינת מושל, כי עשו זאת בעל כרחם, אבל אחרי שיעקב מת, כתוב [ג' - י"ה] "וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים", זה ברצון, כמלך.

"המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו ויוסיפו עוד שנות אותו" (ל"ז - ח)

מדרך העולם, המלך הגם שאימתו על עמו, אבל עם אחיו הוא נוהג באחוה, ואינו מבקש שישתחוו ויכרעו לפניו. אבל יוסף בחלומי ראה שאחיו משתחווים לו, אומר ה"כתב סופר", זה מה אמרו האחים ליוסף, החלום שחלמת אינו מדרך העולם, כי אם החלום צודק - לא היה חולם אלא שישתחוו אחרים לו ולא אחיו. וע"כ כנראה בדה הוא חלום זה מלבו, כי הוא שונא לאחיו ורוצה בכך לנקום נקמתו. והיינו 'המלוך תמלוך עלינו' - הגם שמלוך תמלוך עלינו, אם משול תמשול בנו' - אם יהיה כן באמת שתמשול עלינו, זה אינו מדרך העולם למלוך ולמשול על האחים, ועל כרחך שדברים בדיינים הם, ולכן זיוסיפו עד שנות אותו.

"ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו ועל דבריו" (ל"ז - ה)

מאחר שגוף הקרקע אינו שלהם, אבל את העיר שכם שכבשו אותה וקנו אותה על ידי מלחמתם, גם גוף הקרקע שייך להם, וזה מרעה שלהם. וזה הכוונה דיעקב אמר ליוסף, הנה אחיך הצדיקים מדקדקים שלא ליהנות מן ההפקר, שהרי הלכו עד שכם ובוודאי לא יפגעו באחיהם. שהרי מתרחקים אפילו מגזל של גוים, וא"כ אין לך מה לפחד, ולכן אשלחך אליהם.

"וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם" (ל"ז - י"ב)
נקוד על את, שלא הלכו אלא לרעות את עצמן. [רש"י]

רש"י מבאר מדוע נקוד על המילה 'את', משום שבאמת לא הלכו כדי לרעות את הצאן, אלא לרעות את עצמן היינו הלכו לדאוג למחיה עבור עצמם ולא עבור צאנם. ולכאורה יש להבין מה באה התורה להשמיע לנו שלא הלכו לשכם כדי לרעות את הצאן או שהלכו לרעות עצמם?

מתרץ רבי חיים קניבסקי זצ"ל: התורה הודיעה זאת להשמיע לנו שאילו היו הולכים רק לדבר מצוה לא היו יכולים לבוא לידי דברים כאלו, "דמצוה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא מיצה"ר", כמ"ש בסוטה [כ"א]. פ"י מצוה בעת שעוסק בה הרי היא מגינה ומצילה, וכיון שהשבטים היו עוסקים במצוות כיבוד אב בזה ששמרו על צאן אביהם, המצווה היתה אמורה להגן עליהם שלא יבואו לידי חטא מכירת אחיהם, לכן מנקדת התורה על המילה 'את', כדי לרמז לנו שמכיוון שמתחילה הייתה כוונתם לרעות את עצמן, א"כ אינם עוסקים במצווה ולכן נכשלו בזה.

"לך נא ראה את שלום אחיך" (ל"ז - י"ד)

האדמו"ר רבי בונם מפשיסחא היה אומר, כשיעקב אמר ליוסף "לך נא ראה את שלום אחיך", היינו שישתדל לראות את שלימותם ולא את פגמיותיהם. את מעלותיהם, ולא את חסרונותיהם.

"ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשיבני דבר" (ל"ז - י"ד)
בשלמא מה שיעקב שולח את יוסף לראות את שלום האחים, ניחא, אבל לראות את שלום הצאן? לשם מה היה חשוב ליעקב לדעת את שלום הצאן ועוד לשלוח את יוסף לשם כך, אבל אם נתבונן נבין כי דאגתו של יעקב לצאן לא החלה כאן אלא כבר בחזרתו מבית לבן חידש יעקב אבינו את חשיבות השמירה על הצאן.

כשיעקב הגיע לארץ ישראל, הוא נסע "סכתה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סוכות", ואיך הוא קרא למקום סוכות? שאלת השאלה האם לא היה ליעקב שם אחר לקרוא, הרי יכל לקרא למקום על שם הבית שבנה לעצמו, וכי בניית הסוכות לצאנו יותר חשוב מהבית שבנה לעצמו שלא קרא למקום על שם הבית?

מסביר ה"אור החיים" "אולי כי עשה דבר חדש בחמלתו על המקנה, מה שלא עשה כן אדם קודם, שיכין סוכה לבהמות ולשנוי חדש קרא שם המקום עליו". ביאור הדבר, עד יעקב אבינו, לא עשו סככות לצאן, ידעו שהצאן הם בהמות שניתן להפיק מהם צמר וחלב, אך לעשות להם סככות שיגנו עליהם מהשמש ומהגשם, לא. - יעקב אבינו הכניס חידוש לעולם. יש לרחם גם על הצאן וליצור עבורם תנאי מחיה נאותים. - אמנם הצאן הם לא בני אדם, אך הם ברואי של הקב"ה ועלינו לרחם עליהם ולבנות להם סוכות. וכיון שהוא הראשון שעשה סוכות לצאן, קרא למקום ע"ש אותו חידוש - סוכות.

ברור הדבר ששנאת האחים היא על חלומותיו ועל דבריו של יוסף כמבואר בפסוק [פס' ה'] "ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו ויוסיפו עוד שנוא אותו", שואל ה"משך חכמה" א"כ מה באה להדגיש ההוספה "על חלומותיו ועל דבריו"? ומתרץ על פי הספרי [במדבר י"ח - ה] שכותב, אין "הנה" אלא שמחה, כמו שכתוב "וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמוח בלבך" [שמות ד' - י"ד] וכאן מופיע שלוש פעמים המילה "והנה". "והנה אנחנו מאלמים", "והנה קמה אלומתי", "והנה תסבינה אלומותיכם". שלוש פעמים הדגשה של שמחה. ולכן כנגד זה "ויוסיפו עוד שנוא אותו", תוספת שנואה "על חלומותיו ועל דבריו" - הכוונה על הסיפוק ושיבועות הרצון שבדבריו.

ה"כלי יקר" שואל, מדוע שנוא האחים את יוסף על חלומותיו מה הוא אשם שהוא חולם, הרי החלום לא נתון לשליטתו של האדם? ומתרץ, הרי אמרו [ברכות נ"ה] שכל החלומות הולכים אחר הפה, ואין מראין לו לאדם אלא מהרהורי ליבו, ולכן החלומות עוררו את שונאתם. "על דבריו", וזו הכוונה על חלומותיו, ועל דבריו שגרמו לחלומותיו.

"מה החלום הזה אשר חלמת הבוא נבוא אני ואמך" (ל"ז - י')

כשם שאי אפשר באמך כך השאר הוא בטל. [רש"י]

דברי יעקב שהחלום לא יכול להתגשם כיון שרחל כבר מתה רמוזים במילותיו של יעקב אשר חל מת הבוא נבא רחל מתה.

"ויקנאו בו אחיו" (ל"ז - י"א)

פסוק זה נוקב ויורד לתהומות נפשו של האדם. כמו העצל שיכול למנות מאה ואחת סיבות מדוע ימנע מעשיית פעולה פלונית, אבל האמת כי העצלנות היא הסיבה היחידה לאי עשיית הפעולה. כך גם יכול להיות אדם שרודה אחר חברו ומתרץ את מעשיו בק"נ טעמים וסיבות המצדיקות את מעשיו, אך האמת היא שהוא פשוט מקנא בחבירו. וגם פה מעידה התורה "דק מן הדק עד אין נבדק", שוודאי השבטים רדפו אחרי יוסף כדון, ודנו אותו מסיבות שונות ומשונות, וכמבואר במפרשי החומש, אם כמוסר ואם כמספר לשון הרע. אבל התורה ירדה לסוף עומק דעתם, וחשפה אמת אחרת, חבויה ולא נראית - "ויקנאו בו אחיו".

"ויקנאו בו אחיו" (ל"ז - י"א)

שואל האלשיך הקדוש, לעיל [פסוק ה] נאמר: "ויוסיפו עוד שנוא אותו" - לא נזכרה קנאה. מה השתנה שהאחים החלו גם לקנאות ביוסף? מתרץ האלשיך הקדוש, שמתחילה סברו השבטים, שאין בחלומו שום משמעות, וכדברי הגמ' [ברכות נ"ה:] ש"אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו", ואין זה אלא שחושב בלבו כל היום למלך עליהם, ואין זה חלום מאת ה', ולכן "ויוסיפו עוד שנוא אותו", על עצם מחשבותיו במשך היום. אך כאן בחלום השני, כשראו שחלם גם על "השמש והירח" [פסוק ט], שזה מכוון על אביו ואמו, שבוודאי עליהם לא חשב למלך, וא"כ אין זה אלא חלום מאת ה', ולכן "ויקנאו בו אחיו".

"וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם" (ל"ז - י"ב)

לכאורה מדוע הלכו עד שכם, האם לא היה מרעה לצאן יותר קרוב משכם. מתרץ ה"חתם סופר", שבטי י-ה לא רצו לרעות את צאנם אפילו מההפקר,

ולפי זה מבאר רבי שלמה לוינשטיין, יתכן לומר שמאחר וענין הרחמים על הצאן היה חידושו המיוחד של יעקב אבינו, היה לו ענין גדול להחזיר זאת לתודעת בניו, ולכן גם כאן ביקש מיוסף "לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן", ראה האם מקפידים הם לקיים את הוראתי לרחם על ברואיו של הקב"ה.

ובמדרש [בר"ר פ"ד י"ג] כתוב: "את שלום אחיך נחא אלא מאי ואת שלום הצאן, הדא אמר שאדם צריך לשאול בשלום דבר שיש לו הנייה ממנו". כותב רבי חיים שמואלביץ בספרו "שיחות מוסר" [עמ' ש"ט], למדים אנו מכאן שצריך האדם לכבד כל דבר שנהנה ממנו, ואפילו בעלי חיים ודומם, והוא מגדר הכרת הטוב, והנה אף שאין הצאן עושה שום טובה ואין בו דעת כלל, כיוון שהאדם יש לו הנאה ממנו, מחויב הוא בהכרת הטוב כלפיו. ומפליא הדבר, שבדיבור אחד דרש יעקב אבינו בשלום בניו שבטי י-ה, ובשלום הצאן, הרי שהחשיבם במעלה אחת כמו שלום האחים.

"לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשיבני דבר" (ל"ז - י"ד)

יוסף הוציא דיבה על האחים בשלושה דברים. א'. שקראו לבני השפחות עבדים. ב'. שאוכלים אבר מן החי. ג'. שחשודים על העריות. וזה מה שאמר יעקב ליוסף. א'. "ראה את שלום אחיך" - אם יש שלום ביניהם לבין בני השפחות. ב'. "ואת שלום הצאן" - אם הצאן שלמים, שלא חתכו מהם אבר מן החי. ג'. "והשיבני דבר" - אם אינם חשודים בעריות שנלמד "דבר" "דבר" ממנו.

"לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשיבני דבר" (ל"ז - י"ד)

כדי שיוסף לא יינזק מאחיו השונאים אותו, אומר ה"אור החיים" התחכם יעקב לשלוח את יוסף בשליחותו, ואז יהיה נמנה על שלוחי מצווה שאינן ניוזקין [פסחים ח:]: ואפילו לדעה הסוברת כי שלוחי מצווה אינן ניוזקין דוקא בהליכתן ולא בחזירתן, כאן יעקב הבטיח את יוסף, בזה שאמר לו גם "והשיבני דבר", נמצא שיוסף לא ישלים את שליחותו עד שובו אל אביו, וא"כ הוא שליח מצווה גם לחזרה.

אך א"כ קשה מדוע באמת המצווה לא הגינה עליו, ובפרט יש להקשות לפי מה שכתב "בעל הטורים", "וליוהו עד חברון אמר לו אבא חזור בך אמר לו כתיב ידינו לא שפכה את הדם הזה שלא פטרנוהו בלא לוייה ובוזה נפטר ממנו ומתוך כך זכרו והיינו דכתיב וירא את העגלות אשר שלח יוסף". וקשה, האך ניוזק? הא אמרינן בסוטה [מ"א:]: כל המלווה את חברו ד' אמות אינו ניוזק! מתרץ רבי חיים קניבסקי זצ"ל: "וי"ל, כיון שיצאה לו טובה על ידי זה שמלך על מצרים, אין זה נקרא היזק! ודוגמא לזה מצאנו בגמ' בברכות [ט:]: כל הסומך גאולה לתפילה אינו ניוזק כל היום, שואל רבי זירא, הרי אני סמכתי גאולה לתפילה וניזוקתי, שאלו אותו במה ניוזקתי? ורב זירא, ענה ניוזקתי במה שהבאתי הדסים לבית המלך, ענו לו, כיון שהיית אמור לשלם כדי לראות את פני המלך וע"י שהבאת את ההדסים נפטרת מהתשלום, זה לא נחשב נזק. ומבואר שאם יצאה לו טובה ע"י אינו נקרא היזק.

"והשבני דבר" (ל"ז - י"ד)

כתוב "והשבני" חסד יו"ד, מדוע? כותב "הרוקח", כאן רמז יעקב ברוח הקודש, בגלל "דבר", כלומר, דיבוריך על אחיך "השבני", תשב בבית הסוהר י"ב שנה. השבני אותיות י"ב שנה.

"וימצאהו איש והנה תועה בשדה וישאלהו האיש לאמר מה תבקש" (ל"ז - ט"ו)

לימוד חשוב למד בספר "תפארת בנים" מפסוק זה. אם אתה רואה אדם תועה, אל תמתין שיבוא לבקש את עזרתך, אלא עליך לגשת אליו ולשאול אותו מה תבקש, במה אפשר לעזור לך.

יותר מכך אומר הרב אברמסקי, לא מצאנו אדם שיעצור וישאל עובר אורח אולי אתה רוצה לדעת היכן הוא רחוב פלוני, ואילו כאן מדויק בפסוק שעוד לפני שטעה כבר פנה אליו המלאך, הרי היה מן הראוי לכתוב קודם שהוא תועה ואח"כ וימצאהו איש ולא ההיפך "וימצאהו איש והנה תועה בשדה", אלא לומדים מכאן שאף במצב כזה פנה אליו אולי הוא זקוק לעזרה.

"וימצאהו איש והנה תועה בשדה וישאלהו האיש לאמר מה תבקש" (ל"ז - ט"ו)

זה גבריאל שנאמר [דניאל ט' - כ"א] והאיש גבריאל. [רש"י] מנין לרש"י שזהו גבריאל, הרי לעיל [ל"ב - כ"ה] כתוב "ויאבק איש עמו" פירש רש"י הוא שרו של עשיו, מנין לרש"י שה"איש" בפרשתנו הוא המלאך גבריאל וה"איש" לעיל הוא שרו של עשיו, מתרץ רבי לייב מוכיח, לעיל יעקב ביקש מהמלאך שיברך אותו, עונה לו המלאך שאין לו זמן כי הוא צריך לומר שירה, איש כזה שכאשר מבקשים ממנו טובה הוא עונה שצריך להתפלל ולומר שירה, הרי הוא שרו של עשיו. אבל בפרשתנו המלאך מתעניין ומציע עזרה אף שיתכן שגם היה צריך להתפלל, איש זה הוא המלאך גבריאל.

מסופר על יהודי שהגיע לבעל ה"תפארת שלמה" מרדומסק לבקש עצה, יש לו כמה בנות להשיאן, ואין בידו לתת נדוניה. אמר לו, אתן לך מכתב לגביר פלוני, והוא יעזור לך. הנ"ל הגיע לבית הגביר, וביקש לשוחח איתו. ענתה לו המשרתת, כעת הוא מתפלל. הגיע פעם שניה, אמרו לו, עכשיו הוא לומד, ודבר זה חזר על עצמו מספר פעמים. בלית ברירה חזר חזרה אל ה"תפארת שלמה", אמר לו, תישאר כאן כמה ימים ואני אשתדל לארגן עבורך את הכסף. וכך היה. לימים, בא הגביר אל ה"תפארת שלמה". אמר לו, בשתי מקראות כתוב "איש", והכוונה למלאכים. א'. "ויאבק איש עמו" [ל"ב - כ"ה], ואומר רש"י שזה היה שרו של עשיו. ב'. אצלנו, "וישאלהו האיש לאמר מה תבקש" [ל"ז - ט"ו], ואומר רש"י שזה המלאך גבריאל. מנין לו לרש"י זה? אמר לו ה"תפארת שלמה", אם פוגש אותך מיישהו ושואל אותך מה תבקש, כלומר הוא מוכן ומזומן לעזור לך, סימן שהוא מצד הקדושה, וזהו המלאך גבריאל. אבל כשפוגשים איש שמתחמק ממך בתירוצים שונים ומשונים, כגון לך ושוב, סימן שהוא מהסיטרא אחרא - שרו של עשיו.

"וישאלהו האיש לאמר מה תבקש" (ל"ז - ט"ו)

אומר הרבי מקוצק, המלאך לימד את יוסף, תמיד כאשר יהיה "תועה" בדרכי החיים, בשעת מבוכת הנפש, תחילה צריך האדם להבהיר לעצמו את מבוקשו

ושאיפתו, "לאמר מה תבקש", מה הוא רוצה מעצמו ואז יוכל להצליח במבוקשו.

"וימצאהו איש והנה תועה בשדה וישאלהו האיש לאמר מה תבקש ויאמר את אחי אנכי מבקש" (ל"ז - ט"ו - י"ז)

בספר "צפנת פענח" כותב הרב פנחס שפירא לבאר פסוק זה, ע"פ הגמ' במסכת פסחים [פ"ט], אברהם אבינו קרא לביהמ"ק הר, יצחק קרה לו שדה ויעקב בית. וזה הפירוש "וימצאהו איש והנה תועה בשדה" - אלפיים שנה מסתובבים בני ישראל בגלות שבאה אחרי חורבן בית שני שנקרא שדה, "וישאלהו האיש לאמר מה תבקש" - שואל האיש, מדוע בני ישראל מסתובבים כל כך הרבה שנים בגלות. ומתריץ, "את אחי אנכי מבקש" - כיון שביהמ"ק השני נחרב בגלל שנאת חנם, מבקש אני את האחווה כדי שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו.

"ויאמר האיש נסעו מזה" (ל"ז - י"ז)

ויאמר האיש נסעו מזה, ממידותיו של מקום. [מד"ר פ"ד - י"ג]

במדרש לא מבואר מדוע נחשב שנסעו ממידותיו של מקום, אומר הרבי ר' העשיל, מידת הקב"ה לא לדון את האדם ע"ש סופו, אלא "באשר הוא שם". אבל אחי יוסף נסעו ממידה זו של הקב"ה, שהרי אמרו חז"ל שדנו אותו לאחר שראו כי עתיד לצאת ממנו ירבעם בן נבט, שחטא והחטיא את ישראל. א"כ, הם לא דנו כמידתו של הקב"ה, והם דנו על שם סופו, על מציאות שטרם היתה בעולם. ולכן אמרו חז"ל שהסיעו עצמם ממידותיו של הקב"ה.

על פי אותו רעיון מסביר רבי יהונתן אייבשיץ את הפסוק "ויראו אותו מרחוק ובטרים יקרב אליהם ויתנכלו אותו להמיתו" [ל"ז - י"ח], אחי יוסף ראו ברוח הקודש "מרחוק", שיצא ממנו ירבעם בן נבט שעתידי לחטוא ולהחטיא, לכן "טרם יקרב אליהם" להסית את ישראל ולגלגל עליהם רעה גדולה, חשבו להמיתו. וזה מה שהציע להם יהודה, למכור אותו לישמעאלים, לרמוז להם, היות ואתם רוצים להרגו ע"ש העתיד, הרי בישמעאל כתוב הפוך, "באשר הוא שם" אל תדונו אותו על שם העתיד על אף שזרעו ישחית מאוד.

"ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אומרים נלכה דותינה וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדותן" (ל"ז - י"ז)

נלכה דותינה לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם. [רש"י]

מקשה רבי שאול קצנבלבוגן מוילנא, מדוע חז"ל מוציאים מקרא מידי פשוטו, והרי יש מקום שנקרא דותן, ומנין לחז"ל לדרוש מה שדרשו? ומתריץ, לכאורה לא מובן איך יכלו אחי יוסף להתנכל לו, הרי יוסף הגיע אליהם בשליחותו של אביו, וכידוע שלוחי מצוה אינם ניזוקים? אלא הביאור הוא כך, יעקב שלח את יוסף לשכם, וכלשון הפסוק "הלא אחיך רועים בשכם לכה ואשלחך אליהם". גם האחים הבינו שכך יהיה, שאביהם ישלח את יוסף לשכם, לכן החליפו את מקומם והלכו לדותן, כדי שיוכלו להורגו. וזה פירוש הפסוק "כי שמעתי אומרים נלכה דותינה" - לבקש לך נכלי דתות להורגך, כלומר, בעצם הליכתם לדותן, טמנו לך פח כדי להורגך, שרק בשכם נמנע מהם להזיקך כי היית שליח מצוה אבל בדותן האבא לא אמר לך ללכת ואינך שליח מצווה ואין את ההגנה של שלוחי מצווה ואולי שם יצליחו לבצע את תכניתם.

"ויתנכלו אותו להמיתו" (ל"ז - י"ח)

אותו כמו אתו, עמו כלומר אליו [רש"י]

בביאור דברי רש"י כותב הגר"א מוילנא, משמעותה של המילה "אותו" בפסוק זה, הוא כמשמעותה של התיבה "אותו" בפסוק "והשיב את הגזילה וכו' או את הפקדון אשר הפקד אתו" [ויקרא ה' - כ"ג], ושל התיבה עמו בפסוק "לא נעשה עמו דבר". בכל שלושת המקומות האלו, משתמשים במילה "אותו" כשהמובן הוא "אליו".

בספר "קהלת יצחק" מרחיב" בביאור הענין בשם רבי יוסף המגיד של פינסק. נתן הנביא כשבא להוכיח את דוד המלך על המעשה עם בת שבע, השכיל לצייר לו כאילו מדובר על איש אחר שגזל את כבשת הרש, ודוד הוציא פסק דין כי בן מוות האיש העושה זאת, אז גילה לו הנביא, אתה הוא האיש. כך עשו אחי יוסף עם יוסף. סיפרו לו על מוציא דיבה ולשה"ר, ושאלו אותו מה דינו, וכשאמר להם שזו עבירה חמורה, גילו לו שהוא הוא האיש, ודנו אותו למוות.

וזה מה שפירש רש"י "אותו כמו אתו עמו", לרש"י היה קשה, שמילת "אותו" מיותרת, והיה מספיק לכתוב ויתנכלו להמיתו. לכן פירש"י, שאותו שכתוב כאן, כמו אתו בחיריק, או עמו, שאתו גופא היו מדברים, בכינוי על איש אחר "כמו אליו", וכוונתם היתה אליו.

"ויראו אותו מרחוק וכו' ויתנכלו אותו להמיתו" (ל"ז - י"ח)

לשם מה מזכירה התורה שראו אותו מרחוק? מפרש ה"בן איש חי" זצ"ל, התורה באה להדגיש את הנס שנעשה ליוסף הצדיק, שראו אותו מרחוק והחליטו להרגו, ועד שהתקרב אליהם התקררה רוחם והסכימו להצעה למוכרו...

מכאן ילמד כל אחד הדרכה והנהגה טובה, כאשר זעמו עולה בו והוא מגיע להחלטה נחרצת, ישנה את ביצועה מספר רגעים, ואז תהיה החלטתו הרבה יותר שקולה ומחושבת... (מעייני השבוע)

ה"בלי יקר" [פסוק ב] כותב, האחים רצו להמיתו מרחוק על ידי חץ הממית 'בטרם יקרב אליהם', מידה כנגד מידה, כי הוא שלח בהם את חץ לשונו הממית אף מרחוק, ולכן כתוב [להלן מ"ט - כ"ג] 'וישטמוהו בעלי חיצים' - על אחיו שרצו לשלוח בו חיצים.

"ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הליה בא" (ל"ז - י"ט)

האחים לא הבינו איך יוסף ידע שהם נמצאים בדותן, הרי הפסוק מעיד שהם היו צריכים להיות בשכם, ולכן כשהוא הגיע, הם הבינו שהוא שוב חלם, והם לא ידעו מפגישת המלאך שהוא כיוון אותו לדותן. לכן הם חששו מאוד ואמרו "הנה בעל החלומות", הרי לא שייך שיוודע לו מקומם אלא ע"י חלום, ולכן אמרו הנה בעל החלומות הלזה בא.

"ואמרנו חיה רעה אכלתהו" (ל"ז - כ)

שואל רבי שלמה גאנצפריד זצ"ל בספרו "אפריון", למה היו צריכים להסביר ש"חיה רעה אכלתהו", הרי היו יכולים לומר לא ראינוהו ולא ידענו מה היה לו, השומרי אחינו אנחנו, ובפרט שבמה שאמרו "חיה רעה אכלתהו" אין בזה כדי להפחית את צערו של יעקב? ותירץ, האחים לא רצו להוציא דבר שקר מפייהם,

אחרים, אבל ראובן אמנם עשה מעשה יותר טוב, אבל המניע היה חשבונות אישיים שלא יאשימו אותו אח"כ, ולכן לא בירכו יעקב וזה המקור של רש"י.

כאן המקום להביא מעשה שהיה על מעלת נקיות המעשים. רבה של ירושלים - רבי בצלאל זולטי סיפר, ה"חפץ חיים" רצה להדפיס את ספרו "ספר המצוות הקצר", במהדורה מיוחדת. ולשם כך היה זקוק לנדיב שיקח על עצמו את הוצאות ההדפסה. אך ל"חפץ חיים" היו כמה תנאים א. שרק אדם אחד יתן את הכסף ולא כמה נדיבים. ב. הנדיב לא ירצה ששמו יהיה על הספר. ותנאי שלישי, שהנדיב עצמו יפנה אליו ולא שה"חפץ חיים" יפנה אל הנדיב. ה"חפץ חיים" שלח שליח שנסע לאמריקה כדי לחפש תורם שיענה על תנאים אלו. כשהגיע השליח נסע לאמריקה, נתקף במחלה אשר הרופאים אמרו לו שרק בפלורידה יש רופא מומחה שיוכל לטפל בו. בהגיעו לנמל ניגש אליו יהודי אשר קיבל את פניו ואמר לו אני עומד כאן כדי שאם אני יראה יהודי חרדי, שאוכל להגיד לו שבמסעדה החרדית לא יאכל, כי זו מסעדה של רפורמים.

אותו יהודי הזמין אותו להתארח אצלו בשבת. במהלך השבת שואל אותו המארח, לשם מה באת עד פלורידה? ענה לו שבא לאמריקה בשליחות ה"חפץ חיים" למציאת תורם עבור הוצאת ספרו, ותקפה אותי המחלה עד שהתגלגלתי עד הלום וכו' וכו', ענה אותו יהודי עשיר, אני מעוניין לתרום אך בתנאי שאני תורם הכל, ולא יזכר שאני התורם.

השליח ראה בכך מופת, שנחלה ונסע לפלורידה וכו' והכל בכדי למצוא מימון עבור הדפסת ספרי ה"חפץ חיים". וכך היה, הגביר נתן לו אלף דולר, והשליח חזר לחפץ חיים שהדפיס את ספר המצוות הקצר.

עברו מאז שנים רבות, יום אחד הרב זולטי הולך ברחוב, ורואה יהודי יושב במרפסת. - היהודי הזה הכיר את ר' בצלאל, וקורא לו אליו ואומר לו יש לי סיפור מיוחד לספר לך על חמיק - ר' בצלאל עולה אליו, והוא מספר לו את כל המעשה שהיה עם ה"חפץ חיים", והיהודי מספר לו בפרטי פרטות את כל הסיפור, והוא היה השליח של הח"ח, וחמיו של ר' בצלאל הוא הנדיב הנסתר. - ר' בצלאל מתפלא, איך חמי לא סיפר לי את זה, ר' בצלאל חוזר לחמיו, ושואל אותו, איך זה שלא סיפרת לנו את המעשה הזה. חמיו שמע את זה, והתחיל לצעוק, אני לא מוחל למספר לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. נתתי הרבה צדקה בחיים, אבל עם כל מיני כוונות, והיתה לי מצווה נקיה אחת מכל רבב, ועכשיו גם את זה לוקחים ממני. ובסוף השליח של ה"חפץ חיים" נסע ופייס אותו.

"וישמע ראובן ויצלהו מידם" (ל"ז - כ"א)

אמר רבי יצחק למדתך תורה דרך ארץ שכשיהא אדם עושה מצוה יהא עושה אותה בלב שמוח, שאילו היה ראובן יודע שהקדוש ברוך הוא מכתוב עליו וישמע ראובן ויצלהו מידם היה טוענו ומוליכו אצל אביו. [ויקרא רבה ל"ח] כותב רבי אליהו מאיר בלוק, [מופיע ברשימת תלמידים]. יש מאורעות שנחרטו בתורה לדורות, ולא עוד, אלא שנכתבו בפרטיהם ודקדוקיהם, ויש אשר תקופות שלמות לא נזכרו בתורה אפילו במילים אחדות, כמו למשל חיי אברהם מילדותו עד גיל שבעים וארבע, וחיי משה רבנו מגיל שלוש עשרה ועד שמונים,

ולכן התחכמו לומר דבר שאפשר להבינו בשני אופנים, כי הנה בספר "בינה לעיתים" כתב: מי שאינו משמר את פיו נקרא חיה רעה. והאחים הרי חשדו כי יוסף הוציא עליהם לשון הרע וזהו שגרם לו מיתתו, וא"כ הוי ממש חיה רעה אכלתהו.

הרב מבריסק מתרין, האחים ידעו שאם הם לא יוכיחו לו איך נהרג יוסף, יחשוד בהם שהם הרגו אותו, וצערו של יעקב יהיה יותר גדול מזה שהם אלו שהרגוהו, מעצם מותו של יוסף.

"ועתה לבו ונהרגו וכו' ונראה מה יהיו חלומותיו" וישמע ראובן ויצלהו מידם" (ל"ז - כ"א)

א"ר יצחק מקרא זה אומר דרשני. רוח"ק אומרת כן, ונראה מה יהיו חלומותיו, דבר מי יקום. [רש"י]

הגמ' בתענית [כ"א] מספרת, אילפא ורבי יוחנן הלכו לעשות עסקה. שמע רבי יוחנן שהמלאכים אומרים נהרוג אותם, שמניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה. אמר מלאך אחר, תעזוב אותם, שאחד מהם השעה עומדת לו (יש לו זכות). רבי יוחנן שמע, ואילפא לא שמע. מכאן הסיק רבי יוחנן, שמה שהוא שמע כי השעה עומדת לו, ולו יש את הזכות.

לפי רעיון זה מסביר ה"פנים יפות" את הפסוקים בפרשתנו, "וישמע ראובן", ראובן שמע מה שרוה"ק אומרת "ונראה מה יהיו חלומותיו", ואחיו לא שמעו, מכאן שהוא הוא המחויב להציל, ולכן "ויצלהו מידם".

"וישמע ראובן ויצלהו מידם" (ל"ז - כ"א)

אחי יוסף פסקו שליוסף מגיע עונש מיתה, ראובן סבר הפוך מכל אחיו שאין ליוסף דין מוות. נשאלת השאלה מדוע באמת דעתו היתה הפוכה. אומרים חז"ל, יוסף הרי ראה בחלומו שאחד עשר כוכבים משתחוים לו, כל האחים ראו את הפן השלילי שבחלום שהם יצטרכו להשתחוות ליוסף, אבל ראובן ראה בחלום גם פן חיובי, עד עכשיו היה בטוח שהוא מוטרד מהעולם בעקבות חטאו, אך לאחר חלומו של יוסף הוא רואה שהוא נחשב לכוכב שווה בין כל האחים, וא"כ, נמצא ש"ע"י החלום התבשר לו שהוא כוכב, וזה הביאור "וישמע ראובן" ראובן שמע בדברי החלום שהוא "כוכב" ושווה בין האחים, לכן אמר "אל תשפכו דם". אבל ראובן לא יכל להילחם נגד האחים, ולכן יעץ שיזרקו אותו לבור, והוא אח"כ יציל אותו "למען וכו' השיבו אל אביו".

"ויצלהו מידם" (ל"ז - כ"א)

רוח הקדש העידה על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל אותו, שיבא הוא ויטלנו משם, אמר, אני בכור וגדול שבכולן, לא יתלה הסירחון אלא בי. [רש"י] לכאורה מהיכן לקח רש"י פירוש זה, אולי באמת לא רצה להרוג אותו, ומי אמר שכל המחשבה שלו היתה שכל הסירחון יתלה בו. וכבר עמד בזה המהרש"ל והביאו ה"שפתי חכמים", מצאנו בפרשת ויחי כשיעקב מברך את בניו, יעקב מברך את יהודה שאמר "מה בצע כי נהרג את אחינו", ומדוע יעקב לא בירך את ראובן, הרי ראובן עשה מעשה יותר טוב, שהרי יהודה סה"כ לא רצה להרוג אותו בידיים, ורק לזרוק לבור וגם שם ימות מעצמו, אבל ראובן רצה לזרוק ומיד להציל אותו. אלא שיהודה כל כוונתו היתה להציל את יוסף בלי חשבונות

לא הזכירו בתורה כלל. והסיבה, כי רק התורה יודעת להבחין במעשה, עד כמה הוא חשוב לאורך ימים ושנים, ואילו האדם יחשוב להיפך, ולא יחשיב מעשה מסוים שעשה, ובאמת הוא בעל חשיבות רבה מפאת השפעתו על הבריאה. שעה שבא ראובן להציל את יוסף, הבין שהוא עושה דבר נכון למען הצלת אחיו, אבל לא ידע כמה חשיבות גדולה יש במעשהו לדורות. גם על אהרן הכהן אומר המדרש, אילו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתוב עליו "הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמו בליבוי", בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו, וגם כאן, אהרן הבין שהוא עושה חסד רק עם משה רבנו, ואילו הקב"ה ידע שבמעשהו זה, הוא המשכנע את משה לצאת לשליחותו, ורק בגללו סופו שילך ויוציא את ישראל ממצרים ויביאם אל הר סיני. לכן, מובן שאילו היו יודעים ראובן ואהרן עד כמה מחשיב הקב"ה מעשה פרטי זה שלהם, ודאי היו משתדלים להוסיף עוד מעט נופך למעשיהם. ללמדך, כי כל פעולה טובה שנעשית, אף שלא ניתן להעריך מעלתה בשעת מעשה, יש להחשיבה כאילו היא בונה עולם ומלואו.*

"וישמע ראובן ויצלהו מידם" (ל"ז - כ"א)

הגמ' בסנהדרין [י:]: אומרת, רבי מאיר אומר לא נאמר "ובוצע ברך נאץ ה'" אלא כנגד יהודה, שנאמר "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו", וכל המברך [משבח] את יהודה, הרי זה מנאץ. ואילו על ראובן כתוב במסכת מכות [י:], מפני מה זכה ראובן להימנות בהצלה, שפתח הכתוב בו בערי מקלט תחילה [דברים ד' - מ"ד] "את בצר במדבר בארץ המישור לראובני", מפני שהוא פתח בהצלה תחילה, שנאמר "וישמע ראובן ויצלהו מידם".

שואל הרב מפוניבז', הרי ראובן הציע לזרוק אותו לבור, והבור היה מלא נחשים ועקרבים. ואילו יהודה יעץ למכור אותו, שאין בזה סכנת נפשות, ומדוע מהללים את ראובן ומגנים את יהודה. ומתריך, אם ניקח בחור בן שבע עשרה ונשים אותו במצרים, הרי הוא בסכנה רוחנית עצומה, ולכן מגנים חז"ל את יהודה על דבריו שאמר "לכו ונמכרנו", אמנם יש בזה הצלה גשמית מנחשים, אבל טמונה סכנה רוחנית עצומה, וכל המשבח דבר זה, הרי זה מנאץ. אבל בראובן כתוב "למען השיבו אל אביו" - אמנם יש חשש סכנה בדבר [עין מש"כ לקמן על מחשבתו של ראובן] אבל עיקר כוונתו להחזירו לבית המדרש, לאביו.

"וישמע ראובן ויצלהו מידם" (ל"ז - כ"א)

יש לדקדק מהי ההדגשה "מידם". הרי התורה יכלה לכתוב "ויצלהו" ומה התוספת "מידם"? מתריך ה"אור החיים" הקדוש, אדם הוא בעל בחירה ויכול להרוג אדם אחר גם אם אותו אדם לא התחייב מיתה, בשונה מבעלי חיים שאינם יכולים להרוג אדם אם לא נגזר עליו שימות, ולכן ניסה להציל אותו מידם, ניסה להציל את יוסף מידם של בעלי הבחירה שיכולים לגרום למותו של אדם גם אם הוא לא התחייב מוות, ולכן ראובן חשב להשליך אותו לבור, אף שיש בו נחשים ועקרבים, שהם ודאי לא יזיקו לו אם לא התחייב מיתה מהשמים ועל זה אמר "ונראה מה יהיו חלומותיו"...

"וישמע ראובן ויצלהו מידם" (ל"ז - כ"א)

* "הדודאים נתנו ריח" זה ראובן, "ועל פתחינו כל מגדים" זה נר חנוכה. [מדרש חיות]

צריך להבין מדוע מעשהו של ראובן נמשל לדודאים הנותנים ריח ומדוע נר חנוכה נמשל ל"על פתחינו כל מגדים", והביאור, גם ראובן וגם החשמונאים עסקו ב"להציל". ראובן עסק להציל את יוסף, והחשמונאים עסקו בהצלת כלל ישראל. אבל יש הבדל ביניהם, ראובן ניסה אך לא הצליח, ואילו החשמונאים הצליחו במלחמתם והרגו את היוונים ועל ידי כך פסקה השפעת המתיוונים על כלל ישראל.

לכן ניתן להמשיך את מעשהו של ראובן לדבר שנותן ריח טוב אבל אי אפשר לאוכלו, כי למעשה יוסף לא נהנה ממנו, ולכן "הדודאים נתנו ריח זה ראובן". אבל החשמונאים הוציאו את מחשבתם הטובה אל הפועל וגירשו את האויבים והביאו רווחה לעם ישראל, ויש להמשיך לדבר שיש בו גם ריח וגם טעם, לכן "ועל פתחינו כל מגדים" זה נר חנוכה.

* הסבר נוסף למדרש פליאה זה מובא בספר "קרנן אשה" לרבי אליהו שמע, ראב"ד ארם ציבא. הקדמה ראשונה: כתוב בפסוק "ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם וכו' למען הציל אותם מידם להשיבו אל אביו" [ל"ז - כ"א], וכתב רש"י, שאת המילים "למען הציל אותם" אמרה רוח הקודש, ולכאורה מדוע צריך להעיד על כוונת ראובן, הרי בהמשך הפסוקים כתוב "וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בבור ויקרע את בגדיו"? התשובה, התורה חששה שלא יהיה אפילו חשד קל על כוונתו של ראובן, לכן התורה כותבת בבירור את כוונתו של ראובן, ומכאן ראייה שחוששים אפילו לחשד קל. הקדמה שניה: הגמ' בשבת [כ"א:] אומרת, "אמר רב הונא חצר שיש לה ב' פתחים ידליק שתי נרות, מדוע? מפני החשד, וגם כאן רואים שחוששים לחשד קל. וזהו הפירוש במדרש, "הדודאים נתנו ריח זה ראובן", שממנו למדנו שחוששים אפילו לחשד קל, "ועל פתחינו כל מגדים", אלו שתי חנוכיות שמדליק מי שיש לו חצר הפונה לב' פתחים, שידליק בשתייהן, כי כאמור חוששים לחשד קל.

"וישמע ראובן ויצלהו מידם ויאמר לא נכנו נפש" (ל"ז - כ"א)

"ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה" [ל"ז - כ"א] שואל הרב מבריסק זצ"ל, בפסוקים אלו יש לכאורה מילים מיותרות. הפסוק מתחיל "וישמע ראובן ויצלהו מידם", וממשיך "ויאמר לא נכנו נפש", מה מוסיפה התורה במילים אלו, הרי הפסוק כבר פותח ואומר "וישמע ראובן ויצלהו מידם", ועוד, בפסוק הבא מוסיפה התורה "ויאמר אליהם אל תשפכו דם", כביכול יש כאן אמירה מחודשת, מה יש באמירה זו יותר מקודמותיה, הרי כבר קודם לכן אמר ראובן לא נכנו נפש?

ותירץ, הנה השבטים רצו לפסוק את דינו של יוסף כרודף - שחייב מיתה, כי הבא להרגך השכם להרגו [סנהדרין ע"ב]. ולכן עליהם להרוג את יוסף, ועל מדוכה זו ישבו האחים ודנו, ושמע ראובן דבריהם ופסק הדין שיוסף אינו רודף ופטור ממיתה, ועל זה אמרה התורה "וישמע ראובן ויצלהו מידם". אחר כך הוסיף ראובן ואמר "לא נכנו נפש", אומר ראובן אל אחיו אחרי שכבר נפסק הדין - שלא נכנו נפש, מעכשיו מי שיפגע בו הרי זה שופך דמים - אל תשפכו דם.

אכן הוסיף להם ראובן ואמר "השליכו אותם אל הבור הזה" - בור זה דווקא, שהיה ידוע לו שהבור הזה אין בו נחשים ועקרבים, למען הציל אותם מידם להשיבו אל אביו, אבל הם לא שמעו לו, אלא זיקחו וישליכו אותם הבורה והבור ריק אין בו מים - אבל נחשים ועקרבים יש בו [שבת כ"ב].

"השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו" (ל"ז - ב"ב)

רוח הקודש מעידה על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל אותו, שיבא הוא ויעלנו משם, אמר אני בכור וגדול שבכולם, לא יתלה הסרחון אלא בי. [רש"י]
לשם מה רוח הקודש צריכה להעיד שלא אמר זאת אלא להציל הרי כוונתו ברורה, עוד יש להקשות מה כפל הלשון בכור וגדול שבכולם, היה מספיק שיכתוב אני בכור שבכולם, עוד יש להקשות מדוע לא יתלו את הסרחון רק בראובן, מה עם שאר האחים?

בספר "עיר דוד" כותב תירוצי נפלא, בגמ' סנהדרין [י"ז] יש דין לגבי דיני נפשות, אם כל הסנהדרין דנו לחובה פוטרים את הנידון ולא הורגים אותו, ולומדים זאת מהפסוק "ושפטו העדה והצילו העדה" [שמות כ"ג - ב], שאי אפשר לדון אדם אם אין מי שרוצה להצילו, הלכה נוספת מובאת בגמרא [ל"ב], בדיני נפשות מתחילים מן הצד, היינו שבדיני נפשות כששואלים את הדיינים מה הכרעתם לגבי נידון זה האם דינו למיתה או לאו, מתחילים לשאול את צעיר הדיינים, ומסיימים במבוגר שבהם.

לפי"ז יתורצו דברי רש"י, תשעת השבטים שדנו את יוסף דנו לפי דיני התורה, וכשהתחילו לדון שאלו את הקטן שבשבטים וסיימו בגדול שבהם שהוא ראובן, כל האחים דנו לחובה, כשהגיעו לראובן, אמר "ויד אל תשלחו בו", והיה אפשר לומר היינו שמה שראובן דן אותו לחיים ולא למיתה, ודן את יוסף לזכות, הוא כדי לאפשר לפסוק עליו למיתה, שהרי אם ראובן היה פוסק עליו גם לחובה לא היה שייך להורגו שהרי לא נמצא "והצילו העדה", לכן באה רוח הקודש להעיד עליו שכוונתו באמת היתה להצילו, כי חשב שיוכל לשכנע גם את כל אחיו לא להרג את יוסף.

"למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו" (ל"ז - ב"ב)

האדמו"ר רבי יואל מסאטמר, היה מזכיר כל שנה ביום הצלתו, כ"א בכסלו, את הפסוק הזה. שהוא לא מוצא שום זכות שבשבילה זכה להינצל אלא "להשיבו אל אביו" - כדי לשוב ולהשיב דורות של ישראל לאביהם שבשמים.

"ויפשיטו את יוסף וכו' את כתונת הפסים אשר עליו" (ל"ז - ב"ב)

שואל רבי שלום שברון: מדוע הפשיטו את כתונת הפסים מיד כשבא אליהם? וכי מחמת שנאה עשו זאת. ושמעתי לבאר, שלא בגלל שנאה עשו זאת. אלא מאחר ומבואר במסכת שבועות [ל"א] מניין לשניים שבאן לדון, אחד לבוש סמרטוטין ואחד לבוש איצטילית בת מאה מנה, שאומרים לו לבוש כמותו או הלבשהו כמותך, תלמוד לומר "מדבר שקר תרחק". למדין אנו שראיית העין עלולה להטות דין, א"כ אחי יוסף שדנו אותו אם הוא חייב מיתה, חששו שהכתונת פסים שעשה לו אביהם שגרמה להם השנאה נגדו היא תטה את לבם מלדון דין אמת, לכן הפשיטו מיוסף את כתונת הפסים. ללמדנו שכל מה שעשו, על פי דין תורתנו הקדושה עשו.

"והבור רק אין בו מים" (ל"ז - ב"ב)

כתב בספר "עונג שבת" כותב, "והבור ריק אין בו מים" ר"ת של "אבל נחשים ועקרבים יש בו".

"והבור רק אין בו מים" (ל"ז - ב"ב)

על הפסוק בשיר השירים [י - ז] "כפלה הרימון רקתך" אומרת הגמרא בעירובין [י"ט]. "אפילו ריקנין שבך מלאין מצוות כרימון". ומקשים העולם: הרי זה תרתי דסתרי, אם ריקנין הכיכד מלאין ואם מלאין הכיכד ריקנין! אותה שאלה יש גם בפסוק "והבור ריק אין בו מים" [בראשית ל"ז - כ"ד] פירש רש"י: "ממשמע שנאמר והבור ריק איני יודע שאין בו מים, מה תלמוד לומר אין בו מים? מים אין בו - אבל נחשים ועקרבים יש בו".

אז אם יש בו נחשים ועקרבים - "אז מה הפשט והבור ריק"? ביאר רבי גדליה אייזמן המשגיח בישיבת "קול תורה": טעות לחשוב שביאור המילה "ריק" הינו 'חלול' או 'נבוב'. אלא ההגדרה של ריק שאינו עומד בייעודו!. כי בור ייעודו. שהוא יהיה מלא מים. ברגע שאינו מלא מים. אינו עומד בייעודו.

בור מים שמכיל נחשים ועקרבים, הוא בור ריק - משום שתכליתו להכיל מים חיים, ותחת זאת הוא מכיל נחשי מוות!
יהודי ייעודו שראשו יהיה מלא בתורה. במידה וראשו מלא במשהוא אחר, אפילו שזה מצוות אין זה ייעודו האמיתי.

גם הריקנין שבישראל - הגם שהם מלאין במצוות שונות, מכל מקום הם עדיין מוגדרים כריקנין משום שאינם ממלאים את נקודת תכליתם בעולם.

ולכן חז"ל הביאו דוגמא מרימון ולא מפרי אחר. כי כל פרי לאחר קילופו אפשר מיד לאוכלו כמות שהוא. להוציא את הרימון שגם לאחר הסרת הקליפה. יש עדיין בין כל הגרגירים קליפה דקה. דהיינו "מלא מצוות" אבל בין המצוות ישנה הרבה פסולת

"וישליכו אותו הברה והבור ריק" (ל"ז - ב"ב)

ממשמע שנאמר והבור ריק, איני יודע שאין בו מים, מה תלמוד לומר אין בו מים, מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו. (ב"ר שם - שבת כב.). [רש"י]
הכתיב של המילה הברה הוא כתיב חסר והכתיב של המילה והבור הוא מלא, אומר הגר"א מוילנא, השבטים חשבו כי הבור ריק ואין בו כלום, ולכן זרקו את יוסף, ולכן כתוב "הברה" בכתיב חסר, כי חשבו שהוא ריק ואין בו כלום. אבל האמת, שרק מים לא היה בו, אבל נחשים ועקרבים היו בו, וא"כ הבור היה מלא, ולכן התורה כתבה "והבור ריק", והפעם בכתיב מלא, שבאמת הבור היה מלא, וזאת היתה רק הטעות שלהם.

רבי חיים קניבסקי בספרו "טעמא דקרא" מביא מה שכתב ב"ספר הישר", כשיוסף נפל לבור, ברחו כל הנחשים והעקרבים, וא"כ מובן מדוע כתוב בהתחלה "הברה" בכתיב חסר, שהיה מלא נחשים ועקרבים, והיה חסר מהנפח שלו, אבל כשנפל פנימה והנחשים ברחו, א"כ נפל על קרקע הבור, והבור היה ללא חסרון כל שהוא, שכבר יצאו ממנו הנחשים והעקרבים. וזה מדויק היטב גם בפסוק, ראובן אמר להם "השליכו אותו אל הבור", כתיב מלא, שראובן ודאי רצה שיזרקו אותו לתוך הבור שאין בו נחשים ועקרבים.

"והבור רק אין בו מים" (ל"ז - ב"ב)

ממשמע שנאמר והבור ריק, איני יודע שאין בו מים, מה תלמוד לומר אין בו מים, מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו. (ב"ר שם - שבת כב.). [רש"י]

ה"אור החיים" הקדוש מתרץ, האחים דנו את יוסף כדין עד זומם, כי מצינו שהוא הביא דיבתם רעה אל אביהם ואמר דברים שיתחייבו מיתה על עדותו, שאמר שאכלו אבר מן החי, ושהם בעלי עריות, ועל כל אחת מהם בני נח מתחייבים מיתה, וכן נח נהרג על פי עד אחד בלא עדים ובלא התראה וגם על פי עדות קרובים [רמב"ם הל' מלכים פ"ט], ולכן ע"פ דין יש ליוסף עד זומם, אלא שבדיני אדם אין לו דין עד זומם כי בפועל הוא לא הזום, ולכן לא רצו להורגו בידיים כי אין לו דין מיתה בידי אדם, והשליכוהו ביחד כדי שיהיו פטורים מדיני אדם, מבואר בגמ' [ב"ק טו.] עשרה בני אדם שהרגו אדם, אם עשו כולם יחד פטורים,, ובדיני שמים הם פטורים כיון שבדין הם חשבו שמגיע לו מיתה, ואם דינם נכון אז הקב"ה יעשה את ה"כאשר זמם".

ה"כלי יקר" מתרץ, האחים הורו לעצמם היתר להשליכו לבור שיש בו נחשים לפי שמצינו שבעלי הלשון נדונים בנחשים כמ"ש [במדבר כ"א - ה] "וידבר העם באלקים ובמשה", וכתוב [שם שם ו] "וישלח ה' בהם את הנחשים", יבא הנחש שחטא בלשונו וסיפר לשון הרע על בוראו [שמו"ר ג י"ב] ויפרע מבעלי הלשון.

המלבי"ם על הפסוק "והבור ריק אין בו מים" - אבל נחשים ועקרבים יש בו, מביא את דברי חז"ל בברכות [ס"ב], כל הצנוע בבית הכסא ניצול משלושה דברים, מן הנחשים, מן העקרבים ומן המזיקים, וי"א אף חלומותיו מיושבים עליו - לכן השליכוהו לבור של נחשים ועקרבים, כדי לראות אם יינצל מן הנחשים, שאם כן, סימן הוא ש"אף חלומותיו מיושבים עליו", אף הם אמת.... לפי"ז כוונתו של ראובן היתה לבדוק בדרך זו את חלומותיו של יוסף ואם אמת הם הרי עתיד הוא למלוך ולא יהרג ע"י הנחשים והעקרבים.

הרב מבריסק תירץ, הגמ' בברכות [ל"ג]. מספרת על מקום אחד שהיה ערוד שהיה מזיק לבריות, באו והודיעו לו לרבי חנינא בן דוסא. אמר להם, הראו לי את חורו, הראוהו את חורו, נתן עקבו על פי החור, יצא ונשכו ומת אותו ערוד. נטלו על כתיפו והביאו לבית המדרש, אמר להם, ראו בני, אין ערוד ממית אלא החטא ממית. א"כ רואים, שאנשים שלמים ביראתם ונקיים מחטא, אינם ניזוקים מחיות. ראובן היה בטוח ביוסף הצדיק כמו שהיה רבי חנינא בטוח בעצמו, ולכן לא חשש להשליכו לבור של נחשים ועקרבים. ובאמת יוסף יצא משם חי.

"והבור ריק אין בו מים" (ל"ז - כ"ד)

ממשמע שנאמר והבור ריק, איני יודע שאין בו מים, מה תלמוד לומר אין בו מים, מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו. [ב"ר שם - שבת כב.] [רש"י] מים כידוע מרמזים לתורה הקדושה, כמו שכתוב "הוי כל צמא לכו למים" [ישעיהו"ה - א], ודרשו חז"ל כי אין מים אלא תורה [ב"ק פ"ב]. אומר הגר"א מוילנא, נחשים ועקרבים רומזים לכל המידות המגונות הנפסדות. רמז רמזו לנו חז"ל, כי אדם אשר מים אין בו - מי שאין בו ריח תורה, הרי שבהכרח נחשים ועקרבים יהיו בו, ויהיה מלא במידות רעות, שכן רק התורה מכשירה את האדם להיות צדיק וחסיד, ישר ונאמן. הרי שבלי התורה, חסר לאדם את כל אלו.

שואלים המפרשים, ראובן טען לאחיו שלא להרוג את יוסף, והציע להם להשליך את יוסף לבור, וקשה מה ראובן הרוויח בזה, הרי מסתמא ימות שם כמו שמצינו בגמ' ביבמות [ק"ט]. אם אדם נפל לחפירה מלאה בנחשים ועקרבים מעידים עליו שמת כי ודאי נהרג על ידם, וא"כ מה הרווח בהריגה ע"י נחשים יותר ממה שתכננו תחילה, ומה היתה מחשבתו של ראובן בעניין? מתרץ הרא"ם בפשטות שהם לא ידעו שיש בבור נחשים ועקרבים.

* ובדברי הגר"א מוילנא מבואר מדוע לא ראו, כתוב בגמ' [שבת כ"א]. אמר רב כהנא דרש רב נתן משמיה דרב תנחום, נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי. ואמר רב כהנא וכו' מהו דכתיב והבור ריק אין בו מים - מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו. וצריך להבין סמיכות שתי המימרות אחת לשנייה.

אומר הגר"א, הדין של עשרים אמה בנר חנוכה במבוי ובסוכה הוא משום שדברים אלו מיועדים כדי שאנשים ישימו לב אליהם ומעל עשרים אמה העין לא שולטת ולא רואים ממרחק זה ולכן אדם לא שם לב אליהם ואין תועלת בהנחתם, נר חנוכה לא יהיה בו פירסומי ניסא, וקורת מבוי לא תשמש להיכר, וסכך לא ישמש את מטרתו "למען ידעו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל", עוד יש להוסיף את דברי הראשונים [תוס' מעילה י"א: ד"ה דישון והמפרש למסכת תמיד כ"ח: ד"ה צנר הגחלים ע"ג הרצפה], שאין השלכה פחות מעשרים אמות, וכאן כתוב "וישליכו אותו הבורה", א"כ הבור היה עמוק יותר מעשרים אמה שהעין כבר לא שולטת במרחק זה. לפי"ז מובן סמיכות המימרות של רב מונימי, ללמדנו ששניהם מדברים על מרחק מעל עשרים אמה שהעין לא שולטת בהם.

לפי"ז אפשר לתרץ את מעשיו של ראובן, מאחר והבור היה עמוק יותר מעשרים אמה, לא היה יכול לדעת כי יש בו נחשים ועקרבים, ומהתבוננות בבור ראה שהבור ריק ולכן אמר להשליכו לבור.

המהרש"א [חגיגה ג.] מביא את תירוצו של ה"פענח רזא" שראובן אמר להם להשליכו לבור אחר ממה שהם השליכו כמו שאמר להם וכמו שכתוב [פסוק כ"ב] "ויאמר אלהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו".

המהר"ל מתרץ [גור אריה פס' כ"ב] רק בחפירה שמלאה בנחשים ועקרבים יש חזקה שימות, אבל בור זה שיוסף הושלך אליו לא היה כולו מלא בנחשים אלא רק היו בו מעט נחשים ועקרבים, ולכן המיתה היא לא וודאית.

בעל ההפלאה מתרץ, ראובן חשב מאחר ויוסף עדיין לא הגיע לגיל עשרים, אין עונשים עונשי שמים פחות מגיל עשרים, לכן יוסף לא יינזק. וזאת גם היתה נחמתו של ראובן על חטאו שבלבל יצועי אביו, כי גם הוא היה פחות מגיל עשרים. לכן כששב ראובן אל הבור וראה שיוסף איננו, הבין שבשמים מחשיבים לגדול ובר דעת עוד לפני גיל עשרים ונענשים אף לפני גיל עשרים, וכמו שכתבו התוס' בריש פרק בן סורר ומורה, שגדלות שלהם היתה עוד לפני גיל עשרים. [נע"ע להלן (ל"ז - כ"ט) על הפסוק "וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בבור ויקרע את בגדיו"]

סיפר רבי בנימין מנדלסון רבה של קוממויות: האדמו"ר רבי אהרן מבעלז דרש בשבת פרשת וישב על הפסוק "וישליכו אותו הברה והבור ריק אין בו מים". ובתוך דרשתו סיפר מעשה ביהודי שנפטר, ובא לפניו ב"ד של מעלה, ושם אמרו לו, לא מצאנו שעברת עבירה כלשהיא אלא שכעסן היית, אך היות ויש דין שכל הכועס כאילו עובד ע"ז וכל מיני גהינום שולטים בו, א"כ אין ברירה ומגיע לך גהינום. האיש התחיל לבכות ולצעוק, וביקש להגיע אל בנו בחלום לשאול מה לעשות, אמר לו הבן, תגיד בשמים, אומרים בכל יום בעת אמירת הקרבנות, יהי רצון כאילו הקרבתי עולה, כאילו הקרבתי חטאת וכו'. אח"כ אומרים יהי רצון שיבנה בית המקדש, ולכאורה מה יש לבקש על בניין בית המקדש הרי כבר הקריב חטאת, וחטאת אפשר להקריב רק בבית המקדש. אלא התירוץ, שאומרים רק יהי רצון כאילו הקרבתי וכו' וא"כ זו לא ממש הקרבה, אלא רק כאילו, וא"כ ג"כ בכל הכועס, כתוב כאילו - לא ממש, ולא מגיע לך גהינום.

סיים האדמו"ר רבי אהרן מבעלז, תראה מה יכול לעשות בן שהוא ת"ח. הוסיף הרבי מבעלז, כתוב בפרשתנו "וישליכו אותו הבור והבור ריק אין בו מים", דרשו חז"ל [שבת כ"ב]. מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו. "אין מים אלא תורה", דע לך, או שהראש מלא תורה, או שמתמלא בנחשים ועקרבים. והבנים או שראשם מלא בתורה או שראשם מלא בנחשים ועקרבים, מי אשם בזה שראשו של הילד מלא נחשים ועקרבים, אלו ההורים שלא חינכו את בניהם לדרך התורה, אך אם ראשו של הילד מלא תורה ויראה יכול להציל את הוריו משאול תחתית.

הגמ' בב"ב [קט"ז:] אומרת, אמר רבי יוחנן אמר רבי שמעון בר יוחאי כל שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה. פי' הקב"ה כועס עליו. ולכאורה מה אשמת האב שאין לו בן שירשו? אומר הגר"א מוילנא, כשאדם מת, הוא מוריש לבנו את כספו, אבל הוא מניח דבר נוסף. אדם שמת, מניח בעולם הזה בנים שלומדים תורה, הוא "יורש" אותם כל הזמן, שהרי "ברא מזכה אבא", ולזה כוננת הגמ' מי שמת ולא הניח אחריו בן ליורשו, לא שהבן יורש את האב, אלא האב לא הניח אחריו בן שהאב יוכל לרשת אותו. כלומר, שיהיה בן המזכה את אביו ע"י שלומד תורה ומקיים מצוות, הקב"ה מלא עברה על אב כזה. אומר לו הקב"ה, בשביל מה נתתי לך בן, שתכניס לראשו "נחשים ועקרבים"!!

* "וגמליהם נושאים נכאת וצרי ולוט הולכים להוריד מצרימה" (ל"ז - כ"ה)

למה פרסם הכתוב את משאון, להודיע מתן שכרן של צדיקים, שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, ולזה נודמנו בשמים שלא יזוק מריח רע. [רש"י]

בעלי המוסר אומרים, בוא וראה חשבוננו של עולם. יוסף הצדיק נגזרו עליו גזירות איומות, הושלך לבור, נמכר כעבד מיד ליד עד שהגיע למצרים, ושם התייסר על חטא שלא עשה והושלך לכלא. ובכל זאת שמרה עליו ההשגחה העליונה שלא יריח ריח רע, כי הכל נגזר עליו, אבל לריח רע לא היה ראוי אותו צדיק, ודבר זה לא נגזר עליו. נורא הוא דקדוק הדין בב"ד של מעלה, עד כדי פרטי פרטים. וזאת גם בזמן שלכאורה אין להם כל ערך ביחס של העונש הגדול, אצל הקב"ה "כל דרכי משפט", ואף הפרט הקטן והשולי מחושב, מדוד ושקול ולא נעלם בעת החישוב הכללי.

אך יש להבין מדוע התורה מזכירה עניין זה, הרי בשעה זו יוסף נעזב מבית אביו, נעזב מלימוד התורה ועבודת ה' שהיה רגיל בבית אביו ונמכר ל"עבד" לישמעאלים, ומובל בדרך למצרים, כשאינו יודע איזה "עתיד" מצפה לו שם. האם זה מה שמעניין אותו עכשיו, אם יהיה לו בדרך ריח טוב או ריח רע. בספר "להתעדת באהבתך" מביא משל לילד ששוכב בבית חולים, ואביו נמצא ליד מיטתו ויזם ולילה. כשהילד הוכנס לחדר ניתוח, נאלץ אביו להישאר בחוץ. הילד רואה מכשירים רבים ומפחידים, ושואל את עצמו, אבי עזב אותי בשעה קשה זו? לפתע מבחין הילד שאביו מציץ מהחלון ומנופף בידו לשלום. מיד נרגע הילד, והבין שאביו לא "עזב" אותו, אלא כנראה זה טובתו להיות כאן עכשיו, ועדיין אביו משגיח עליו. והנמשל, כשאדם נמצא "בצרה", עלולה להיכנס הרגשה ח"ו שהקב"ה "עזב" אותו, וזוהי ההרגשה הקשה ביותר לאדם. ולכן סובב הקב"ה שיהיה ליוסף "ריח טוב", ויוסף ידע שזה דבר נדיר אצל הערבים שיוליכו עימם בשמים "נושאים נכאת וצרי ולוט", ומבין שזה מכוון מאת ה' שיהיה לו "ריח טוב", ושהוא "לא נעזב" מה', ועדיין ה' נמצא "עמו".

בזה מיישבים גם את קושיית האחרונים [עיין פני שבת כ"א]: מדוע הקב"ה עשה את נס מציאת פח השמן, הרי טומאה הותרה בציבור והיה אפשר להדליק בשמן טמא, ועוד, הרי עם ישראל ניצחו במלחמה וא"כ מדוע בהדלקת נר החנוכה עושים זכר רק לנס המנורה ולא עושים זכר לניצחון במלחמה, אלא שהניצחון במלחמה היה ניצחון הכרחי שאל"כ לא היה המשך לעם ישראל ח"ו, אבל נס המנורה הוא נס שמראה את אהבתו של הקב"ה לעם ישראל שאפילו שטומאה הותרה בציבור והיה אפשר להדליק את המנורה בשמן הטמא בכל זאת הקב"ה עשה נס שיוכלו להדליק את המנורה כמצוותה.

"והנה אורחת ישמעאלים וכו' ויעברו אנשים מדינים" (ל"ז - כ"ה - כ"ה)

מדוע הזמין הקדוש ברוך הוא אנשים דווקא משני אומות אלו? מבאר רבי זלמן סרוצקין בספרו "אזנים לתורה", יש בכך רמז לאחים, שלא דבר חדש הוא שבני אב אחד אינם יכולים לשבת יחדיו. וכבר בימי זקנם אברהם אבינו, לא יכלו בנו יצחק לשבת עם אחיו ישמעאל, ועם אחיו בני קטורה, שמהם יצאו המדינים. והנה, למרות שבצדק היה צריך להרחיק את ישמעאל ובני קטורה מעל יצחק, לא היכה אותם אברהם, ולא פגע בהם לרעה, אלא שלחם מעל פניו בשלום. ולכן אף האחים, אם אינם יכולים לשבת עם יוסף יחדיו, לפחות שלא יפגעו בו. והנה, כשראה יהודה את הישמעאלים, הבין את הרמז שנשלח להם משמים, ואמר אל אחיו: "מה בצע כי נהרוג את אחינו לכו ונמכרנו לישמעאלים", ולא יהיה חלקו של יוסף פחות מזה של ישמעאל, שנשלח בשלום.

"וישבו לאכול לחם" (ל"ז - כ"ה)

לשם מה כותבת לנו התורה שהשבטים התיישבו לאכול לחם. כותב רבי שלמה מזויעהיל בספרו "יסוד צדיק", מהתבוננות בסדר הפסוקים רואים אנו כי מתחילה פסקו עליו מיתה כשאמרו: זעתה לכו ונהרגוהו, ולאחר מכן השליכו אותו בבור. ולאחר שישבו לאכול לחם - אז כתוב ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו וגו' לכו ונמכרנו, נשכיל ונלמד מזה, פעמים יש לאנשים שיקול דעת שאינו נכון, ואף באים לכלל כעס ח"ו, וכל זאת בגלל שלא אכלו עדיין, ורק אחרי האכילה הדעת מתיישבת וניצולים גם מכעס.

כעין זה ביאר נכדו רבי מרדכי זצ"ל בספרו "יקרא דמלכא" [צו תש"א], בשר ודם אם חסר לו מה שהוא או שאין סרים למשמעתו, עולה על מחשבתו קפידא על זה, אבל אחרי אכילתו רוחו נרגעת מעט, כי ההנאה שמקבל גופו משכיח ממנו קצת מכעסו, גם משתנים מידותיו קצת לטובה, כמו שמצינו אצל חנה שאחרי אכילה ושתייה נמתק כעסה [ראה שמואל א' א' - י"ח], וכן מצינו אצל השבטים כמו שביארנו לעיל. ובספר "אגרא דכלה" [בפרשתנו] כתב: "וכן קבלנו ממרן הקדוש מה"ר מנחם מנדל מרימנאב שבבוא האדם מהדרך, יראה שלא לבוא לביתו ברעבוננו, בכדי שלא יתכעס על אנשי ביתו, עיי"ש".

הרב מבריסק בספרו "חידושי הגר"ז", מבאר ע"פ המובא בגמ' [סנהדרין ס"ג]. דבית דין שדנו דיני נפשות - לא יאכלו באותו היום. ולכן קודם שהיה כאן דיני נפשות לא יכלו לאכול, מה שאין כן אחר שהחליטו על מכירתו ובטל הדין דנפשות, דלא הרגו אותו, יכלו לאכול, וזהו שכתוב וישבו לאכל לחם.

בעלון "אמרי שמואל" הביא את ביאורו של רבי יוסף הורביץ שליט"א, עפ"י מה דאיתא בספרי מוסר, שכאשר אדם עושה עבירה - ומצפוננו מעיק עליו, הוא מאבד את התיאבון לאכול, ולאחר שהם זרקו את יוסף לבור, רצו האחים לבחון האם פעלו כשורה או לא, ומשום כך מספרת התורה וישבו לאכול לחם, שהיה זה המבחן לבדוק עצמם האם יש להם עדיין תיאבון לאכול, ומכך הסיקו שהם אכן פעלו כשורה.

"ויאמר יהודה אל אחיו" (ל"ז - כ"ו)

שואל האדמו"ר מקוצק, אם בהתחלה היתה הסכמה כללית מצד כל האחים, להרוג את יוסף, מדוע חזר בו כעת יהודה ולא רצה להרוג? מה יהודה חשב בהתחלה ומה הביא לשינוי מחשבתו. ומתוך, יהודה ידע שהאחים שפטו את יוסף בדין תורה, וידע שיעקב לא יתנגד לקיום ההלכה, שהרי יעקב עמוד התורה והאמת. אבל אחרי ששמע שהאחים רוצים להסתיר את מעשה ההריגה מיעקב, הבין שההלכה לא ברורה כל כך, שלא פשוט שליוסף אכן מגיע דין מוות, שאם כן, לא צריכים להסתיר שום דבר. אם מסתירים משהו, סימן שלא הכל כשורה. וזה מה שאמר יהודה "מה בצע כי נהרוג את אחינו" אם "כיסינו את דמו" ואנו מסתירים מאבינו, אלא "לכו ונמכרנו לישמעאלים וידינו אל תהי בו".

"ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו" (ל"ז - כ"ו)

כוונת יהודה היתה להוכיח אותם שלא יהרגו את יוסף. מסביר רבי יהודה אסאד, אם יהרגוהו יהיה עליהם חטא של שופכי דם נקי ולא ישמעו תפילותיהם, כי רציחה מעכבת את התפילות, כמו שאמר הנביא ישעיהו [א' - ט"ז] "גם כי תרבו תפילה אינני שומע ידיכם דמים מלאו". דבר זה רמוז במילה "בצע", כי תפילות אבות תיקנום אברהם אבינו תיקן שחרית, יצחק תיקן תפילת מנחה ויעקב תיקן תפילת ערבית [ברכות כ"ו:]- האות השניה של אברהם היא ב', האות השניה של יצחק צ', והאות השניה של יעקב ע', וביחד המילה "בצע". וזה מה שאמר יהודה מה "בצע", מה התועלת שתהיה מתפילותינו בוקר צהרים וערב, "כי נהרוג את אחינו וכיסינו את דמו", שהרי עוון של שפיכות דמים מעכב את התפילה.

"ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו" (ל"ז - כ"ו)
שואל רבי יצחק מוואלוז'ין, הרי האחים דנו את יוסף למיתה מדין רודף, א"כ מה השאלה "מה בצע" - מה תועלת יביא הדבר, הרי דינו של יוסף כרודף ומעתה יפסיק לרדוף אותם, ומתוך, אדם שרודף, יכול לרצוח בגלל שלושה דברים. לשם כסף, לנקמה, או לפרסום, כדי שהדבר ישמש לקח לאחרים ויפיל בהם פחד שלא ילכו בדרכו של הנרצח. אומר להם יהודה, אף אחד מהמניעים לא תופס כאן. ליוסף אין כסף, ולא עושים נקמה באח, ואם כדי להטיל מורא על אחרים כדי שלא ידברו לשון הרע, בין כה וכה אנחנו צריכים לכסות את דמו, שהדבר לא יתגלה, וא"כ מה יועיל הרצח?

"מה בצע כי נהרג את אחינו וכיסינו את דמו" (ל"ז - כ"ו)

כתוב בגמ' [ב"ב מ' ובסוף תענית], כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה. "זוכה" הוא בלשון הווה, ולאכאורה היה צריך להיות כתוב בלשון עתיד יזכה ויראה בשמחתה. מתוך רבי חיים מוואלוז'ין, על הפסוק "וימאן להתנחם" כתב רש"י, אין מקבלין תנחומין על החי, כי רק על המת נגזרה הגזירה שישתכח, אבל על מי שרק נחשב כמת לא מתנחמים. כך הדבר גם בירושלים, אם ירושלים היתה מתה ולא היה סיכוי שתקום לתחייה, כבר מזמן היו שוכחים אותה. אבל אם אנו רואים שכבר עברו כמעט אלפיים שנה ועדיין אנו חיים את ירושלים, סימן שירושלים עוד חיה אצלנו, ולכן "כל המתאבל על ירושלים", מי שעודנו מתאבל בתשעה באב על חורבן ירושלים, הוא "זוכה" עכשיו "ורואה" בשמחתה, כי אין לך שמחה יותר גדולה מזו שתקוות ירושלים לא מתה בקרבנו, ועוד לא שכחנו אותה.

לפי"ז מובנים דברי יהודה שאומר לאחיו מה התועלת אם נהרוג את אחינו, הרי בוודאי נצטרך לכסות את דמו, שהדבר לא ייוודע בקהל. אבל אם יוסף ימות, הרי חזקה על המת שישתכח, ואבינו ישכח אותו והעצבות תסור ממנו, אבל אח"כ תשרה עליו שכניה שנית, ואז ייוודע לו שהרגנו אותו. אבל אם נמכור אותו ויוסף יחיה, העצבות תישאר בו והשכניה לא תשרה עליו ולא ידע מי עשה את זה, וא"כ עדיף למכור אותו לישמעאלים, ואז אבינו יתאבל עליו כל ימיו, והשכניה לא תשרה עליו ולא ידע לעולם כי אנחנו עשינו זאת.

"לכו ונמכרנו לישמעאלים" (ל"ז - כ"ו)

כותב הספורנו, מה שהאחים רצו למכור אותו, כדי לשלם לו מידה כנגד מידה. שיהיה עבד, כנגד מה שחשב שימלוך עליהם.

"לכו ונמכרנו לישמעאלים וכו' ויעברו אנשים מדינים סחרים וימשכו ויעלו את

יוסף מן הבור" (ל"ז - כ"ו - כ"ה)

"ויעברו אנשים מדינים" - זוהי שיירה אחרת, והודיעך הכתוב שנמכר פעמים הרבה". [רש"י]

וימשכו בני יעקב את יוסף מן הבור וימכרוהו לישמעאלים, והישמעאלים למדיינים, והמדיינים למצרים. [רש"י]

לפי המבואר ברש"י יוסף עבר כמה ידיים עד שהגיע למצרים, א"כ מדוע כשיוסף התוודע אל אחיו, אומר להם "אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה" [מ"ה - ד], והלא המדיינים הם שמכרוהו למצרים. ועוד קשה, כשיוסף

יוסף בתשע האחים שגרמו לסבל, נקבל מאה ושבע עשרה שנה שעם ישראל השתעבד במצרים.

"וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף" (ל"ז - כ"ח)

כל אחד ואחד נטל שני כספים לקנות מנעלים ברגליהם. [פרקי דרבי אליעזר פל"ח] מדוע דווקא נעליים, ומה רומז החשבון של שתי כסף? בספר **"בן פורת יוסף"** [תקנ"ו] תירץ, כתוב במדרש "הנה בעל החלומות הלזה בא" - עתידין בניו לעשות ברגלים עבודה זרה, כי ראו ברוח הקודש שעתיד ירבעם לצאת ממנו ויגרם חורבן בית המקדש מזה שלא היה מרשה להם לעלות לרגל. וזה הרמז בנעליים, ע"פ הפסוק "מה יפו פעמיך בנעלים", שבני ישראל משתבחים בעלייתם לרגל בנעליים, לכן קנו נעליים מיד אחרי המכירה, לרמז שכעת יוכלו בני ישראל להתהדר בנעליים בעלייתם לרגל. וקנו דווקא בשתי כסף, כי קרבן חגיגה עולה לפחות שתי כסף.

רבי זלמן סורוצקין מתרץ: אחרי שהאחים מכרו את יוסף, ידעו שיוסף לא ישאר חי, וא"כ היה עליהם לקרוע קריעה ולשבת שבעה, אבל הרמב"ם בהלכות סנהדרין [פרק י"ג] כתב שהרוגי בית דין אין מתאבלים עליהם, ומאחר שאחי יוסף ישבו בבית דין ופסקו את דינו למיתה, א"כ לפי דעתם אינם צריכים לשבת שבעה, ולכן קניית הנעלים היתה לסימן להראות לכולם שהם אינם חולצים נעלים כאבלים ואינם מתאבלים.

בספר **"שמלה חדשה"** מתרץ, כשהתורה כותבת על רכילות, היא כותבת בלשון הליכה "לא תלך רכיל בעמך", וכן בירמיהו [י - כ"ח] "כולם סרי סוררים הלכי רכיל", והטעם שהתורה קוראת להולך רכיל בלשון הליכה כותב רש"י שרכילות היא כמו רוכל, שומע במקום אחד והולך למקום אחר ומרכל, כלומר הרכלן משתמש ברגליו כל הזמן. למה האחים דנו את יוסף כי הוא הלך רכיל ליעקב אביהם, ועכשיו, כדי לזכור שדנו אותו על רכילות, הם קנו נעליים. ומדוע צריכים לזכור זאת? כדי שחלילה לא יבואו הם עצמם לידי אותן מכשול,

ובדבריו יישב קושיא נוספת שהקשה ב"דעת זקנים": ואם תאמר איך אדם יפה כיוסף לא נמכר כי אם במעט כזה? יש לומר, שנמכר בעשרים כסף לכל אחד ואחד מאחיו. ורמז לכך, כי התיבות "בעשרים כסף" בגימטריה "שלמו לכל אחד מן האחים כסכום זה".

ולפי דברי ה"שמלה חדשה" מתורץ, כי האחים לא רצו להרוויח כסף במכירה זו, וכל כוונתם היתה כי דנו אותו על רכילות ובכסף השתמשו לזיכרון שלא יבואו לידי רכילות.

"וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף" (ל"ז - כ"ח)

כל אחד ואחד נטל שני כספים לקנות מנעלים ברגליהם שנאמר על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעליים [עמוס ב'ו] [פרקי דרבי אליעזר פל"ח] תשעה אחים היו במכירה כמבואר בפרקי דרבי אליעזר [שם], מה עשו עם שתי הכסף הנותרים, אלא שיש כאן חידוש נפלא ב"מדרש תימן": באותה שעה לקחו השבטים את שתי הכסף וזרקו כלפי מעלה, כביכול לתת לקב"ה את חלקו, שהרי צירפו את הקב"ה לחרם. המעות שזרקו נפלו באיזה מקום בסביבתם, ולאחר הרבה שנים, בא יוסף, אבי התנא רבי עקיבא שהיה גר עני ואביון, עבר במקום ומצאם. רצה להתחתן עם אשה ולא היה לו במה לקדשה,

הגיע למצרים, כתוב [ל"ט - א] "ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר שר הטבחים מיד הישמעאלים אשר הורידוהו שמה", והרי לפי רש"י לא הישמעאלים הורידו אותו למצרים אלא המדיינים. ועוד קשה, למה יוסף אומר לשר המשקים "גנוב גנבתי מארץ העברים" [מ - ט"ו], הלא יוסף נמכר ולא הובא בגניבה.

מפרש הרשב"ם וכן כותב ה"מושב זקנים" לבעלי התוספות, אחרי שהשליכו את יוסף לבור כתוב שהאחים ישבו לאכול לחם. גם אם הם עשו מעשיהם ע"פ דין, אי אפשר לפרש שכיוסף מוטל לידם בבור ישבו הם ויעשו סעודה. ומוכרחים להסביר, שהתרחקו מהבור כדי שלא לראות את יוסף בסבלו, וכשהיו רחוקים התיישבו לאכול. באמצע האוכל ראו אורחת ישמעאלים הולכים למצרים, אמר יהודה לאחיו "מה בצע כי נהרוג את אחינו וכו' לכו ונמכרנו לישמעאלים". מיד סיפרו האחים לישמעאלים על אחיהם יוסף שנמצא בבור, ונשאו ונתנו איתם על מכירת יוסף, והחליטו למוכרו בעשרים כסף. באמצע המשא ומתן עברו שם מדיינים, וראו אדם בתוך הבור ומשכו את יוסף מהבור. וכשבאו הישמעאלים לקחת את יוסף, ראו שהמדיינים כבר לקחו אותו. הישמעאלים טוענים שהמדיינים גנבים, כי הם שילמו מחיר מלא, והמדיינים טוענים שהם תפסו ראשונים. לבסוף הם הסכימו לפשרה, המדיינים ישלמו עשרה כסף, והישמעאלים עשרה כסף. ולפי"ז הכל מובן, מה שאמר יוסף "אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה" הכוונה שאתם גרמתם במכירה שלי שארד למצרים. וגם מה שאמר "גנוב גנבתי", שהמדיינים הוציאו אותי מהבור בגניבה. והפסוק אומר "ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר וכו' מיד הישמעאלים אשר הורידוהו שמה" יחד עם המדיינים. וזה משלים פסוק אחר [ל"ח - ל"ז] "והמדיינים מכרו אותו אל מצרים אל פוטיפר סריס פרעה" יחד עם הישמעאלים.

"ויעברו אנשים מדיינים סחרים וימשכו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף וכו'" (ל"ז - כ"ח)

הגמרא בשבת [י] אומרת, אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים.

בספר **"אור תורה"** לרבי מאיר יחיאל מאוסטרובצה כתב: גלות מצרים היתה מאתיים ועשר שנים. אך השעבוד התחיל רק לאחר שיוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא מתו כמבואר בסדר עולם פ"ג. כמה זמן השתעבדו בפועל? לוי נפטר אחרון מהשבטים, ורק אחרי פטירתו התחיל השעבוד, לוי ירד למצרים כשהוא היה בן ארבעים וארבע, ונפטר בגיל מאה שלושים ושבע. [כ"ב בהגהות הגר"א] והיינו שלוי היה במצרים תשעים ושלוש שנה ורק אח"כ התחיל השעבוד. אם נוריד את תשעים ושלוש השנים שלוי חי ועדיין לא החל השעבוד, מתוך מאתיים ועשר שהיו במצרים, נקבל מאה ושבע עשרה שנה, שרק בהם היה השעבוד.

יוסף ירד למצרים, ובמשך שנה היה אצל פוטיפר, ואח"כ ישב שתיים עשרה שנה בכלא, ואח"כ נהיה מלך. כלומר, יוסף סבל שלוש עשרה שנה. אומר ה"אור תורה" כנגד שנות השעבוד של יוסף, עם ישראל השתעבדו במצרים, כיצד? תשע אחים מכרו את יוסף, אם נכפיל את שלוש עשרה שנות הסבל של

ואותה אשה היתה עניה מרודה ולא היו לה נעליים, בכסף שמצא קנה לה נעליים וקידשה ומהם נולד ר' עקיבא.

לפי דברים אלו נוכל להבין את דברי המדרש [ילקוט שמעוני משלי סי' תתקכ"ט] אמר רב יהודה לא נמסרו הרוגים למלכות אלא על מכירתו של יוסף, וכן הוא בזהר [זהר חדש רות ק"ט] עשרה סבי קטולי מלכות על מכירת יוסף. הקשה על כך רבי שמשון מאוסטרופולי הרי רק תשעה אחים מכרו את יוסף ומדוע נהרגו עשרה, ועוד הקשה הרי רבי עקיבא היה בן גרים ולא היה מצאצאי עשרת השבטים ומדוע הוא נכלל בעשרה הרוגי מלכות. אלא שמבואר בפרקי דרבי אליעזר [פרק ל"ח] שהשבטים רצו להחרים שלא יגלו מה שעשו, אמר להם יהודה ראובן אינו כאן ואין החרם מתקיים אלא בעשרה מה עשו שיתפו את הקב"ה עמהם והחרימו. ורבי עקיבא היה העשירי כנגד השכינה, [עין בדבריו שביאר מדוע דווקא רבי עקיבא הוא כנגד השכינה] ונתן רמז על כך מהפסוק "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבר תחת השבט העשירי יהיה קודש לה' ב"מעשר בהמה" [ויקרא כ"ז ל"ב], שהוא ראשי תיבות וידעו כולם למה מת עקיבא שהיה רעה בקר וצאן כל אשר יעבר - כל אחד מהרוגי מלכות הוא - תחת השבט - והעשירי יהיה קודש לה', ולפי דברי המדרש הרי זה מובן ביותר, מדוע דווקא רבי עקיבא במקום השכינה, שהרי באמת נולד רבי עקיבא בזכות הכסף שהיה כביכול עבור הקב"ה.

"וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בבור ויקרע את בגדיו" (ל"ז - ב"ש)

עוסק היה בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו. [רש"י]

מה ראה ראובן ללבוש שק ולהתענות דווקא בעת הזו, הלא עברו שנים רבות מאז שבלבל יצועי אביו? בספר "ברית יוסף" כתב הסבר נפלא: ראובן מכנה את יוסף תמיד בשם 'ילד' ('הילד איננו' אלא תחטאו בילד) ומדוע? התשובה: בית דין של מעלה לא מענישים אדם לפני גיל עשרים. בזמן שמכרו את יוסף, הוא היה בן שבע עשרה. ולכן אומר ראובן לאחיו: יוסף ילד ולא בר עונשין, ולכן ראוי שגם הם לא יענישוהו אלא יטילו אותו לבור ומשמים ידונו אותו. ובדבר זה ראובן התנחם על מעשה בלהה, כי גם הוא לא היה אז בן עשרים ולכן גם הוא לא צריך להיענש. אבל כאשר ראה ראובן שבכל זאת יוסף סובל ייסורים, הסתפק שמא כן מענישים משמים גם פחות מעשרים? ולכן החליט באותו היום לשבת בשק ובתענית. וכאשר הוא שב אל הבור וראה ש'אין יוסף בבור' חשש שמא יוסף נהרג ע"י הישמעאלים. ואם כן, גם הוא עלול למות על מעשה בלהה, ולכן זעק 'הילד איננו ואני אנה אני בא' בחטא שלי במעשה בלהה.

"וישב ראובן אל הבור" (ל"ז - ב"ש)

א"ל הקב"ה, מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה, ואתה פתחת בתשובה תחילה [ב"ר פ"ד - י"ח]

לכאורה גם אדם הראשון עשה תשובה, וגם קין עשה תשובה. מתרץ ה"אמרי אמת", אדם הראשון עשה תשובה על חטא שחטא, ראובן עשה תשובה על דבר שאין בו חטא, כמו שהגמ' בשבת [נ"ה] אומרת, כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה, ועם כל זה עשה תשובה. ענין כזה לא היה עד ראובן.

רבי יצחק מאיר בן מנחם תירץ, יש הבדל בין תשובתם של אדם הראשון וקין, לבין תשובתו של ראובן, האדם וקין עשו תשובה רק לאחר שנענשו, ותשובה כזאת נקראת תשובה מיראה, משא"כ ראובן שעשה תשובה בלי שהתבקש, וזה נקרא תשובה מאהבה, לכן אמר לו הקב"ה אתה "פתחת" בתשובה.

"ואני אנה אני בא" (ל"ז - ל')

"אני בא" אותיות "אין אב", רמז ראובן לאחיו את הצער שייגרם לאביו, כדברי רש"י "אנה אברח מצערך של אבא"

"ויקחו את כתונת יוסף וישחטו שיער עיזים ויטבלו את הכתונת בדם" (ל"ז - ל"א)

צריך להבין, מה הטעם שהיו צריכים לשחוט שיער עיזים ולא הסתפקו בהקת דם בשביל ללכלך את כתונת יוסף?

מתרץ רבי מאיר סאלובייציק, כיוון שהלכו לרעות את צאן אביהם כמבואר בפסוק, א"כ היה מותר להם לאכול מהצאן ולכך הוצרכו לשחוט, אבל סתם להוציא לו דם אסור להם, כי זה היזק לממון אביהם וזה אסור.

"וישחטו שיער עיזים" (ל"ז - ל"א)

בשחיטת השעיר עיזים' כותב ה"חתם סופר" יש מידה כנגד מידה, יעקב הטעה את אביו בשחיטת גדי עיזים, במקום בשר הצבי שלו חיכה, וגם בני יעקב הטעו את אביהם בשחיטת גדי עיזים במקומה של חיה רעה. ולכן בהמשך [פסוק ל"ה] "ויבך אותו אביו", יצחק בכה על צערן של יעקב, שהרי הוא גרם לכך, כיון שנענש על ידו.

רבי אלחנן וסרמן הי"ד ב"קובץ מאמרים" כותב דבר מבהיל. במשך אלפי שנים סבל עם ישראל מעלילות דם, שכידוע מעולם זה לא היה, ודבר ברור הוא כי עונש כזה על כלל ישראל חייב להיות מידה כנגד מידה, בגלל חטא שנפרעים ממנו בכל הדורות. וכותב "ולולי שאיני כדאי" עונש זה של עלילת דם מכון כנגד "ויטבלו את הכתונת בדם" שנכשלו בו שבטי י-ה בעשותם לפני אביהם יעקב דם שעיר כדם אדם [ואם שגיתי ה' יכפר בעדי].

"הכר נא כתנת בנך היא אם לא" (ל"ז - ל"א)

השבטים רצו שיעקב יזהה את בנו ע"י הכתונת, וקשה הרי אמרו בגמ', אין מעידין אלא על פרצוף הפנים עם החוטם אע"פ שיש סימנין בגופו ובכליו כי אנו חוששים שמא הם שאולים [ב"מ כ"ז:], מתרץ רבי אליהו דוד תאומים ממיר, בגמ' שם מבואר שישנם שלש דברים שאנשים לא משאילים, ארנק כיס וטבעת, ארנק וכיס לא משאילים אותם משום שאין זה סימן טוב, שנראה כמוכר את מזלו, וגם כתונת הפסים היתה כמין סגולה, ולכן הביאו להעיד עליו, שאמרו "הכר נא הכתונת בנך היא אם לא".

"טרף טורף יוסף" (ל"ז - ל"ג)

"טרף טורף יוסף", אומר ה"חתם סופר", נטרפו ונתערבבו אותיות יוסף - שבהתחלה קראנו ליוסף ע"ש "יוסף ה' לי בן אחר", ונעשה ממנו יוסף, אסיפה ומיתה.

"ויקרע יעקב שמלותיו" (ל"ז - ל"ד)

יעקב קרע 'שמלותיו' ואילו להלן [פסוק כ"ט] כתוב שראובן קרע את 'בגדיו', מה ההבדל בין שמלותיו לבגדיו, מבאר בספר "עיני העדה" לרבי אליהו הכהן האיתמרי מאיזמיר [דף נ"ב ע"א] 'שמלותיו' משמע כל לבושו, לרמוז שנהג ביוסף כדין התלמיד על הרב שחייב לקרוע עד חלוקו, בהיות שיוסף הוה בר חכים לו והיה מחכים לו, כדאמרו רז"ל [תענית ז]. ומתלמידי יותר מכולם. אבל ראובן

ויקרא את "בגדיו", כי בגד משמעו הבגד העליון, ולא קרא על יוסף כי אם הבגד העליון. ושיעור הלשון "ויקרא יעקב שמלותיו" כלומר עד בגד המגיע לבשר, ושם במקומו שק במתניו, כי שמלה היא החלוק, כמו שאמר הכתוב [דברים כ"ב - ג:] "היא שמלתו לעורו".

"ויתאבל על בנו ימים רבים" (ל"ז - ל"ח)

יוסף נעדר מבית אביו עשרים ושתים שנה והיה זה מידה כנגד מידה על עשרים ושתים שנה שלא כיבד בהם את הוריו, רבי יחיאל מאיר מאוסטרווצה בספר "אור תורה", מחשב כי לא רק במספר השנים אנו רואים מידה כנגד מידה אלא אף במנת הסבל בתוך שנים אלו רואים את המידה כנגד מידה.

יעקב אבינו ירד לחרן כדי לקחת אשה, וזה נחשב לו למצות כיבוד אב. לכן בשבע השנים הראשונות שעבד אצל לבן, אמנם הוא לא כיבד את הוריו, אבל גם לא עשה עבירה, כי הלך בשליחותם. שבע שנים נוספות כבר לא היו בציווי ההורים, ואז עבד עוד שש שנים אצל לבן תמורת משכורת. סה"כ עבד שלוש עשרה שנים שלא בציווי ההורים. ועוד שנתים היה בדרך חזרה לביתו, כלומר התקופה שבה יעקב אבינו לא קיים מצוות כיבוד אב ואם נחלקה לשלוש. שבע שנים ברשות הוריו, שלוש עשרה שנים שלא ברשות הוריו, שתי שנים בדרך חזרה מביתו. כנגד זה יעקב הורחק מיוסף. שלוש עשרה שנים לא היה לו את יוסף ויוסף עצמו סבל, שבע שנים יוסף היה מלך במצרים, ליוסף היה טוב, אך ליעקב רע, ושתי שנות רעב שיעקב אומר לבניו כי יש שבר במצרים, והתגלה לו שיוסף קיים. והכל מידה כנגד מידה.

"ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבלי שאלה ויבך אותו אביו" (ל"ז - ל"ח)

יש לדקדק מהו הלשון "ויקומו" היה לו לומר "ויבואו"? מבאר בספר "ליקוטי בשמים" ע"פ מה שאמרו חז"ל [מועד קטן כ"ז:] "כל המתאבל על המת יותר מדאי סופו שיתאבל על מת אחר, אשר על כן קמו כל אנשי ביתו בחזקה לנחמו, כי יראו הם לנפשם פן ימותו. ויענם יעקב, כי גם הוא אינו מתאבל יותר מדאי על מיתת יוסף, רק שירא הוא לנפשו מן הגהינום וכמבואר ברש"י בשם המדרש שסימן היה מסור בידו מפי הגבורה אם לא ימות אחד מבניו בחייו מובטח הוא שאינו רואה גהינום.

"ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם" (ל"ז - ל"ח)

לא כתוב כמה נחמו - אומר ה"אור החיים" - כשהבנים ראו שיעקב מתאבל ע"י לבישת שק וקריעת הבגדים וכל כך הרבה ימים, לכאורה אבלות כזו עושים כשיש לאדם בן אחד וכעת חרב עליו עולמו, אדם זה מתאבל כל ימיו. אבל אדם שיש לו הרבה בנים ומשפחה ענפה, עם כל גודל הצער והכאב, מ"מ יש לו כמה להתנחם. מה עשו, התאספו כל המשפחה, אחד עשר בנים ובנות, וכל המשפחה הגדולה, ועמדו אצלו, וזאת היתה הנחמה. וזה מה שכתוב "ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו" - זה עצמו צריך להיות הנחמה הגדולה ביותר, ועם כל זאת "וימאן להתנחם".

"וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבלי שאולה" (ל"ז - ל"ח)

בספר "חסד לאברהם" מסביר מהלך חדש. סופי תיבות של "בני חיה רעה אכלתהו" הם י-ה-ו-ה, ועל זה אומר יעקב, אם זה מאת ה', אין לי טענה, שהרי

לחיה אין בחירה, אבל יעקב מושיך "טרף טרף יוסף". מגלים לנו חז"ל, שכאן הודיע יעקב לבניו שהוא חושד בהם. איך רואים זאת, התרגום מתרגם "טרף טרף יוסף" - מקטל קטיל יוסף". היינו שהרגוהו ולא נטרף כטענתם. ועוד, טבע העולם, כשאדם שונא מישהו, איננו מזכיר את שמו. מוצאים את זה אצל שאול ויהונתן, ששואל שואל את יהונתן "מדוע לא בא בן ישי", ויהונתן עונה לו, "שואל נשאל דוד מעמדי". ובהמשך שוב אומר לו שאול "כי בוחר אתה לבן ישי לבשתך ולבשת ערות אמך". כשבני יעקב מגיעים אליו לבשר על אובדן יוסף, הם אומרים לו "הכר נא הכתונת בנך היא אם לא", יעקב תמה למה הם לא מזכירים את שמו? כנראה שידכם במעל הזה. דבר זה רמוז בפסוק "חיה רעה אכלתהו", רומז לבניו שמכוונים בשמות של חיות, יהודה - אריה, דן - נחש, נפתלי - אילה. ואיך אני יודע זאת, כי "טרף טרף יוסף", המילה יוסף נטרפה - נשמטה - מדיבורכם, לכן אני חושד בכם.

אמר יעקב, אם "בני חיה רעה אכלתהו", הרי י-ה-ו-ה - הקב"ה עשה זאת ואין לי חלילה שום טענות כלפיו. אבל אם "טרף טרף יוסף" - אם אתם גרמתם לטריפת יוסף, אני הוא הגורם לכל מה שקרה, כי אני שלחתי אותו, ואז "ארד אל בני", לא על בני, כי הלכה פסוקה היא, שאם אדם שולח את חבירו לשליחות מסוימת והוא לא חזר מהשליחות, על המשלח לעשות תשובה.

"ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבלי שאול ויבך אותו אביו" (ל"ז - ל"ח)

אבל שאולה כפשוטו, לשון קבר הוא באבלי אקבר, ולא אתנחם כל ימי. [רש"י] פירוש, האבלות תתארך עד רדתו בקבר. ה"חתם סופר" נתן הסבר נוסף על כך, בפרוש "דעת זקנים" מבעלי התוס' [פרק מ"ז - ח] מביא בשם המדרש: בשעה שענה יעקב לפרעה [ויגש מ"ז - ח - ט] "ימי שני מגורי וכו' מעט ורעים היו ימי שני חיי", אמר לו הקב"ה, אני מלטתך מעשיו ומלבן, והחזרת לך את דינה וגם את יוסף, ואתה מתרעם על חייך שהם "מעט ורעים", חייך שמנין התיבות שיש מהמילים "ויאמר פרעה אל יעקב וכו'" עד "בימי מגוריהם", כך יחסרו משנותיך, שלא תחיה כחיי אביך, והם שלושים ושלוש תיבות. וכמנין הזה נחסרו מחייו, שהרי יצחק חי מאה שמונים שנה, ויעקב חי מאה ארבעים ושבע. מסביר ה"חתם סופר", "כי ארד אל בני", כאשר ארד למצרים בסבת בני יוסף, גרם לי ע"י כך "אבל" (בגימטריה שלושים ושלוש), ששנים אלו (שלושים ושלוש שנים) ייחסרו ממני ואקדים ללכת "שאולה", נמצא שלא היו דברי יעקב אבינו לבטלה.

"והמדינים מכרו אתו אל מצרים לפוטיפר סריס פרעה שר הטבחים" (ל"ז - ל"ח)

טבחים - שוחטי בהמות המלך. [רש"י]

תפקידו של פוטיפר היה "שר הטבחים", לתפקיד זה ישנן שתי משמעויות: האחת ביחס לבני אדם, והשנייה לגבי בהמות, וישנה מולקת בין רש"י ובין התרגום בנוגע לכוונת הדברים. התרגום כותב "רב קטוליא", כלומר פוטיפר היה התלין הראשי, אשר היה אחראי על הוצאתם להורג של האשמים בדן. ואילו רש"י חולק על כך ומפרש שהיה הממונה על הטבחים ששחטו את הבהמות. מדוע רש"י אינו מקבל את דברי התרגום?

מתרץ רבי דוד פרדו בספרו "משכיל לדוד", שרש"י למד "דבר הלמד מענינו". מאחר והשרים המופיעים בפרשה שר האופים ושר המשקים קשורים לענייני אוכל, גם שר הטבחים מתקשר לענייני אוכל.

בתרגום יונתן בן עוזיאל מפרש, שירד מנכסיו. אומר רבי זלמן סורוצקין, שני הפירושים אינם חולקים זה על זה אלא משלימים זה את זה. ומסביר את דבריו על פי הגמ' במסכת סוכה [כ"ט] שאומרת, בשביל ארבעה דברים נכסי בעלי בתים נמסרין למלכות, ואחד מהם, מה שהיה להם למחות ולא מיחו. מסביר רש"י, מה הפירוש שהיה בידם למחות "שדבריהם נשמעים מחמת עושרם", וכיון שלא ניצלו את עושרם למחות בידי עוברי עברה, נוטלים מהם את עושרם.

וא"כ, האחים טענו ליהודה, אם היה אומר להם להחזיר את יוסף ליעקב היו מחזירים, סימן שהיה בידו למחות ולא מיחה, לכן יצא נקי מנכסיו, וזה הכוונה הורידוהו מגדולתו.

ה"חפץ חיים" היה מספר את אשר ראו עיניו: אדם אחד ייצר יי"ש במחותרת, העלים מס והתעשר מאוד - עד שנתפס. רכושו החרם, ונגזר עליו מאסר ממושך. כשהוליכוהו בשלשלאות, ביקש והתחנן לשוטרים שיניחוהו לסור אל רב העיר. ריחמו על האומלל העומד לבלות שנים ארוכות מאחורי סורג ובריח, וחשבו שברצונו שהרב יברכו ויתפלל עליו. הביאוהו לרב העיר, ולהפתעת כולם החל לזעוק ולקרוא חמס: "אתה, הרב, אתה הוא האשם במצבי ובאסוני! הלא אתה ידעת, ומדוע לא הוכחת אותי, מדוע לא גערת בי, מדוע לא רדפת אותי. מדוע לא הזהרתני כי סוף גנב לתליה, כי לא ארוויח מזה דבר!"...

אומר ה"חפץ חיים", דברים אלו הם התלונות שהאחים באו אל יהודה: נכון הדבר, שהיתה זו יוזמתנו, ונכון שהתערבת, ומנעת אסון בנפש - אבל מדוע לא עשית יותר... והיה ה"חפץ חיים" מסיים: אין לך אב שאינו מדריך את בניו, אין לך אמא שאינה מחנכת, והילדים שומעים, מי יותר ומי פחות. וההורים אומרים לעצמם: עשינו את שלנו, שיפרנו והשפענו - אם כי לא לגמרי, לא לחלוטין... אבל על ההורים לדעת כי שם, בעולם העליון, כשהילדים יראו מה הפסידו בכך שלא שמעו לגמרי - הם יבואו בטענה אל ההורים! יאמרו להם: אילו הייתם נחרצים יותר, נחושים יותר - היינו מתחנכים טוב יותר!...

"וירא שם יהודה בת איש כנעני ושמו שוע" (ל"ח - ב)

האדמו"ר רבי נחום מטשרנוביל מתעכב על המילה "וירא שם יהודה בת איש כנעני ושמו שוע וכו'" - אומר רש"י "כנעני - סוחר". לכאורה תמוה, מה רצתה התורה לציין לנו כאן שהיא בתו של סוחר. אלא, ישנה כאן כוונה מיוחדת. אם תשאל איך יתכן שיהודה, אחד מבכירי שבטי ישורון, ואבי מלכות בית דוד, יצאו לו בנים שאינם מהוגנים כמו ער ואונן, שהיו רעים בעיני ה', התשובה היא שיהודה לא לקח בת מיוחסת, אלא בת סוחר שהיה לו הון ורכוש. וראיה, כאשר לקח אחרי כן את תמר, שלפי המסורת [בראשית רבה - פ"ה] היתה מיוחסת אחרי שם, זכה והוליד ממנה את פרץ, אבי משפחת בית דוד.

"ותוסף עוד ותלד בן ותקרא את שמו שלה והיה בכזיב בלדתה אותה" (ל"ח - ה)
בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג שואל, א'. מה כוונת המילים "והיה בכזיב", לשם מה התורה מציינת את המקום? רש"י פירש שמקום הלידה היה בכזיב, וגם רש"י

שואל מה בא להודיענו, ותירץ שהמקום נקרא כזיב על שם שפסקה מלדת, לשון "אשר לא יזכנו מימיו", ועדיין יש להבין לשם מה ציין זאת הכתוב? זאת ועוד, אם נתבונן בפסוקים נגלה כי בפסוק ג' בלידת ער כתוב "ויקרא את שמו", ואילו בפסוק ד' בלידת אונן נאמר "ותקרא את שמו", כך גם בפסוק ה' "ותקרא את שמו שלה", מדוע השינוי? מתרץ המהר"ם מרוטנבורג, מנהג העולם, שהבן הראשון שנוולד להורים, נתינת השם שייכת לאב, קריאת השם של הבן השני שייכת לאשה, לכן יהודה קרא את שם בנו הראשון, וכשנוולד הבן השני קראה לו היא את השם, ולכאורה מן הדין היה שכעת יהודה יקרא את שמו של השלישי, שהרי הוא בתור? לכן ציינה התורה שיהודה היה בכזיב, והיא ילדתו בתמנתה, ולכן היא קראה את שמו...

"ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה' וימיתהו ה'" (ל"ח - ז)

מדוע התורה מדגישה על ער שהוא "רע בעיני ה'", ולמה לא כתוב סתם שהוא מת. מתרץ הרמב"ן, כדי להודיע שיהודה לא נענש על מכירת יוסף, ולא היה מושג של מוות אצל האבות, חוץ ממנו שהיה רע בעיני ה', ולכן גם יעקב התאבל על יוסף הרבה זמן, שהיה בעיניו עונש גדול, מלבד אהבתו אותו.

"ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה' וימיתהו ה'" (ל"ח - ז)

ער בכור יהודה מת ולא זכה שמלכות בית דוד תצא ממנו, אך בכל זאת ע"י דרך רחוקה של כעין ייבום, ע"י זיווג יהודה ותמר המשיכה השושלת שיצא ממנה מלכות בית דוד. רבי אליהו אליעזר דסלר בספרו "מכתב מאליהו" [ח"ד עמ' 265 מאמר עבודת דורנן] מאריך לבאר שכל תכלית הבריאה אינה מתקיימת בדרך הטבע אלא הכל בדרך נס, ורואים זאת בכל שלבי בניית האומה הישראלית. האמהות של האומה הישראלית שהיא תכלית הבריאה, היו עקרות בטבען, ורק בדרך נס ילדו. גם דוד המלך שממנו צריך לעמוד מלך המשיח מצאנו שנשמתו לא היתה מיועדת לה שנים כלל בעולם הזה ובאה לעולם רק משום שאדם הראשון התנדב לו שבעים שנה משנותיו. וגם אחרי כן התגלגל אותו עניין אצל אלימלך איש נעמי שהמלכות תצא ממנו, כמרומו בשמו אלי תבוא המלכות, [ילקוט רות רמז ר"ח], ועבר אל מחלון בכורו, וכיוון שמחלון לא זכה שההמשך יהיה דרכו, עבר דרך מעין ייבום אצל רות ובעז, וכן אצל בעז אילולי היה משלים את הזיווג עם נעמי באותו הלילה הענין לא היה יוצא לפועל כמבואר בילקוט [רות רמז תר"ח] שבאותו הלילה מת בעז.

אלא כל זה בא ללמד, שעל פי דרך הטבע אין קיום לרוחניות כי כל הצלחה ברוחניות, מלווה היא בניסים ובהנהגה שמעל לטבע.

"שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו" (ל"ח - ט')

כלומר דוחה היה אותה בקש, שלא היה בדעתו להשיאה לו. [רש"י]

שואל ה"נודע ביהודה", הרי החשש שמא ימות יהיה קיים גם כשיגדל? ומתריך, אמנם להתחתן עם קטלנית אסור משום סכנה, אבל לשם יבום מותר, כי "שומר מצוה לא ידע דבר רע". אבל זה רק בתנאי שהוא גדול ומחויב בדבר. וא"כ, תמר היתה קטלנית, ששני בעליה מתו - ער ואונן, לכן אמר לה יהודה "שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני" ויהיה מחויב לייבום, ואז יוכל לקחת אותך לאשה בלי חשש, כי "שומר מצוה לא ידע דבר רע".

והתורה מספרת לנו את כל הסיפור עם יהודה, כדי שנדע שבכל העניינים הנשגבים, יצה"ר והשטן מעכב ומונע, ואין עצה אחרת זולת לעקם את הדרך ולפייס את השטן. כי בדרך הישרה, דרך התורה - היה השטן מקטרג ומעכב, ולא היה הענין מגיע לידי מעשה. וכן היה הענין עם ישי אביו של דוד המלך, שיצא מרות המואביה.

"ויאמר הבא נא" (ל"ה - ט"ז)

בפסוק זה ובשני הפסוקים הבאים אחריו ישנו דין ודברים בין יהודה לתמר, ובכל אחד מהפסוקים כתוב "ויאמר" על דבריו של יהודה, וכתוב "ותאמר" על תשובתה של תמר, מעניין הדבר שבשלושת הפסוקים אותו טעם הנקוד על "ויאמר" נקוד גם על ה"ותאמר" שענתה לו תמר, בפסוק הראשון הטעם על "ויאמר" הוא פשטא, וכן על "ותאמר" הטעם הוא פשטא, בפסוק השני הטעם על "ויאמר" הוא זקף גדול וכן על "ותאמר", ובפסוק השלישי הטעם על "ויאמר" הוא רביעי וכן אותו הטעם על "ותאמר", אומר רבי יצחק אלחנן באותו ניגון ובאותה מנגינה שהבעל ידבר עם רעייתו היא תענה לו. וכן להלן פסוק כ"ה כתוב "ותאמר הכר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה" ובפסוק שלאחריו כתוב "ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני" והטעם על "ותאמר" הוא פשטא, וכן הטעם על "ויאמר", באותה מנגינה שהאשה תדבר עם בעלה, בעלה יענה לה.

"ותאמר חותמך ופתיליך ומטך אשר בידך" (ל"ה - י"ח)

מדוע ביקשה דווקא את חותמו של יהודה? אומר רבי יהונתן אייבשיץ, כי על שאר הדברים יהודה היה יכול להכחיש, אבל לגבי החותם, הגמ' ביבמות [ק"ג:] אומרת, שאין דרכם של אנשים להשאיל חותם, וא"כ לא יוכל להתכחש ולומר כי הגיע לידיה בהשאלה, ויהיה חייב להודות כי הדבר ניתן כערבון לגדי העיזים.

"וישלח יהודה את גדי העיזים ביד רעהו העדולמוי" (ל"ה - כ)

מדוע מדגישה התורה ביד מי שלח יהודה את המטה? בספר "קול מבשר" מתרץ בשם רבי בונים מפשיסחא, "כל אדם צריך להיות לו חבר ואוהב נאמן, שיהיה ביכולתו לספר לו את כל הסודות הכמוסים שיש לו, ואפילו מעשיו הגנוזים. חירה רעהו של יהודה נשלח ע"י יהודה לקחת את גדי העיזים, כי יהודה סיפר לו את העבירה הגדולה שעבר. וגם אחרי שסיפר לו, נשאר חירה ליהודה ידיד נאמן, ולא ירד ערכו בעיניו אפילו כהוא זה.

עוד אומרים בשם רבי בונים מפשיסחא שאמר החידושי הרי"ם ז"ע, מתפעל אני משני אנשים: מיעקב אבינו שלא הגיע אדם למדרגתו, ולאחר מכן הסתלקה ממנו שכינה כ"ב שנה, ובכל זאת עמד בצדקו. ומיהודה, שידע על עצמו שהוא איש נאמן, ושלח לתמר את הגדי כמשכון, ואף שהיה יכול לקחת ממנה את המשכון בכח, ידע שאין זה ישר וראוי לעשות כן. ואם היה סר מן היושר, היתה תמר נאבדת בשריפה, ועל ידי שלא סר מן היושר החזיק שלושה נפשות, ונברא אורו של משיח.

"ויאמר יהודה הוציאנה ותישרף" (ל"ה - כ"ד)

בעל הטורים [ל"ה - כ"ד] מביא בשם ר"י החסיד, יהודה לא התכוון לשרוף את תמר, אלא רק שיעשו לה רושם בפניה לסימן מה שעשתה. והביא שם משו"ת

בשו"ת "חתם סופר" [אה"ע ח"ב פ"ה] נשאל על יבם ויבמה זקנים שהסכימו שניהם, מחמת הבושה והטורח, שלא לחלוץ ולהישאר "זקוקים", האם הדבר מותר, האם הם נוהגים כראוי. וענה, אם שניהם מסכימים, אין בי"ד יכול לכפותם לחלוץ, ומה שכתב הזוהר שיש מצוה לחלוץ, כוונתו שיש סגולה לנשמת המת, גמילות חסדים עמו, והוא כעין אמירת קדיש, ויותר מהדלקת נר שמן עליו, אך לא מצוה חיובית.

"וירבו הימים ותמת בת שוע אשת יהודה וינחם יהודה ויעל על גוזו צאנו הוא

וחרה רעהו העדולמוי תמנתה" (ל"ה - י"ג)

רש"י לעיל פסוק א' מבאר שכל מה שקרה עם יהודה הוא כתוצאה ממה שיהודה המליץ לאחיו למכור את יוסף למצרים ואח"כ הורידהו מגדולתו באמרם אילו אלו אמרת להשיבו היינו שומעים לך.

אומר ה"חפץ חיים" [שמירת הלשון ח"ב פ"א], כל מה שקרה עם יהודה ועם אחיו הכל הוא עונש מידה כנגד מידה על מה שעשו ליוסף. יהודה נענש ראשון משום שהוא היה הסיבה למכירה, והתאבל על אשתו ובניו, ובודאי קרע עליהם בגדיו כדון, וזה כנגד מה שקרעו ליוסף את כתונת הפסים. גם אחיו לא נפטרו מעונש קריעת כתונת הפסים, וגם הם קרעו את בגדיהם, כפי שכתוב בסוף פרשת מקץ [להלן מ"ד - י"ג] ויקרעו שמלותם ויעמום איש על חמורו וישבו העירה.

כנגד מה שגרמו ליעקב להתאבל על בנו ימים רבים, נאמר על יהודה וירבו הימים ותמת בת שוע אשת יהודה: וגם הוא התאבל על אשתו. על שהוא רימה את אביו בגדי עזים, והטביל את כתונת יוסף בדמו, נענש גם כן בגדי העזים שנתן לתמר, כדאיתא במדרש [ב"ר פ"ה - ט"ו] ועל שאמר ליעקב 'הכר נא, נענש גם הוא על ידי תמר אשר אמרה 'הכר נא למי החותמת והפתילים'. ומי יוכל לשער את גודל הבזיון והכלימה שהיו לו מזה, אחרי שהוא כבר גזר עליה שריפה?! מוסף ה"חפץ חיים", מכל מקום אפשר לראות את גודל חסדי ה' יתברך, כי מיד כשיהודה אמר 'צדקה ממני, וקיבל על עצמו את הדין, יצאה בת קול ואמרה, 'ממני יצאו כבושים' [סוטה י"ג] - זכה לשני בנים צדיקים שמהם יצאה מלכות בית דוד.

"עולה תמנתה" (ל"ה - י"ג)

ובשמון הוא אומר וירד תמנתה. [רש"י]

כותב בספר "אורח לחיים" לשמשון גרם המקום ירידה ע"י שלקח את דלילה, וליהודה גרם המקום עליה כי ע"י הליכתו הכין את לידת המשיח.

"ותשב בפתח עיניים" (ל"ה - י"ד)

כותב ה"חידושי הרי"ם", תמר ישבה בעיניים פתוחות, שראתה כי מלכים ייצאו ממנה. ולפי"ז אפשר לפרש 'צדקה ממני', יהודה אמר, אף שאין בי חטא, למרות הכל אני צדיק, כי בא מלאך והיטה אותי, אבל היא צדיקה יותר ממנו, שהיא ראתה באספקלריה המאירה בענין זה נצנוץ אורו של משיח.

"ויש אליה אל הדרך ויאמר הבא נא אבוא אליך" (ל"ה - ט"ז)

כתוב במדרש, ויש אליה הדרך, בעל כרחו, שלא בטובתו. [מד"ר פ"ה - ה]. אומר ה"חפץ חיים", כאן היה שורש התחלת מלכות בית דוד ומלכות מלך המשיח.

הרא"ש [כלל י"ח סי' י"ג] שבימיו היו מדינות שנהגו שכל זונה המפקרת עצמה לזנות שורפים בחותם של ברזל על מצחה.
מקשה ה"תורה תמימה", אם אכן תמר לא היתה אמורה להישרף, א"כ מגני לנו שנוח לו לאדם להפיל עצמו בכבשן האש ואל ילבין פני חבריו ברבים? ותיריך, אכן, כשיהודה אמר "הוציאוהו ותישרף", היתה כוונתו רק שיעשו רושם בפניה, ותמר הסכימה לחיות עם אות קלון בפניה כדי לא לבייש את פני יהודה ברבים, מוסיף "התורה תמימה" אשה צדקת מעדיפה להישרף חיים, ולא להיות עם אות קלון בפניה, וא"כ לפי סברתה של תמר שהסכימה לאות קלון על פניה בוודאי שהיתה מסכימה להישרף בחיים, מכאן למדנו ש"נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבריו ברבים"

"ויאמר יהודה הוציאוהו ותישרף היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר" (ל"ה - כ"ד - כ"ה)

הגמ' אומרת [ב"מ נ"ט]. נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבריו ברבים. מדייק רבי חיים שמואלביץ, לא כתוב חייב אדם להפיל, אלא נוח, ומדוע? כי מעשה תמר היה לפני מתן תורה, ועדיין לא היו חייבים במצוות, וא"כ לפני מתן תורה לא היתה שאלה מותר או אסור, ולאדם לא היה מה להתלבט בשאלה זו, אלא היה עליו לבחון את התועלת שתצא מכל המעשה, ולהכריע מה כדאי. ומנכונותה של תמר למסור נפשה, אנחנו לומדים שאפילו מבחינת התועלת שבדבר, כדאי לאבד ג' נפשות, ואפילו שבנפשות אלו תלויים ועומדים מלכות בית דוד ומלך המשיח - ובלבד שלא להלבין פני חבריו ברבים. ומכאן שנוח לו לאדם להפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חבריו ברבים.

רבי אברהם זלמנס', מגדולי בעלי המוסר בדור הקודם, אומר, שמפרשת תמר ראייה שאין המטרה מקדשת את האמצעים, הרי תמר ידעה ברוח הקודש שעתידי לצאת ממנה מלכות בית דוד ומלך המשיח, ואם תחריש, יהיה קץ לכל תקוות ישראל. אבל תמר חשבה ואמרה, "משקר לא תצא אמת", וגם אם התכלית רצויה, אם האמצעים אינם ישרים, אסור על פי ההלכה לעשות כן. אלא אדרבה, תמר החליטה לא להציל את עצמה במעשה שאינו לפי התורה. אם אסור להלבין, אסור להלבין, כי ממעשה רע לא יצא טוב. ויש שאמרו זאת בסגנון אחר, תמר ויתרה על כל הרוחניות העתידה שאמור לצאת ממנה, והסכימה להישרף, ובלבד שלא תלבין פניו של יהודה. כי תכלית הופעת אורו של משיח, היא כדי לאהוב את ה' ולקדש שמו ברבים, וחם וחלילה שמחמת אורו של משיח יגיע הדבר לידי הקלת ערך וזלזול בכבוד הבריות.

מסופר על הגאון בעל "מחצית השקל", רבי שמואל הלוי, שבימיו הורה אב"ד בעירו נגד הוראת ה"ח, ואחד מלומדי העיר, שהיה בר פלוגתא של הרב, עשה רעש בעיר, ובא למחצית השקל שהיה מנכבדי העיר, וצעק למה תשא פנים לרב שנשכל בדבר הלכה. מי לנו גדול מהב"ח. - בעל "מחצית השקל" לא ענהו, אלא רשם על פתק "גם הב"ח אין לו חלק לעולם הבא", והוא התכוון שהמילה הב"ח - הם ר"ת המבייש חבריו ברבים, או המתכבד בקלון חבריו גם להם אין חלק לעולם הבא.

"היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה" (ל"ה - כ"ה)

הגמ' בבא מציעא [נ"ט]. אומרת, לא רצתה להלבין פניו ולומר ממך אני מעוברת, אלא "לאיש אשר אלה לו", אמרה, אם יודה מעצמו, יודה, ואם לאו, ישרפוני ואל אלבין פניו. רבי יעקב מליסא בפירושו על הגדה של פסח "מעשה ניסים" כותב: מובא בספרים, שמה שזכה נחשון בן עמינדב לקדש שם שמים כשקפץ לים וגרם שייבקע, היה בזכות גבורת הנפש של סבתו תמר אשת יהודה, שעשתה רושם על צאצאיה עד כדי קידוש שם שמים זה של נחשון. ולפי זה ביאר את מה שאומרים בהלל "בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לוועז היתה יהודה לקדשו", מהו הלשון "היתה", הרי יהודה זה שם זכר? אלא, לפי הגמ' מתבאר שבמילה "היתה" נרמז על תמר שזכותה גרמה ליהודה לקדשו.

"והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותאמר הכר נא למי החותמת" (ל"ה - כ"ה)

מהו הכפל בדברי תמר "לאמר" ו"תאמר", מסביר רבי יהושע לייב דיסקין, תמר שלחה ליהודה שני שליחים, לאחד ציוותה לאמר "אשר אלה לו אנכי הרה", ולשני הורתה להגיד "הכר נא למי החותמת", כדי שלא ידע השליח האחד מדבר השליחות של חברו, וכל זאת כדי שלא לבייש את יהודה אפילו בעיני השליח.

"ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר וגו'" (ל"ט - א)

יש להקשות, בפסוק זה כתוב שפוטיפר קנה את יוסף, וא"כ מה הטעם שבפסוק שלאחר מכן כתוב שוב "ויהי בבית אדוניו המצרי", הרי לאחר שפוטיפר קנה אותו, ודאי שהוא נמצא בביתו?! וכמו כן יש להקשות, בהמשך כתוב [שם כ] "ויתנהו אל בית הסוהר מקום אשר אסורי אסירי המלך אסורים ויהי שם בבית הסוהר", שכיון שכתוב "ויתנהו אל בית הסוהר", מדוע כתוב מיד אחר כך "ויהי שם בבית הסוהר", הרי אנחנו כבר יודעים שהוא נמצא בבית הסוהר?! ועוד יש להקשות, דהנה בתחילת פרשת שמות כתוב [א - ה] "ויוסף היה במצרים", ורש"י שם מביא את חז"ל שדורשים 'להודיעך צדקתו של יוסף, הוא יוסף הרועה את צאן אביו, הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו', דיוסף היה בצדקתו כמו שהיה לפני אביו כך היה בהיותו מלך במצרים. ולכאורה צריך להבין איך זה יתכן, שהרי במצרים המצב היה כל כך שונה, בין כל הגויים והטומאה, איך יוסף היה בדיוק כמו שהיה בשעה שלמד עם אביו? ושמעתי מרבי אליהו דיסקין שליט"א לבאר באופן נפלא, פעמים רבות אדם אומר לעצמו 'אם הייתי נמצא במקום הזה, או הייתי נמצא במצב שונה, אז הייתי מתנהג הרבה יותר טוב, אחרת לגמרי', וכך האדם מתרץ את עצמו, אבל יוסף הצדיק ידע שאם כעת הוא נמצא אצל פוטיפר זהו סימן שזהו מקומו, כאן הקב"ה רוצה שהוא יהיה וכך הוא צריך למלא את תפקידו, וממילא אין הבדלי מקומות, כי בכל מקום הוא מתעלה כפי שרק שייך. וזה הכוונה שהוא יוסף הרועה את צאן אביו הוא יוסף שהיה במצרים..., בכל מקום הוא עשה את התפקיד שלו בשלימות, בידיעה שכיון שהקב"ה הביא אותו למקום הזה סימן שכאן עליו לעבוד את השם כפי שרק שייך. ובוזה אפשר לבאר מה הטעם שהתורה כתבה ב' פעמים שהוא היה בבית פוטיפר ובבית הסוהר, לרמז שיוסף

אמר לעצמו, שמכיון שהקב"ה הביא אותו למקום הזה, סימן שכאן עליו להיות, ורק זה המקום שלו, וא"כ כאן יש לו לעבוד את השם. ויש ללמוד מזה, דכל אחד ואחד צריך להסתכל על הכוחות שלו, ולנצל אותם כפי המצב והמקום שבו השם זימן אותו, ולא לחשוב שאם היה במקום אחר או היה במצב אחר... אלא על כל אחד לנצל את כל הכוחות שיש לו במצב הנוכחי לעבודת השם.

"ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים איש מצרי" (ל"ט - א)

שואל רבי יהושע לייב דיסקין, למה התורה נותנת כל כך הרבה סימנים מי קנה אותו, פוטיפר, סריס פרעה, "שר הטבחים", וא"כ מה ההוספה "איש מצרי"? מתרין רבי יהושע לייב, "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלימו איתו", רש"י אומר, שלא מוציאין עבד ממצרים, ומסתבר, שגם היה חוק שמי שהוא לא מצרי לא יכול להחזיק עבד, ולכן הדגישה התורה "איש מצרי", שהיה תושב קבע במצרים, ורישום של התושבים הנכנסים והיוצאים בוודאי היה קיים, והיה כתוב שיוסף הוא עבד, ובכל זאת הקב"ה סיבב שיוסף נהיה מלך ולא הפריע להם שיוסף עבד קנוי הוא, והם עצמם המליכו אותו עליהם, כי "ברצות ה' דרכי איש, גם אויביו ישלימו איתו".

"ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח" (ל"ט - ב)

מופיע כאן בפסוק שלוש פעמים "ויהי". וחז"ל במגילה [י:] אומרים, כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער. איזה צער היה כאן, הרי נעשה איש מצליח. מתרין בספר "בהיות הבורק", הגמ' בברכות [ה:] אומרת, שלושה דברים נקנים ע"י ייסורים, ואחד מהם תורה. ואם ה' היה עם יוסף, ודאי שבא מכח התורה, וא"כ על כרחך שהדבר נקנה בייסורים. "ויהי ה' את יוסף". וממילא כשראה יוסף שה' עמו, חשש שמא קיבל שכרו בעולמו, חשש זה ציער אותו כאותם צדיקים המבקשים ששכרם יהא שמור לעולם שכולו טוב, ולכן כאשר נעשה יוסף "איש מצליח", הדבר גרם לו צער - "ויהי".

ה"חפץ חיים" מתרין מדוע כתוב שלוש פעמים "ויהי", בברכת החודש אנו מבקשים חיים ארוכים, חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא, חיים של עושר וכבוד, חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים. מדוע חוזרים על יראת שמים פעם נוספת? והתשובה היא, באמצע ביקשנו על עושר וכבוד. יש אנשים שהיו יראי שמים, וכאשר הגיעו למעמד גבוה, איבדו את היראת שמים שלהם. אנשים שמתעשרים, לפעמים היראת שמים נחלשת אצלם כי יש להם תחושה של כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. לכן אחרי שהתפללנו על עושר וכבוד, יש צורך לבקש על יראת שמים נוספת. שגם אם נזכה לעושר וכבוד, עדיין נהיה יראי שמים. [הרוגטשובר אמר בדרך צחות, כשמדובר בחיים ארוכים, אנו אומרים "ותתן לנו" - הכל לנו, ואילו ביראת שמים אנו אומרים "חיים שיש בהם" - בהם תיתן, באחרים.]

לפי זה, התורה באה לשבח את יוסף: "ויהי ה' את יוסף", פירוש: יוסף היה דבוק בקב"ה והיה ירא שמים גם במצב ש"ויהי איש מצליח" וגם במצב ש"ויהיה בבית אדוניו המצרי", וזה לא דבר מובן מאליו, ובוהו שבחו.

"ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית אדוניו המצרי" (ל"ט - ב)

כתוב במדרש [בר"פ"ד], מהו איש מצליח, רבי ברכיה אמר גבר קפוז - קפצן. מה הכוונה. בספר "זכרון מנחם" מבאר את דברי המדרש, יש מהלכים טבעיים המתרחשים אצל האדם. למשל, אם אדם לא מצליח בנכסיו, ולאט לאט יורד מנכסיו עד שלבסוף נהיה עני, במקרה כזה לא נראית יד ההשגחה בגלוי, כי אפשר לתלות זאת במהלכים טבעיים כביכול. לעומת זאת, לפעמים אדם יורד מנכסיו בפתאומיות בבת אחת, או להיפך, מתעשר בפתאומיות. במקרה כזה ניכרת בעליל יד ההשגחה, ואי אפשר לייחס זאת ליד המקרה. הקפיצות הללו מעידות ומלמדות על השגחת הקב"ה. יוסף הצדיק נוכח כל הזמן, שכל מה שנעשה איתו היה בהשגחה מיוחדת. גם הנפילה שלו היתה בפתאומיות, וגם העליה שלו באה פתאום. בבוקר הוא לבש את כתונת הפסים, והיה הילד האהוב של אבא, ולמד יחד עם אבא, ובערב כבר היה עבד במצרים. ואח"כ התהפך הגלגל, באותו יום שהיה לבוש בגדי אסירים, בערב הוא כבר לובש בגדי שש והרכיבוהו במרכבת המשנה ברחובה של עיר, ועשו לו כבוד מלכים. אלו היו הקפיצות שלו. גם לבניו קרא בשמות שמרמזים על זה. מנשה, "כי נשני אלוקים" (שכח אותי), ואפרים "כי הפרני אלוקים בארץ עניי". שני השמות מביעים את הקפיצות למעלה ולמטה.

תירוץ נוסף מובא בשם רבי משה נפתלי אולמאן זצ"ל, יש אדם ירא שמים אשר שם ה' שגור בפיו, אבל יתכן שאינו איש מצליח. ויש איש מצליח במעשיו ועושה עושר, אבל אינו ירא שמים. ויש איש מצליח ואף ירא שמים, אבל הבריות מרננים עליו שבאמת אינו ירא אלוקים ואין פיו ולבו שווים, ומפני ממונו הרב, חושדים בו שעשה את כל עסקיו שלא בצדק. אבל אם איש מצליח במעשי ידיו כשהעסקים אינם שלו, כגון עבד והעסקים הם של אדוניו, אז אין חושדים בו, כי אין אדם חוטא ולא לו. ולכן כתוב: "ויהי ה' את יוסף" - שהיה ירא שמים, "ויהי איש מצליח" - שהברכה מצויה במעשי ידיו, "ויהי בבית אדוניו" - ולכן לא חשדוהו האנשים שעשה את העושר שלא במשפט, כי העסקים אינם שלו אלא של אדוניו המצרי.

"וירא אדניו כי ה' אתו וכל אשר הוא עושה ה' מצליח" (ל"ט - ג)

שם שמים שגור על פיו. [רש"י]

כל הצלחותיו של יוסף, היו מפני ששם שמים היה שגור על פיו, על כל צעד ושעל. כתב השל"ה הקדוש בספר "שער האמונות אמת ואמונה", "ועצת היא תקום" ר"ת היא אם ירצה השם, ואז תקום. כאשר אדם יודע, שכל ענייניו תלויין ברצון ה', ורק הקב"ה מחליט לו בכל ענייניו, אז יצליחו ויתקיימו עסקיו.

מסופר על ה"חפץ חיים", שגם כשהיה רוצה לעבור מחדר לחדר, היה אומר, אני עובר לחדר השני בעז"ה. וכבר אמר רבי ישראל סלנטר, עם עזרה של הקב"ה, אפשר לחצות את האוקיינוס, ובלי עזרתו, את מפתן הדלת אי אפשר לחצות.

אחד חיתן את ילדו העשירי, ובשבע ברכות האבא אמר שהוא חיתן את כל העשרה ילדים בלי עזרתו של הקב"ה. ולפליאתם של השומעים הסביר האבא, מה נקרא שהקב"ה עזר? שאני עשיתי והוא עזר לי. אני מודיע לכם חד משמעית, אני לא עשיתי כלום, את הכל עשה הקב"ה לבדו.

"ויעזב כל אשר בידו ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה" (ל"ט - ו)

להורות שמה שמיאן הוא לא מצד טענות כלשהן שהיו לו עליה, אלא שמיאן בפשיטות בלי שום טעם ובלי שום התחכמות, ומה שהציע לפניו טענות לא היה צריך לזה אלא להרגיע אותה.

מוסיף ה"שם משמואל", זה לימוד גדול לכל איש ואיש בהגיע שום מעשה לא ראוי תחת ידו לא ידחה הדבר בטענות שכליות, שהשכל איננו בהיר ומאיר תמיד לנגד עיניו, והרי השוחד יעור, ואין לך שוחד גדול מיצה"ר שהוא מחליק הדבר בעיניו ועושה מעבירה מצוה, והרי ביוסף היא ראתה באיצטרלוגין שלה ומסתמא גם יוסף ראה, והיצה"ר בוודאי הראה לו לעשות מעבירה מצוה. ואם המיאון היה ע"י טענות שכליות היה מקום ליצה"ר למשכו ברשתו, אבל המיאון היה מצד עצם נפשו בלי שום טענות והתחכמות. וזה לימוד לדורות.

"וימאן" (ל"ט - ה)

ארבע פעמים מופיע בתורה הטעם שלשלת. וסימנם לזיכרון "בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך" אצל לוט הטעם על "ויתמהמה" שהתמהמה לצאת מביתו להציל ממונו, זה בשבתך בביתך. אצל אליעזר עבד אברהם הטעם הוא על "ויאמר" [כ"ד - י"ב], ואמירה זו היתה כשאליעזר היה בדרך, נרמז ב"ובלכתך בדרך", אצל יוסף הטעם הוא על "וימאן יוסף" [ל"ט - ה] והדבר נרמז ב"ובשכבך". והפעם הרביעית הטעם הוא על "וישחט" [פרשת צו - ה - כ"ד] וזה נרמז ב"ובקומך" רמז לשחיטה שצריכה להיעשות בעמידה. [בשם ר' נחמן שטרנפלד]

"וימאן ויאמר וכו' הן אדני לא ידע איתי וכו' ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת" (ל"ט - ח - ט)

יוסף מסביר לאשת פוטיפר שהוא ממאן לה כיון שלא ראוי לפגוע באמון שאדוניו נותן בו, משמע שאילולי זאת היה מסכים, שואל רבי איצלה מוואלוז'ין בספרו "מילי דאבות" הייתכן שיוסף הצדיק היה מסכים לדבר שכזה? לכן הוא מסביר, יוסף היה החלטי בסירובו, בלי כל קשר לאדוניו, ואף לאשת פוטיפר אמר, אל תחשבי שמה שאני לא חוטא זה בגלל בעלך, אלא "איך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלוקים", פירושו, אפילו שבעצם אין מי שימנע ממני מלעבור עבירה, אבל בכל זאת לא אוכל ללכת נגד הקב"ה. ומדוע אמר כך, כי אם יאמר לה שזה בגלל בעלה, היא תוכל לשכנעו שאל לו לפחד כי אף אחד לא יידע מזה. לכן תלה הכל בקב"ה שהוא המבין ויודע מה טוב עבורנו, ומצווה עלינו מה לעשות ומה לא.

"הן אדני לא ידע איתי מה בבית וכו' ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת" (ל"ט - ח - ט)

שואל החיד"א, מה הקשר בין שתי הטענות. ומתריץ, חז"ל אומרים "רוב בגזל ומיעוט בעריות" [ב"ב קס"ה]. וזה מה שטען יוסף, "הן אדני לא ידע איתי מה בבית", ומה גזל אע"פ שאין רוב מקפידים על כך ביותר אני נזהר בו, "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת" - עריות, שרק מיעוט נכשל בו, על אחת כמה וכמה שאהיה נזהר בכך.

"ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלקים" (ל"ט - ט)

שואל ה"שפת אמת", איך ידע יוסף לקבוע בוודאות כי מעשה זה הוא חטא לאלקים? והלא אמרו חז"ל, שאשת פוטיפר התכוונה לשם שמים, שראתה

מה הקשר בין סוף הפסוק לראשיתו. מסביר האלשיך, "ויעזב כל אשר בידו", ולא חסר מאומה, מכל מה שמסר לידי, לא חסר מאומה, ורק מהלחם היה חסר, כי בגלל הכשרות לא נגע בשום דבר, רק בלחם, כי בלחם לא היתה בעיית כשרות- ובכל זאת הייתי חושב שייראה גרוע, מעידה התורה "ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה". כמו שמצאנו אצל דניאל חנניה מישאל ועזריה שלא רצו לאכול מאכלים אסורים, וניזונו רק מזרעים, ואעפ"כ "נראה מראיהם טוב ובריאי בשר מן כל הילדים האוכלים את פתבג המלך" [דניאל א - ט"ו]

"וימאן" (ל"ט - ה)

על המילה "וימאן" טעם המקרא הוא שלשלת. שלשלת עושה הפסק בקריאה, הסבא משפולי היה אומר, כשהיצר הרע בא אליך ומשיא אותך לדבר עבירה, קודם תמאן - דחה אותו מעל פניך, תאמר לו לא בא רבתי, תאמר לו שאין אתה רוצה בו ואין בדעתך לשמוע לו. ורק אח"כ אתה רשאי להיכנס איתו לשיחה ולהסביר לו למה אתה מסרב להישמע לו

ר' שלמה לוינשטיין מוסיף סימוכין לכך, אנו מוצאים דברי חז"ל בפרשת ויחי [תרגום יונתן פ"ג פס' א'] בהלווייה של יעקב אבינו, כשהגיעו למערת המכפלה, הגיע לפתע עשיו ואמר הקבר הוא שלי! אומרים לו בני יעקב, הקבר שלנו ואפילו יש לנו שטר על כך. שאל עשיו היכן השטר? ענו לו, נשאר במצרים. שלחו את נפתלי להביאו. פתאום הגיע חושים בן דן שהיה חרש, ולכן לא שמע את הויכוח עם עשיו. רמזו לו שיש ויכוח עם עשיו, אמר חושים, ועד שיגיע השטר? אבי אבא יעמוד כך בחמה ובביזיון? לקח מקל והכה על ראש עשיו והרגו. נשאלת השאלה האם הוא הקפיד על כבוד זקנו יותר מבניו? מתריץ רבי חיים שמואלביץ, רואים מכאן יסוד גדול, אם אתה מתחיל להתווכח, אתה נגרר ומתקרר, ומוצא את עצמך בעמדה אחרת ממה שהתכוונת. לכן קודם אומרים לא, ואח"כ יש זמן לויכוחים.

גם חז"ל השתמשו באותו "פטנט". במשנה במסכת ע"ז [פרק ב' משנה ה'] כתוב, שאל רבי ישמעאל את רבי יהושע כשהיו מהלכין בדרך, מפני מה אסרו גבינות עיזים? ר' יהושע לא רצה לגלות את הסיבה, והשיאו לדבר אחר, ושאל אותו שאלה שלא קשורה לענין. ולמה? למה ר' יהושע מתחמק מתשובה. אומר הברטנורא, כשחז"ל גזרו גזירה, ראשית כל הם הודיעו על ההחלטה שלהם בלי לנמק נימוק כלשהו. כך החלטנו וזהו! רק לאחר שנה היה מותר לפרסם את הסיבה, כי אם היו מפרסמים את הסיבה מיד, אף תקנה לא היתה מתקבלת, ומיד היו מתחילים ויכוחים, מה פתאום? למה? אפשר אחרת? כך גם לעניינינו, אם אתה אומר קודם לא, שומעים לך. כשמתחילים מיד ויכוח, מתקררים ולא מגיעים לתכלית.

"וימאן ויאמר אל אשת אדוני" (ל"ט - ח)

טעם הנגינה היא שלשלת, לרמז ששלשלת היוחסין עיכבה אותו מלחטוא. וזה מה שכתוב בחז"ל, נראה לו דמות דיוקנו של אביו. [הובא ברש"י להלן פס' י"א] הסתכל בייחוסו, ולא רצה לנתק את שלשלת הזהב.

ה"שם משמואל" [שנת תרע"ב] מבאר, תיבת וימאן מוטעמת בטעמי המקרא בשלשלת' וב'פסיק', כדי להפרידה מן התיבות "ויאמר אל אשת אדוני", וזה

על שהביא דיבה זו לפני אביהם. וזה מה שכתוב "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת" [לשון עתיד], ומלבד זאת, ע"י זה "וחטאתי לאלוקים" [לשון עבר], שיגלגלו עלי חטא העבר, שהוצאתי דיבה.

רבי יקותיאל יהודה טייטלבוים זצ"ל מסאטמאר בספרו 'טב לב' הביא בשם אביו רבי אלעזר ניסן זצ"ל שתירץ בהקדם מה שהוסיף להקשות מה שאמר יוסף ואיך אעשה הרעה הגדולה, הרי גם אם היתה עבירה קטנה לא היה עושה אותה?

ותירץ, אשת פוטיפר אמרה ליוסף שהלוא יש מצות תשובה שהיא מצוה חשובה מאוד, והיות שאתה צדיק גדול ואין לך עבירות כלל ומן המובן שאי אפשר לאדם לעשות תשובה מבלי שיעשה עבירה קודם לכן, ואם כן רצתה שיעשה עמה על כל פנים עבירה לשם שמים כדי שיוכל לקיים אחר כך מצות תשובה. ועל זה השיב לה יוסף ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת; שאפילו לפי טענתך - מכל מקום איני מוכרח לעשות עבירה גדולה כזאת בשביל לקיים מצות תשובה, ודי לי בעבירה קטנה וקלה כדי לעשות תשובה עליה. ועוד אמר ווחטאתי לאלוקים, שיש לי כבר עבירות שחטאתי ואני צריך לשוב עליהן.

"וחטאתי לאלוקים" (ל"ט - ט)

בני נח נצטוו על העריות. [רש"י]

שואל רבי שמחה בונים מפשיסחא, אם גם בני נח נצטוו על העריות, למה כתוב בלשון יחיד "וחטאתי", הרי גם היא מצווה וצריך לכתוב וחתאנו? אלא, שיוסף לא רצה להשתתף איתה אפילו בדיבור, ולכן גם כשהתנצל, לא דיבר אלא על עצמו בלבד. שכן בצורת סגנון זו, הבדיל את עצמו ממנה לגמרי.

"ויהי כדברה אל יוסף יום יום" (ל"ט - י)

אשת פוטיפר אמרה ליוסף, שהיא מתכוונת לשם שמים, כי ראתה בכוכבים ובמזלות, שיהיו לה צאצאים ממנו (ולא ידעה שהכוונה לאסנת). ומהיכן יודעים שזה לא לשם שמים. לפי ההתנהגות. גם תמר התכוונה לשם שמים, וכשהיא ראתה שהיא מעוברת ורוצים לשרוף אותה, היא עדיין שתקה, כי היא ידעה שהמלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. אבל אשת פוטיפר, כשמושהו לא הולך, אין לה בעיה לכלוא את יוסף בכלא לכל ימי חייו. אבל מהיכן ידע יוסף שהיא לא מתכוונת לשם שמים? אומר החיד"א, יוסף ידע שסחורה טובה לא צריך להציע כמה פעמים, והיא הרי דיברה אל יוסף יום יום, הבין יוסף שזו עצת היצר הרע, שרק הוא יודע לנרד.

"ויהי כדברה אל יוסף יום יום" (ל"ט - י)

רשע אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אמר נאה הייתי וטרוד ביצרי אומרים לו כלום נאה היית מיוסף אמרו עליו על יוסף הצדיק בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים וכו' נמצא יוסף מחייב את הרשעים. [וימא לה:] שואל רבי יצחק בלאזר איזו תשובה היא זו, שואלים אותו למה לא למדת תורה, והוא עונה כי הייתי טרוד ביצרי - עסוק בשטויות, אומר ר' איצלה, רואים מכאן עד כמה שמעשי העבירות הם גרועים, עוון ביטול תורה עולה עליהם בחומרתו! לכן אדם מעדיף שיענישו אותו על עבירות שעבר מחמת שהיה "טרוד ביצרו" העיקר שלא יענישוהו על עוון ביטול תורה, מבהיל.

שעתידה להעמיד בנים ממנו. ומסתבר שהיא גם אמרה ליוסף מה כוונתה, וכך גם "כדברה אל יוסף יום יום" היינו שניסתה לשכנעו בדבריה יום יום בכשרות המעשה, וא"כ מהיכן ידע יוסף וקבע במסמרות ש"חטאתי לאלוקים"!? מתרץ ה"שפת אמת", מתוך הראיות הרבות שהביאה, והשכנועים שלה שחזרו ונשנו יום יום, ידע יוסף נחרצות שאינו אלא דברי יצה"ר, משום שהיצר טוב, "אינו נודניק" ומכיוון שהטרידתו בראיותיה יום יום, ידע אכן שזהו יצה"ר שאינו מרפה לרגע.

יסוד זה מבואר ג"כ בדברי הגר"א מוילנא [ה"ת א - י"ח] לגבי הסכמתה של נעמי שרות תלך עמה, מחמת ש"ותרא כי מתאמצת היא ללכת" ופירש הגר"א, שהרוצה לבחון את המעשה אשר הוא עושה אם הוא מגיע מצד יצר הטוב או מצד יצה"ר, יבחין אם בעת עשיית הענין איבריו נשמעים לו או שכבדים הם, אם איבריו נעים ונדים בזריות לעשיית המצוה מסתמא הוא מעצת היצה"ר, כי איך יוכל להיות שאיברי הגוף הכבדים אשר מעפר יסודם יזדרזו לעשות רצון ה'? אין זה כי אם עצת יצה"ר, כדי שילכד אח"כ ברשתו. ומכיוון שראתה נעמי כי רות בהליכתה עמה מתאמצת היא, שלא קל עליה המלאכה, סימן הוא שיצה"ט הוא, ולכן מכביד יצה"ר את האיברים ומקשה עליה ההליכה. עיי"ש.

"ולא חשך ממני מאומה וכו' ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלוקים" (ל"ט - ט)

מפרש הספורנו, "איך אעשה הרעה הגדולה הזאת" - לשלם רעה תחת טובה. עד כמה החיוב להכיר טובה, נלמד מהמעשה שמסופר על הגרי"ש אלישיב זצ"ל - לאחר אחד הניתוחים שעבר הגרי"ש בשנותיו האחרונות, נחלש ולא יצא מביתו. התפילות התקיימו בביתו, לא הלך ל"אהל שרה" ללמוד, ולא יצא אפילו לחתונות נכדיו שהתקיימו בירושלים. גם בביתו נעזר בהליכון. הרב אורי לופוליאנסקי עלה לביתו עם בנו שהגיע למצוות להתברך, ומסר הזמנה כנהוג. כשהגיע התאריך, הודיע הרב, הולכים לבר מצווה. שאלו אותו בני הבית, הרי הרב חלש. ענה להם הרב אלישיב, אמת, אני חלש, אך אני חייב לו הכרת טובה. - איזו הכרת טובה? מה הפירוש? הרי ההליכון שמשרת אותי, הוא מ"יד שרה", הארגון שהקים. לא היה גבול לתמיהון, אם כל נזקקי "יד שרה" יבואו לבר מצווה, אין אולם שיכילם. מלבד זאת, כמה דברים עשה הרב בשביל ר' אורי. נענה ואמר, אתם צודקים - אבל ענין הכרת הטוב אינו חיוב, אלא "מידה". אילו היה חיוב, אז יש פטורים, שיקולים לכאן ולכאן. אבל זו מידה "מה הוא וכו' אף אתה" [שבת קל"ג:], ולמידה אין גבולות.

"ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלוקים" (ל"ט - ט)

המילה "אעשה" היא בלשון עתיד ואילו המילה "וחטאתי" היא בלשון עבר, מדוע שינה יוסף בלשונו, ועוד מהו כפל הלשון בפסוק, היה מספיק שיאמר ואיך אחטא לאלוקים? מתרץ בספר "נחל אליהו", מצאנו אצל יהוא מלך ישראל שנתבע על שהמית את בית אחאב, כאשר הוא עצמו נכשל בעגלים של ע"ז, ולכן היתה עליו תביעה למפרע, כיון שהוא עצמו נכשל בע"ז, לא היתה לו כל הצדקה להמית את בית אחאב. על דרך זה יש לפרש כאן, רש"י פירש שיוסף הביא דיבתם רעה אל אביהם לומר שהם חשודים על העריות, וא"כ, אם עכשיו יכשל ח"ו בענין זה, אז מלבד עצם העבירה, יתעורר עליו תביעה למפרע

"ויבוא הביתה לעשות מלאכתו" (ל"ט - י"א)

נראית לו דמות דיוקנו של אביו [רש"י גמ' סוטה ל"ז]

אומר רבי מאיר מפרמישלאן, האב יעקב דבק באורח היהודי הישן, ואילו יוסף רצה להנהיג דרך חדשה, רצה להוכיח שאפשר לו ליהודי להיות "מתקדם" "מוסלסל בשערו ומתקן בבגדיו", ובו בזמן גם ירא שמים. עכשיו שהועמד בניסיון הקשה הזה, "נראית לו דמות דיוקנו של אביו", שב וראה שטובה ונכונה יותר דרכו של האב.

"ויבוא הביתה לעשות מלאכתו" (ל"ט - י"א)

"שנראית לו דמות דיוקנו של אביו". [רש"י - גמ' סוטה ל"ז]

מנין חז"ל דרשו זאת? הטור על התורה כתב, "מאנשי הבית" לא היו שם, משמע, אבל שלא מאנשי הבית כן היו שם. הוא שדרשו שנראית לו דמות דיוקנו של אביו. ויש שדרשו שהר"ת של "ואין איש" הם - ודמות אביו יעקב נראה אל יוסף שם.

עוד אפשר לומר, שהדיוק הוא, בפסוק י"ב כתוב "וינס ויצא החוצה", ולכאורה מילת "ויצא" מיותרת. אלא, שמרומז כאן בר"ת "וירא צורת אביו".

רבי ישעיה פיק כתב, יעקב בגימטריה קפ"ב, ר"ת "קנאין פוגעין בו", וכמו שהגמ' בסנהדרין [פ"א] אומרת, הבעל ארמית קנאים פוגעין בו.

"ויבוא הביתה לעשות מלאכתו" (ל"ט - י"א)

"שנראית לו דמות דיוקנו של אביו". [רש"י גמ' סוטה ל"ז]

יש לבאר, מה טעם רק יוסף זכה שנראית לו דמות דיוקנו של אביו והצילתו מן החטא, ולא זכו לזה יהודה במעשה דתמר, או האחים במכירת יוסף? מבאר רבי ברוך מרדכי אזרחי זצ"ל, ה"דמות דיוקנו של אביו", באה רק לאחר עבודה עצמית של "ולא שמע אליה להיות עמה לשכב אצלה". ולאחר שעמד בתחילת הניסיון יום יום, באה גם דמות דיוקנו של אביו בחלון. משא"כ ביהודה, או האחים, שלא היתה את הפעולה העצמית מצידם, לא זכו לראות דמות דיוקנו של אביהם.

"ויבוא הביתה לעשות מלאכתו" (ל"ט - י"א)

הגמ' בסוטה [ל"ז:] אומרת, באותה שעה באה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון, אמר לו: יוסף, עתידין אחיך שייכתבו על אבני האפוד ואתה ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם. כותב רבי ישראל יצחק זילברמן מחכמי ירושלים ובעל "קרן יש"י": כל אדם מציייר לו תמיד כאשר הוא עושה משהו, איך היה מתנהג לו משהו היה רואה אותו, האם גם אז היה עושה את המעשה או לא, אבל לא כל האנשים שווים בזה, כי האדם לפי מעלתו מציייר לו ברעיונו את האדם שאותו הוא מודמה לראות "בחלון" בזמן שהוא עושה מעשה כזה או אחר. מתוך המראה המלוטשת שמעמיד האדם לנגד עיניו, ניכר גם עליו איזה מעמד יש לו ביהדות. כאן לימדונו חז"ל פרק בהבנת גודל צדקתו של יוסף, שגם כשהיה במצרים, ארץ שטופת זימה, כשאשה רודפת אחריו כל כך, אילו דמיון לעצמו שרואהו המלך, מן הסתם היה נופל בפח וחוטא, רק צדקתו היא שהביאה אותו לחשוב דווקא על אביו כביכול עומד ומביט בו. וזו כוונת חז"ל באומרם "באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון", כי זה היה חשבון הנפש שלו גם במצרים הטמאה והרחוקה, וכך ניצל!

"ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עמי" (ל"ט - י"ב)

לכאורה צ"ב, מהו "לאמר" - מזה היה לו לומר. מבאר הגר"א מוילנא [חומש ע"פ הגר"א, מובא גם בספר פנינים משולחן הגר"א]: נוראות מצינו על חומר חטא הלשון - עד היכן ירד מטה מטה אם לא ינצור לשונו מדבר רע, כי רשעה זו רצתה שיוסף יטמא את פיו ויחזור בפיו על דבריה, ביודעה שאחר שיטמא את פיו ח"ו, כבר לא יוכל לה להתנגד אפילו על העבירה עצמה.

"ויעזוב בגדו בידה וינס ויצא החוצה" (ל"ט - י"ב)

רבי אברהם יהושע העשיל מאפמא היה אומר, צאו וראו, יוסף הצדיק היה עומד נגד יצרו, ועמד בניסיון הקשה של אשת פוטיפר, ואעפ"כ מאחר שנכשל בחטא של לשה"ר ושנאת חנם, גרם בכך לגלות מצרים. כנגד זה, לא עמד יהודה בניסיון של תמר, ואעפ"כ משום מידת הרחמנות שגילה כלפי אחיו - "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו", זכה שיצא ממנו הגואל.

"וינס ויצא החוצה" (ל"ט - י"ב)

בפרשה מופיע ארבע פעמים המילה "וינס". פעם ראשונה בפסוק י"ב "וינס ויצא החוצה". הפעם השניה בפסוק י"ג "וינס החוצה". הפעם השלישית בפסוק ט"ו "וינס ויצא החוצה" והפעם הרביעית בפסוק י"ח "וינס החוצה". פעמיים כתוב "וינס ויצא", ופעמיים כתוב "וינס החוצה". והפשט הוא, כשיוסף יצא בפעם הראשונה, הוא לא רצה לעשות מזה רעש, לכן וינס מהבית, אבל כשיצא הלך במתינות. היא ידעה שהוא לא רץ, כי הם היו בחצר וראו שהוא לא רץ. אבל כשיספרה לבעלה, סיפרה "וינס החוצה", כי הוא לא היה בשעת המעשה - והיא רצתה להפלייל אותו, ולכן לכולם סיפרה שהוא ברח, אבל הם היו בחוץ בחצר והיא לא יכלה לספר שהוא ברח, שהרי הוא לא ברח. לכן כשידיברה עם האנשים שלה, אמרה "וינס ויצא" כמו האמת, אבל לבעלה סיפרה "וינס" בלי ויצא, שהוא רק ברח. [בשם ר' נחום צירונבסקי]

"ויקח אדני יוסף אתו ויתנהו אל בית הסהר מקום אשר אסירי המלך אסורים ויהי

שם בבית הסוהר" (ל"ט - י"ב)

בספר "טללי אורות" מביא מה שסיפר הרב של ראדין, שהיה נוכח אצל רבי חיים עוזר גורודינסקי, שרב מסוים סיפר שבדידו הווה עובדא שהעלילו עליו עלילה, והושיבוהו בבית הסוהר בלי דין וכלי משפט. אחרי השתדלות גדולה, קיבל רשות להתייצב לפני השר לדבר איתו עשר דקות בלבד. אמר לו הרב, שהוא רוצה לומר לו משהו על אודות האסיר היהודי הראשון. אמר לו השר, הרי זהו יוסף.

פתח אותו רב ואמר, יש לו דיוק בפרשה המספרת על האסיר היהודי הראשון, לכאורה המילים "ויהי שם בבית הסוהר" מיותרות, שהרי כבר כתוב בתחילת הפסוק שנתנהו אל בית הסוהר, וממילא מובן שהיה שם. ועוד צריך להבין, כתוב בפסוק "מקום אשר אסירי המלך אסורים", הרי כולם הם אסירי המלך, וכן מה שכתוב [מ"ז - י"ד - ט"ו] "כי אם זכרתני איתך וכו' והוצאתני מן הבית הזה וכו' כי שמו אותי בבור". למה ביקש רק שיוציאוהו מהבית הזה, ולא ביקש שיוציאוהו בכלל לחירות. ועוד, למה בהתחלה אמר שיוציאוהו מהבית הזה, ובסוף אמר "כי שמו אותי בבור". ותירץ, יש שני סוגי אסירים. יש אסיר שהושיבוהו בבית הסוהר בגלל חשד עבירה מסוימת, ויש שם עד שיתברר

דינו, או עד שישלם זמן המאסר שנגזר עליו. אבל יש אסיר שאינו חשוד בעבירה מסוימת, אלא שהמלך ציווה לאסרו משום שלא מצא חן בעיניו, אסיר מסוג זה אין גבול וקץ למאסרו, ואין תקוה שאי פעם יסתנימו ימי עניו ומרודו.* וזהו פירוש הפסוק, את יוסף שמו במקום אשר אסירי המלך, היינו אסירים שלא מצאו חן בעיני המלך ולא משום שעברו איזו עבירה, "ויהי שם בבית הסוהר", כלומר שנגזר עליו להישאר שם עולמית, לכן ביקש יוסף "והוצאתני מן הבית הזה", כלומר, איני מבקש שחרור וחירות להוציאני מבית הסוהר לגמרי, אלא בקשתי היא להוציא אותי מן הבית הזה שבו יושבים אסירי המלך ללא דין ומשפט, ולהעבירני לבית הסוהר הרגיל ששם יעמידוני למשפט, ואקווה ששם קרובה צדקתי להיגלות וישועתי קרובה לבוא. אותו רב סיים את דבריו בבקשה, שגם הוא מבקש שיעבירוהו מכאן למקום אחר ששם יועמד לדין, ואז יתברר שאין לו שום עוון כיוסף בשעתו. דבריו מצאו חן בעיני השר, והוא חתם מיד על צו שחרור מוחלט.

"ויתנהו אל בית הסוהר מקום אשר אסירי המלך אסורים" (ל"ט - כ)

כותב הרמב"ן, גלגלה ההשגחה העליונה שיוסף לא ייאסר בבית כלא סתם, אלא בכלא שבו אסורים שרי המלך, בית כלא הממלכתי של עבדי פרעה, והיה זה כדי שיפגוש שם יוסף את שר האופים ואת שר המשקים, האנשים אשר מפתרון חלומותיהם צמחה הישועה ליוסף.

"אין שר בית הסוהר ראה את כל מאומה בידו" (ל"ט - כ)

רבי יהודה צדקה בספרו "קול יהודה" [עמוד קמ"ט] שאל, מה חשב לראות שר בית הסוהר בידו של יוסף? ותיריך בשם רבי יוסף צרפתי, בעל ה"יד יוסף", כשראה השר שיוסף מצליח, הסתפק מה הסיבה להצלחתו? האם בגלל צדקותו, ואז אפשר למנותו אחראי על כל האסירים, או שהצלחתו נובעת בגלל שהוא בר מזל, אך אינו הגון, ולכן אי אפשר למנותו אחראי על האסירים. אבל אם האדם מצליח מחמת מזלו, הרי שיהיו סימנים לכך בשרטוטי כף ידו, ולכן התבונן בכף ידו של יוסף, ומשלא ראה שם שרטוט המעיד על מזל, הבין שהצלחתו היא מכח צדקותו ויראתו. לפי זה מובן הפסוק "ויתן שר בית הסוהר ביד יוסף את כל האסירים אשר בבית הסוהר" והאמין בו, כי "אין שר בית הסוהר רואה את כל מאומה בידו", שלא ראה סימן של מזל בידו, ומכך הבין ש"ה' איתו ואשר הוא עושה ה' מצליח", שהצלחתו מה' וירא שמים ונאמן הוא.

"אין שר בית הסוהר ראה את כל מאומה בידו באשר ה' איתו" (ל"ט - כ)

רבי רפאל סולובייצ'יק, בנו של הרב מבריסק סיפר, אבי מורי שאלני, מדוע הפסוק מדגיש ששר בית הסוהר לא ראה כל דבר רע אצל יוסף "באשר ה' איתו", והרי לאמיתו של דבר כל עצם ישיבתו של יוסף בבית האסורים היתה בגלל עלילה ולא עבר עבירה באמת, ולמה היה צריך לסייעתא דשמיא מיוחדת כדי שלא יראו בו שום חטא. ותיריך לו, לולי הסייעתא דשמיא המיוחדת שהיתה לו שה' היה איתו, כבר היה שר בית הסוהר מוצא עוולות חדשות לטפול על יוסף, ורק "באשר ה' איתו" לא טפל עליו שר בית הסוהר עלילות שוא.

* "אין שר בית הסוהר ראה את כל מאומה בידו באשר ה' איתו ואשר הוא עושה ה' מצליח" (ל"ט - כ)

פירוש מחודש על פסוק זה מפרש רבי משה אהרן יונגרייז. ידועה קושייתו של ה"בית יוסף" בחנוכה, מדוע מדליקים נרות שמונה ימים, הרי ליום הראשון היה מספיק שמן. ה"ט"ז מתרץ ע"פ המעשה של אשת עובדיה שבאה אל אלישע ואומרת לו עבדך אישי מת והנושה בא לקחת את שני ילדי בגלל החובות שהשאיר, אומר לה אלישע הנביא "מה יש ליכי בבית" [מלכים ב', ד - ב], אומרת לו אשת עובדיה "אין לשפחתך כל בבית כי אם אסוך שמן", אומר לה אלישע לכי שאלי כלים מכל השכנים ותמלאי בהם שמן, ההמשך ידוע שאשת עובדיה מילאה בכל הכלים שמן עד שהתמלאו כל הכלים שהביאה, נשאלת השאלה מדוע היה צריך שיהיה לה מעט שמן, נס כה גדול שכל הכלים מתמלאים שמן, האם צריך את המעט שמן כדי למלא את אותם, הנס יכל להתרחש שהכלים יתמלאו מאליהם אפילו בלי מעט שמן, אלא שהקב"ה לא עושה נס לתת ברכה אלא במה שכבר נמצא בעולם, ואפילו הוא דבר מועט, אבל כשאין לברכה על מה לחול הקב"ה לא עושה נס. וכן בחנוכה, זה שהיה שמן ליום הראשון, עזר שיש לברכה על מה לחול, ולכן אנו מודים על היום הראשון.

גם בפרשתנו, שר בית הסוהר סומך על יוסף הצדיק, אך "אין שר בית הסוהר רואה את כל מאומה בידו" שר בית הסוהר מתפלא על מה חלה הברכה הזאת, הרי "אין מאומה בידו" אין לברכה על מה לחול, ובכל זאת ה' מצליח..

"ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה מלך מצרים והאופה לאדוניהם למלך מצרים" (מ - א)

כתוב במדרש, הקציף הקב"ה אדונים על אדוניהם ליתן גדולה לצדיקים [בר"ר פר' פ"ח ג] פרעה קצף על עבדיו, ליתן גדולה ליוסף. אחשוורוש קצף על בגתן ותרש ליתן גדולה למרדכי. שואל ה"משך חכמה", למה הקב"ה גרם לפרעה לקצוף על שני סריסו כדי להביא ע"י כך להצלת יוסף הצדיק, ולכאורה מדוע גלגל הקב"ה שגם שר האופים יחטא ויתחייב מיתה, וכי לא היה די ששר המשקים יחלום, ויפתור לו יוסף את חלומו ויתגשם הפתרון, ויביא שר המשקים זכרו לפני פרעה. ומתריך, שבלי שר האופים ופתרון חלומו, היה שר המשקים יכול לחשוב שיוסף פתר את חלומו לטובה לא ע"י חכמה אלוקית, אלא מתוך הגיון פשוט, שמשתלם לטובה, אם יתגשם הפתרון הטוב, הרי זה מצויין ונראה כאילו הוא יודע לפתור חלומות. אם לא יתגשם הפתרון הטוב, לא יקפיד עליו השר ולא הורע מצבו. לעומת זאת, אדם שפועל על פי הגיון ולא מתוך חכמה אלוקית, לא יעז להסתכן ולפתור חלום לרעה, שמא לא יתקיים הפתרון הרע והשר ינקום בו על שהפחיד אותו באימת מוות. ומכיוון שיוסף פתר את חלומו של שר האופים לרעה, שיתלווה על העץ, ידע שר המשקים שלא מתוך חישוב אנושי פתר יוסף את החלומות, אלא ע"י חכמה אלוקית, שבגללה היה בטוח לחלוטין שיתקיים פתרונו, ולכן הזכירו שר המשקים לפני המלך, ומכאן השתלשלה הצלתו.

"חטאו משקה מלך מצרים והאופה לאדוניהם" (מ - א)

זה נמצא זבוב וכו'. [רש"י]

"חטאו משקה מלך מצרים והאופה לאדוניהם" בגימטריה "זה נמצא בכוסו זבוב ולזה מצאו צרור אבן בעסה". דבר קטן ביותר עשוי לשמש עילה למאורעות

הגדולים שבעולם. צא וראה במה תלוי גורלו של יהודי, בזבוב. אלמלא הזבוב, לא היה שר המשקים מושלך לבית הסוהר, ולא היה יודע פרעה שיוסף פותר חלומות, ולא היה יוסף נעשה משנה למלך ולא היה מביא את אביו ובני ביתו מצרימה. הכל בגלל זבוב. וכן הספיק לקב"ה יתוש אחד להכניס לראשו של טיטוס כדי להענישו, מספיק שייכנס לאדם ג'וק אחד כדי לשגע עולם שלם.

"על שר המשקים ועל שר האופים" (מ - ב)

מי עשה פשע יותר גדול – לכאורה שר המשקים פשע יותר במלאכתו שנתן כוס עם זבוב ישירות לפרעה, לעומתו שר האופים אמנם נתן לפרעה לחם שהיה בו צרור, אבל עדיין לא מוכרח שפרעה יאכל דווקא מחתיכה הזאת, ואילו בעונש שר המשקים ניצל וחזר לתפקידו, ושר האופים נתלה, אומר ה"שער בת רבים", שר המשקים ושר האופים היו שני אויבים, וכל אחד שם לשני את הפגע, לכן נענשו. אבל מי הפושע הגדול מביניהם, שר האופים, כי הוא שם את הזבוב בכוס של פרעה, ושר המשקים שם צרור בלחם, וזה פחות נורא, כי אינו מכוון ישירות נגד פרעה, לכן את שר המשקים החזירו לתפקיד, ואילו את שר האופים תלו.

"ויחלמו חלום שניהם איש חלומו בלילה אחד" (מ - ה)

לכאורה מה כפל הלשון "ויחלמו חלום", הרי אם היה כתוב "ויחלמו" היינו מבינים שזה חלום? בספר "כהיום תמצאון" מבאר: למחרת החלום נאמר [פסוק ו] "ויבוא אליהם יוסף בבקר וירא אותם והנה זועפים", מדוע? הרי ידוע כי "חלומות שוא ידברו" [כריה י - ב] ? אלא, כל זה אם החלום בא והולך כלעומת שבא, אבל אם החלום נשנה פעם אחר פעם, סימן שאין בזה דברים בטלים. וכך אומרת הגמ' בברכות [נ"ה:], חלום שנשנה מתקיים, שנאמר "ועל השנות החלום אל פרעה פעמים כי נכון הדבר מעם האלוקים וממהר האלוקים לעשותו" [מ"א - ל"ב] וזה שאומרת התורה "ויחלמו חלום", פעם אחר פעם, לכן "בבוקר וירא אותם והנם זועפים".

"וישאל את סריסי פרעה אשר איתו במשמר בית אדוניו לאמר מדוע פניכם

רעים היום" (מ - ז)

בעלי המוסר לומדים מפסוק זה מה גדול כוחה של התייחסות בין איש לרעהו. יוסף הצדיק נמכר למצרים, וללא עוול בכפו נזרק לבית הסוהר לעשר שנים. לכאורה כל אדם במצבו היה שוקע בעצמו ואינו מתבונן בנעשה סביבו, ואף יוסף הצדיק יכול היה ללמוד כל היום מהתורה שקיבל מאביו, ולא להתעניין בשלום האסירים ובהרגשתם, אך התורה מספרת 'ויבוא אליהם יוסף בבוקר וירא אותם והינם זועפים' [פסוק ה'], יוסף מבחין שהיום הם זועפים, יוסף יודע ומכיר את מצב רוחם של כל האסירים בבית הסוהר, והנה הוא מבחין יום אחד שפניהם של שני אסירים אינם כתמול שלשום.

ולמרות מצבו העגום, הוא יזום איתם שיחה, ככתוב 'וישאל את סריסי פרעה אשר איתו במשמר בית אדוניו לאמר מדוע פניכם רעים היום?' ולא רק שיזום והתחיל את השיחה איתם, אלא גם אחרי שהם אמרו לו, 'חלום חלמנו ופותר אין אותנו', עדיין ביקש מהם שיספרו לו - והלא לאלוקים פתרונם ספרו נא לי' [פסוק ה'], ורק אז 'ויספר שר המשקים'.

למעשה, דאגתו לאותם סריסים גרמה שלבסוף ייצא מבית האסורים. ורואים, שאין לדעת את כח ההשפעה של פעולה טובה אחת שבין אדם לחבירו, כי נמצא ששאילת שלום אחת גלגלה את יוסף מן הבור, עד שנהיה 'יוסף הוא השליט' [להלן מ"ב - ג] ואם כוחה של שאילת שלום הוא כה גדול, אפשר ללמוד מכאן עד כמה חמורה אי שאילת השלום, ובוודאי אי עניית שלום לחבירו.

(לתתך עליון - לב שלום - ילקוט מאיש לרעהו)

"ספרו נא לי" (מ - ח)

הגמ' בברכות [נ"ו:] מספרת, בר הדיא פותר חלומות היה, מי ששילם לו כסף פתר לו טוב, ומי שלא שילם לו פתר לו גרוע. אביי שילם לו כסף, פתר לו טוב, ורבא שלא שילם טוב, פתר לו גרוע. מבארים בדרך חידוד, בחלום של שר המשקים ושר האופים יוסף אומר "ספרו נא לי" - תשלמו לי, תספרו לי כסף. "ויספר שר המשקים", ולכן פתר לו טוב. אצל שר האופים כתוב "ויאמר אל יוסף", הוא לא ספר את הכסף, ולכן פתר לו רע.

"ויספר שר המשקים" (מ - ט)

בכל מקום מוזכר שר המשקים לפני שר האופים. אומר רבי זלמן סורוצקין, אצל הגויים המושקה יותר חשוב מהאכילה. אבל בחלומות יש לבאר סיבה נוספת. אם שר האופים היה מדבר ראשון, ויוסף היה פותר לו את החלום לרעה, לא היה שר המשקים אומר את חלומו, כמו שכתוב "וירא שר האופים כי טוב פתרו" אז אמר "גם אני בחלומי וכו'", וכדי שתהיה רווח והצלחה ליוסף, לכן סיבב הקב"ה ששר המשקים ידבר ראשון.

"והגה גפן לפני" (מ - ט)

יש להבין מה ראה יוסף לפתור חלומו של שר המשקים לטובה ושל שר המשקים לרעה, מפרש רבנו אפרים, היות ששר המשקים ראה בחלומו גפן, וגפן הרי הוא דבר המתקיים כי יוצא ממנו יין, שעומד זמן רב, וככל ששוהה יותר זמן משובח יותר, וזה היה לו לסימן שיתקיים בתפקידו. אבל שר האופים, ראה בחלומו מעשה אופה, ודבר אפיה מתעפשים בהמשך הזמן ואינו מתקיים, ולכן סימן הוא שתפקידו לא יתמשך.

רבנו בחיי מתרץ, שר המשקים התחיל דבריו במילים "בחלומי", מלשון החלמה מהירה ומראה על בריאות, אבל שר האופים התחיל במילה "אף" אני בחלומי, ואף הוא לשון חרון אף, וזה הרמז כי יחול עליו חרון אף.

"ויאמר לו יוסף וגו'" (מ - י"ב)

"ויען יוסף ויאמר וגו'" (מ - י"ג)

רבי חיים קניבסקי זצ"ל בספרו "טעמא דקרא" מדייק, אצל שר המשקים כתיב 'ויאמר יוסף' ואצל שר האופים כתיב 'ויען יוסף', וכתוב בגמ' [סוטה ל"ב:] בכל מקום שנאמר 'עניה' הוא בקול רם, וצריך טעם למה אצל שר המשקים אמר בקול נמוך, ואצל שר האופים ענה בקול רם? ותירץ עפ"י מה שכתוב בגמ' [ברכות נ"ה:] 'חלמא בישא - עציבותיה מסתייה, (הצער הנגרם מחמתו מבטל את הגזירה שבו, חלמא טבא, הדויה מסתייה - השמחה שנגרמת מחמתו, באה במקום הבשורה שבו) וכפי הנראה רצה יוסף לעשות עמהם טובה, ובוודאי

כשמפרסמים על אדם שיעלה לגדולה, יש לו כבר שמחה גדולה ע"י הפרסום, וכן כשמפרסמים על אדם שהולך ליהרג, בודאי יש לו כבר מיד צער גדול ע"י הבושה - שכולם יודעים מזה. לכן לשר המשקים אמר בלחש שלא ישמעו אנשים ולא תהא שמחתו רבה כל כך ושלא יתבטל ע"י פתרון החלום. אבל לשר האופים פרסם החלום בקול רם ובפרהסיא כדי שיתרבה צערו וע"י יבטל החלום, כנ"ל.

בספר "פנינים משולחן גבוה" מביא את תשובתו של רבי משה לנדינסקי ראש ישיבת ראדין, משל לרופא שבדק חולה, אם הרופא מאבחן שיש מזור למחלתו, מיד הוא מזרז את החולה ומעודדו לקחת תרופות למחלתו, אבל אם הוא מאבחן שמצבו אנוש ואין סיכוי שיחלים מהמחלה, אינו אומר לחולה ישירות את מצבו אלא ממתין עד שהחולה ישאל למצבו. גם כאן כך, שר המשקים שלפי פתרונו של יוסף הוא אמור לשוב לעבודתו, הזדרז יוסף לומר לו את פתרונו תיכף אחר ששמע את החלום, לכן כתוב "ויאמר יוסף", יוסף עצמו פתח בדיבור, אבל שר האופים שגורלו נחרץ לתליה, אצלו כתוב "ויען יוסף", שלא העיז לפתוח איתו בדברים, רק חיכה והמתין עד שישאל ואז "ויען ויאמר".

"בעוד שלושת ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך" (מ - י"ג)

אצל שר האופים [מ - י"ג] כתוב "בעוד שלושת ימים ישא פרעה את ראשך". מדוע אצל שר המשקים כתוב ראשך בסגול, ואצל שר האופים בשווא. אמרו חז"ל במסכת נדה [ל"א]. שלושה שותפים באדם, הקב"ה, אביו ואמו. אצל שר המשקים שחלמו נפתר לטובה, כתוב ראשך בסגול, לרמז שחלקם של שלושת השותפים עדיין קיימת, אבל שר האופים, ראשך, כיון שחסר את החלק של הקב"ה, ולכן תמות.

"בעוד שלושת ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך ונתת כוס פרעה בידו

כמשפט הראשון אשר היית משקהו כי אם זכרתי אתך" (מ - י"ג - י"ד)

שואל רבי עקיבא איגור, כיון שכבר אמר לו "והשיבך על כנך", למה היה צריך להוסיף "ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו", הרי כפל דברים שלא לצורך הוא? עוד קשה, איך יוסף הצדיק שם בטחונו בשר המשקים, הרי נאמר "ארור הגבר אשר יבטח באדם"? ותיירץ, בדרך הטבע, אם אדם נתפס בגלל שקנה בכסף גנוב והושלך בגלל זה לבית הסוהר, הרי יושב הוא בכלאו ומבטיח לעצמו כי אם יזכה לצאת לחופשי, אף אם ירצו למכור לו זהב ואבנים טובות לא יתפתה עוד, אלא יזהר וישמר מכאן ולהבא בענין זה פי כמה. גם שר המשקים ישב בבית הסוהר וחשב לעצמו, שאם רק יזכה לצאת מכלאו ולשוב לתפקידו הראשון בבית המלך, יעמוד תמיד וישגיח שבעתיים שלא יהיה שום זכוב במשקה, שהרי, כך אמר לעצמו, רק משום כך הגיע לבית הסוהר. אבל יוסף אמר לו: "והשיבך על כנך ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו", כאשר תשוב לתפקידך הראשון, לא תצטרך חיפוש והקפדה יותר מאשר קודם לכן, כי לא בגלל חוסר זהירותך הגעת לכאן, אלא מאת ה' היתה זאת, שיימצא זכוב במשקה שהגשית, ולמה? "כי אם זכרתי אתך כאשר ייטב לך", כדי שתפגוש אותי בבית הסוהר ותזכור אותי לפני המלך

כאשר ייטב לך ותשוב לשרתו כבראשונה בלי כל שינוי בהתנהגותך, כי מאת ה' היתה כל זאת!

"ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו" "כי אם זכרתי אתך כאשר ייטב לך ועשית נא עמדי חסד והזכרתי אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה" (מ - י"ג - י"ד)

לכאורה המילים "כי אם זכרתי" אין להם ביאור ומשמעות, ודי שהיה כתוב "ועשית עמדי חסד והזכרתי אל פרעה והוצאתני וכו'?" כמו כן יש לדייק, לכאורה המילים 'כמשפט הראשון אשר היית משקהו' מיותרות, ומספיק שהיה כתוב בפסוק 'והשיבך על כנך ונתת כוס פרעה בידו' - ותו לא, כמו שכתוב בפסוק המתאר את חזרתו לעבודה [פסוק כ"א] 'וישב את שר המשקים על משקהו ויתן הכוס על כף פרעה', ולא כתוב שחזר 'כמשפט הראשון?' גם קשה, בפסוק ח' כתוב שיוסף ראה בבוקר את שר המשקים ושר האופים שהינם זועפים, בשלמא שר האופים זעמו פניו כי בחלומו לא ראה דברים טובים, אבל שר המשקים מדוע זעמו פניו, הרי בחלומו ראה שיישאר שר המשקים, שהרי ראה שהוא סוחט את הענבים אל כוס פרעה?

בשו"ת "בנין שלמה" תירץ בשם אביו, ידוע שהשר שמגיש את המשקאות לפרעה, אינו האדם שגם מכין את המשקאות, וא"כ, שר המשקים ראה בחלומו שסחט את הענבים בפני פרעה, ואז הוא הבין שיורידוהו מגדלותו וממשרתו, וימנוהו לתפקיד סוחט ענבים, ומצד שני הוא רואה בחלומו שהוא נותן את הכוס על כף פרעה, שהם שני דברים הסותרים זה לזה, הסוחט אינו מגיש והמגיש אינו סוחט. לכן הבין שבחלומו יש גם דברים בטלים, אך כיון שלא ידע מה הם הדברים הבטלים, היה זועף, כפוסח על שתי הסעיפים. ענה לו יוסף, אין לך מה להצטער, בעוד שלושת ימים יתן כוס פרעה בידו כמשפט הראשון, שהוא יהיה המגיש ולא הסוחט, ומה שחלם שיסחט את הענבים, זה רק כדי שיצטער מזה ויצטרך לפתור את חלומו על ידי יוסף, ועל ידי זה תגיע תועלת ליוסף ששר המשקים יזכור אותו לטובה על שהיטיב לו ופתר את חלומו. וזה הפירוש "כי אם זכרתי", כלומר: זה שראית את סחיטת הענבים, לא היה אלא כדי שתזכור אותי אתה עצמך לטובה, ולכן אני מבקש ממך שתעשה עמדי חסד ותזכירני אל פרעה, כאשר רמזו לך בחלום.

בספר "קהלת יצחק" מבאר ע"פ דברי האלישיך הקד' שמחלק בין המושג 'שר המשקים ושר האופים' לבין המושג 'המשקה והאופה'. כשכתוב 'שר המשקים ושר האופים' אין הכוונה שהם בעצמם הכינו את המשקה או המאפה והגישו לפרעה, אלא לכל שר יש משרתים עושי מלאכתו, לשר המשקים היו תחתיו עבדים שומרי היין וכו', וכן שר האופים אינו אופה הפת בעצמו, אלא יש עבדים תחתיו שהם האופים. ועל כן, כאשר נמצא זכוב ביין, פשע 'המשקה' שתחת יד השר, ובהימצא צרור בגלוסקא, פשע 'האופה' שתחת יד השר. והדברים רמוזים בפסוק - 'חטאו משקה מלך מצרים והאופה לאדניהם למלך מצרים', בפסוק מוזכר 'לאדניהם' למלך מצרים, והכוונה בזה שהמשקה והאופה חטאו לשניים, לאדניהם היינו לשר הממונה עליהם, ולמלך מצרים כי אם לא נאמר כן - מיילת 'לאדניהם' מיותרת.

הסוהר הפקיד אותו על כל האסירים ולא חסר לו כלום, והראיה, שלא ביקש ממנו זרתו כי אם בדרך אגב, ולכן שכח אותו.

מחדש המהרי"ל דיסקין, אם יוסף לא היה פועל לפי מידת הביטחון ההיא, אלא היה מתחנן בפני שר המשקים שיזכרהו, שר המשקים באמת היה זוכר אותו וממלא בקשתו וגם היה עולה בידו להוציאו, ומובן מאליו שיוסף הצדיק כשהיה משתחרר מרבו ומבית הסוהר היה תיכף עולה לאביו לארץ כנען וכל השתלשלות עניני מצרים ביחס לירידת יעקב ובניו וכלכלתם היה נעשה ע"י אחר, והוא לא היה זוכה למלוכה, נמצא שכל הגדולה שהגיעה לו היה על ידי מידת בטחונו האמיתי, וזה מש"כ במדרש, שע"י שביקש משר המשקים בלשון קלה שאינה מחייבת נתווספו לו שנתיים בבית הסוהר אך זכה למלוכה ולפרנס את אחיו.

בספר "דרש משה" מתרץ, יוסף היה צריך לדעת שרק בגללו הקב"ה שם את שניהם בבית הסוהר, כדי שיחלמו חלומות וילכו לספר לו ואח"כ לפרעה, וממילא לא היה צריך לבקש מהם.

לפי רעיון זה מסביר רבי דב בער יפה מאוטיאן [הובאו דבריו בספר "פנינים משלחן גבוה"] את הפסוק בתהילים "אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עוון ואין ברוחו רמיה" [ל"ב - ב] מאושר הוא האדם שהקב"ה לא ממתין להענישו עד שיצטרפו לו עוונותיו לחשבון ארוך, רק מענישו מיד אחרי חטאו, שאז "ואין ברוחו רמיה", כלומר, אין ברוחו לרמות עצמו כאילו בא עליו העונש מסיבה אחרת, אלא יודע מאיזו עבירה בא אליו העונש, וממילא שב ומתחזק מיד בתשובה שלימה. הוי אומר, שנתנית העונש תיכף לחטאו מלמדת על מדרגתו הגבוהה של האיש הנכשל. כך יוסף, כיון שסמוך לגילוי על רפיונו בביטחונו נענש, ומיד שב והתחזק, לכן ניתן היה להעיד עליו כי כל ימיו "אך בה" שם מבטחו ולא פנה אל רהבים".

החזו"א כתב [פרקי אמונה ובטחון פ"ב סימן ו'] שוודאי יוסף היה בעל בטחון, וידע שכל הצלתו היא רק ע"י הקב"ה, רק השאלה היתה על הדרך שבה הוא נקט, וכלשונו הזהב של החזו"א "שאינו לבוטח לעשות פעולות הרחוקות מכל תועלת ואשר רק המיואש עושה אותן, ובהיות שהרהבים אין בטבעם לזכור ולהטיב אין לבטוח לבקש מהם".

סיפר רבי דוד סולוביצ'יק, בימי נדודיו של אביו הגרי"ז בתקופת המלחמה, נשאלו לו שתי מנות לחם ללא איסור חדש. כיון שזה היה בח' תשרי, ביקשה הרבנית לשמור מנה אחת למחרת, לסעודה המפסקת. אך בגודל בטחונו סירב לכך, ורק נוכח הפצרותיה הסכים. לא עברו כמה דקות, ועל דלת ביתם דפק חסיד גור בשם "טנצמן", וסיפר שכיון ששמע על הקפדת הרב על איסור חדש, הביא איתו לחמים מהודרים. הסתובב הגרי"ז והביט ברבנית במבט רב משמעות. הוסיף היהודי וסיפר: בעצם הוא גם הכין דגים, אך קרה המקרה והם נפלו ונפסלו מאכילה. הודה לו הגרי"ז על טרחתו, ותיכף פנה לרבנית: אם לא היינו שומרים לחם למחר, גם דגים היו לנו. ובמילה אחת: מבעל בטחון תובעים יותר, והראיה מיוסף, על אף שעשה השתדלות מועטת, בכל זאת מבעל בטחון תובעים יותר. ומכאן ראה עד כמה בעל בטחון גדול היה יוסף.

בספר "במחיצתם" מסופר: יהודי, שהיה מוטרד מאוד מנין יתפרנסו משפחות האברכים שלומדים לאחר נשואיהם בכולל לזמן בלתי מוגבל? החליט להיכנס אל כ"ק האדמו"ר מגור בעל הבית ישראל ולשטוח בפניו את הבעיה בנוסח

ועל פי ההקדמה הזאת נוכל לבאר הדברים, שר המשקים ושר האופים לא עשו דבר, ואף על שולחן המלך לא הביאו (אף האלשיך הקד' לא כתב כן), רק הם ניהלו את כל המערכת, ודאגו שיהיו תמיד את כל המשקאות, ולא יחסר בשום פעם מיני מאפה על שולחן המלך, ולקחו עבור זה מאוצר המלך הון רב. וגם היו משגיחים על העבדים ועל כל דבר שיעשה על הצד היותר טוב ובנקיות, וכל האנשים אשר היו בענין הזה - היו תחת ידם. והאיש אשר נתן את הכוס על ידי פרעה, הוא נקרא 'משקה מלך מצרים', בעבור שהוא נתן ביד המלך לשותת, והוא היה ג"כ תחת יד שר המשקים.

והנה ידוע בענייני המינויים ותפקידי השררה, שלא בפעם אחת יתעלה האדם אל המשרה הגבוהה, כי אם לאט לאט יתעלה ממדרגה למדרגה, עד אשר יגיע אל המדרגה העליונה. ושר המשקים הזה בודאי היה ג"כ בתחילה במדרגה פחותה, ורק לאחר שנתעלה מעלה מעלה - הגיע עד לדרגה שהיה 'משקה מלך מצרים', היינו - ליתן הכוס על כף פרעה, ובוודאי המשרה הזאת היא המדרגה השנייה לשר המשקים, ולאחר מכן נתעלה להיות שר. וזה שאמר יוסף לשר המשקים, אחר שסיפר לו החלום שסחט את הענבים ונתן הכוס על כף פרעה, שזאת אינה מלאכתו - אחרי שהוא כבר נתמנה לשר ולא למשקה, לזאת פתרו לו 'כי בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך, אך לא לתפקיד הגבוה להיות שר, אלא ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו, ר"ל שתחזור אל המשרה שהיית קודם שנתעלית להיות שר, דהיינו להיות משקה למלך, כי הורד מגדולתו הגבוהה בעבור החטא. ומה שקורא אותו הכתוב לאחר מכן [שם - כ"ג] 'שר המשקים' כשאמר 'ולא זכר שר המשקים את יוסף', אף שהורד מגדולתו, הוא מפני שהיה תחילה שר המשקים.

"כי אם זכרתני איתך" (מ - י"ד)

על הפסוק בתהילים [מ - ה] "אשרי הגבר אשר שם מבטחו בה' ולא פנה אל רהבים" מובא במדרש [בר"ר פ"ט - ב] שפסוק זה מדבר על יוסף שבגלל שלא בטח בה' ואמר לשר המשקים "כי אם זכרתני אתך" נתווספו לו שנתיים בבית הסוהר. והסתירה זועקת מיניה וביה, הלא פנייתו של יוסף מוכיחה על חוסר ביטחון ולא על הבוטח בה'?, ועוד, אם הוא בוטח בה' מדוע הוא פונה אל רהבים.

מתרץ המהרי"ל דיסקין [תחילת פרשת מקץ], ישנם כמה דרגות כמידת הביטחון, א. ביטחון גמור בהקב"ה כמו שכתוב במשלי [ג - ה] "בטח אל ה' בכל לבך ואל בינתך אל תישען" ופי' הגר"א מוילנא שהכוונה על ביטחון גמור ואין לאדם לעשות שום פעולה מצידו. ב. ביטחון עם מעשה ופעולה, אך יש דרך שלישית אמצעית כש"כ בתהילים [ל"ו - ה] "גול על ה' דרכך והוא יעשה" שמשמע שהאדם צריך לעשות איזו פעולה קלה כמו הגלגול הראשון לדבר עגול שאדם צריך להתחיל לגלגלו ואח"כ הוא מתגלגל מאליו עד שנתקע, שאח"כ הוא מתגלגל מאליו, כך האדם צריך לעשות פעולה קטנה להתחיל את הדבר כדי שיהיה לה המשיכות, וכדרך הזו בחר יוסף, כי יוסף באמת לא רצה לבקש ממנו ולהתחנן בפניו שישתדל שישחררו אותו, אבל מאידך גם לא רצה לשתוק ולכן בחר בדרך האמצעית ואמר "כי אם זכרתני וכו' והזכרתני" כאילו בדרך אגב ואקראי, שאם תרצה לעשות לי טובה אז תזכיר אותי, לכן חשב שר המשקים, שהשחרור לא נחוץ כל כך ליוסף, כי חשב שטוב לו בבית הסוהר, כי שר בית

רבי עזרא ברזל היה בעל בטחון מופלא, אף פעם לא דאג על פרנסתו, היה בטוח שאת המגיע לו יקבל. סיפר, פעם אחת שאירס את בתו קיבל על עצמו התחייבות כספית גדולה. באחד הימים כשנסע באוטובוס, לפתע התחיל לחשוב "איך לקחתי על עצמי התחייבות כזו, מהיכן אשלם אותה, הרי בקושי למחיה יש לי"? השיב לאותו שבא לערער לו את מידת הבטחון - "יצר הרע" - מה אתה עושה באוטובוס, הלא אני קניתי כרטיס אחד ולא שניים, רד מיד! ובכך החזיר לעצמו את השלווה והביטחון בה.

"בעוד שלושת ימים ישא פרעה את ראשך מעליך" (מ - י"ט)

לכאורה שני החלומות שווים, ומה ההבדל שמצא יוסף ביניהם. הסביר זאת המגיד מדובנא במשל. שני אנשים נעצרו ברחוב מול תמונה, ובה דמות אדם הנושא על ראשו סל מלא לחם. עוד הם עומדים ומסתכלים, באה ציפור, ניצבה על התמונה והתחילה לנקר במקורה את הלחם שבסל. אמר האחד, אכן אמן גדול הוא הצייר, שהשכיל להוציא מתחת ידו תמונה טבעית, עד כדי כך שהלחם שבסל נראה לציפור כלחם ממש. נענה השני ואמר, לא, הוא לא אמן גדול כל כך, שרק הלחם נראה כך, אבל לא דמות האדם, שאילו היה כדמות אדם חי, היתה הציפור חוששת להתקרב אליה. וזה מה שהבחין יוסף כשהוא הקשיב לחלומו של שר האופים. "והעוף אוכל אותם מן הסל מעל ראשי" - הבין יוסף, שמזה שהציפור לא חששה לאכול מהסל שעל ראשו, שאין לפניו אדם חי, ושבעוד שלושת ימים "ישא פרעה את ראשך מעליך ותלה אותך על עץ".

רבי מאיר שפירא מלובלין מבאר, שר המשקים ראה בחלומו שהוא פעיל, עושה בידו, מתנועע ופועל כאיש חי - "וכוס פרעה בידי ואקח את הענבים ואשחט אותם ואתן את הכוס על יד פרעה". כל הפעולות האלו, מוכיחות על אדם חי ובעל מעשים. מכאן ראה יוסף שהוא איש חי, ולכן פתר לו טוב. אבל שר האופים לא ראה בחלומו שהוא עושה איזו שהיא פעולה, אלא שהכל נעשה בו, והוא אינו פועל ואינו עושה מאומה, וכמו גולם עומד שם עם שלושה סלים על ראשו, ונותן לעוף לאכול ממנו. מכאן הבין יוסף שהוא כאדם מת.

עוד הסבר נפלא בשם רבי אפרים אפשטיין משיקגו ששואל, למה יוסף פתר לו את החלום רע, הרי חז"ל אומרים כל החלומות הולכים אחר הפה? ומתריץ, שבחלום משתקף אופיו של האדם. ראה יוסף ששר האופים כשהיה בבית הסוהר רואה בחלומו עוף אוכל מן הסל שעל ראשו. במצבו המסוכן בבית האסורים, אין לו דאגה אחרת אלא שהציפור נוטלת קצת מזון, מה אכפת לך אם העוף אוכל מן הסל? מכאן ראה יוסף אופיו, והכריע את גזר דינו.

עוד אפשר לומר ברוח הזמן, שר המשקים הלך ליוסף לשמוע מה הוא יאמר, לשמוע את חוות דעתו, בין אם יפתור לטובה ובין אם לרעה, הוא בא לגדול בישראל לשמוע דעת תורה, בשונה משר האופים שלא הגיע לשמוע, אלא רק לאחר שראה "כי טוב פתור", שיוסף פתור לטובה, שה"גדול" מדבר כפי שמוצא חן בעיניו, רק אז הגיע להימלך באדם הגדול. זה מוות.

הבא: "בשלמא הילדים שלנו, יכולים לשבת וללמוד בלי הגבלה, כי אנחנו עוסקים במסחר ומפרנסים אותם, אבל מה יהיה על הילדים והנכדים שלהם ועל הנינים שלהם? אין לי מנוחה בלילות מדאגה זו!"
קפץ האדמו"ר ממקומו וצעק: "שוטה שבעולם! אתה כבר יודע מה יהיה בדור הבא ובעוד שני דורות? כבר פתרת את כל הבעיות הקשות וסילקת את כל הסכנות העלולות להיות בחמישים השנים הקרובות? עד שהדבר היחיד שנשאר לך בלי פתרון הוא הפרנסה של הנכדים והנינים שלך.

"כי אם זכרתני איתך כאשר ייטב לך ועשית נא עמדי חסד והזכרתני לפני פרעה והוצאתני מן הבית הזה" (מ - י"ד)

ולא היה צריך יוסף לעשות בבית הסוהר אלא עשר שנים, ולמה הוסיפו לו שתי שנים? אמר הקב"ה, אתה השלכת בטחוני ובטחת בשר המשקים, ואמרת לו שתי זכירות "כי אם זכרתני" "והזכרתני", לכן תוסיף לך עוד שתי שנים. [תנחומא פרק ט']

מספרים, רבי חיים מברסק שאל את רבי שמעון שקאפ, אילו אמר יוסף רק פעם אחת "וזכרתני", כמה היה נענש? ענה לו ר' שמעון שקאפ, באופן פשוט, אם על פעמיים הוא נענש שנתיים, על פעם אחת שנה. אמר לו ר' חיים, לא כך הדבר. אם היה אומר רק פעם אחת, הוא לא היה נענש כלל, שהרי מחובתו של אדם לעשות השתדלות להציל את נפשו. אלא שלחובת ההשתדלות מספיק לומר פעם אחת "וזכרתני", ומה שביקש פעמיים, גילה דעתו שגם הראשונה אינה בגדר "השתדלות", כמובן לפי מדרגתו הגבוהה, ולכן נענש לשנתיים.

אמנם יש בזה מחלוקת בין הרמב"ן ובין בעל "חובת הלבבות" [שער הביטחון פרק ד] הרמב"ן סובר שעל האדם להשליך יתנועע על ה', ואין עליו שום חובת השתדלות. מאידך, לדעת "חובת הלבבות" אין לו לאדם לסמוך על הנס, ומה שבידו לעשות יעשה. עד שבא רבי ישראל סלנטר וקבע, שמדרגת הביטחון של חובת הלבבות, ראויה להזמון העם, ושיטת הרמב"ן ראוי שינהגו בו תלמידי חכמים, בני עליה, דוגמת רבי שמעון בר יוחאי בשעתו. ואם כי אמרו חז"ל בברכות [ל"ה]. הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם. יש לדייק ש"רבים" לא הצליחו, אבל יחידים ראויים לנקוט בשיטה זו

בישיבתו של רבי שמעון שקאפ היה מחסור באוכל, והבחורים רצו להביע את מחאתם על המצב הכלכלי הירוד בישיבה, ועברו ללמוד בבית מדרש אחר. אחרי יום אחד שעברו מקום, קרא ר' שמעון לכמה תלמידים ואמר להם את שאלתו של ר' חיים ואת תשובתו, בכל אופן רואים שמאחר שיוסף עבר את חובת ההשתדלות נענש, אך אתם אותו הדבר, יום אחד השתדלתם, עשיתם את שלכם. מעכשיו עליכם להיזהר שלא תעברו את גבול ההשתדלות המותרת, ואז תתגלגל עליכם האשמה גם על ההשתדלות הראשונה. והלימודים חזרו למתכונתם הישנה.

אל בעל ה"חזון איש" בא יהודי שהיה שרוי במצוקה כלכלית נוראה, ושפך לפניו את מר ליבו ואמר לו, אין שום סיכוי לישועה כי אם בדרך נס, והרי "לאו בכל יום מתרחיש ניסא". על המקום החזון איש תיקן את נוסח המימרא והניגון... לאו... בכל יום מתרחיש ניסא.

"ויהי ביום השלישי יום הולדת את פרעה" (מ' - ב')

כשרבי שמואל מוהליבר נהיה בן שבעים, רצו להגוג לו יום הולדת. הוא סרב בכל תוקף, ואמר, אין אנו מוצאים בשום מקום, לא בתורה שבכתב, ולא בתורה שבע"פ שיהודים יעשו יום הולדת, ורק אצל הגויים בתורה אנו מוצאים שעשו יום הולדת לפרעה. זהו ההבדל בין גוי ליהודי, יהודי ביום הולדתו עושה חשבון נפש שלו, לו לעצמו. אבל הגוי ביום הולדתו עושה חשבון של אחרים, משיב את שר המשקים למקומו ואת שר האופים הוא תלה.

"ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו" (מ' - ב')

כותב ה"אבן עזרא", "ולא זכר" - לא הזכירו בפה, "וישכחהו" - בלב. מסביר ה"כתב סופר", מי שנפגש עם אדם גדול ומתבשם מחכמתו וגדלותו, הוא תמיד מספר על מעלותיו, ואם אין לאדם זה מעלות מיוחדות, אלא שהטיב עמו, אמנם אין לו מה לספר עליו, אבל בלב הוא זוכר אותו. כאן, הרי יוסף היה אדם גדול, חכם ונבון, והיה מה לספר עליו ועל גדלותו, וגם שהיטיב איתו ופתר חלומו, והיה צריך לחרוט את שמו וזכרו בליבו, והוא את שניהם לא עשה, לא סיפר לאחרים את מעלותיו, וגם שכח בליבו פירוש נוסף ראיתי באיזה ספר שכתב, שבאמת יוסף לא שם בטחונו בשר המשקים, ומילת וישכחהו אינה הולכת על שר המשקים, אלא על יוסף ששכח את שר המשקים.

"ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו" (מ' - ב')

אם נבוא לדון האם ההשתדלות הוכיחה את עצמה, אומר רבי יצחק מאיר בן מנחם, שבמבט לאחור רואים שההשתדלות לא הוכיחה את עצמה, שהרי יוסף

סמך על שר המשקים אך שר המשקים לא קיים את הבטחתו, רק "וישכחהו", ורק אחרי שסיבבו מן השמים את חלומו של פרעה והצורך לפענחו כדי להביאו אל המלך רק אז הוזכר שמו של יוסף, ואלמלא זאת, יוסף היה נשאר בבית הסוהר במצב של "וישכחהו", כך שהשתדלותו של יוסף אכן לא יצאה אל הפועל.

"ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו" (מ' - ב')

מפני שתלה בו יוסף בטחונו לזכרו הווקק להיות אסור עוד שתי שנים, שנאמר: 'אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים', ולא בטח על מצרים הקרויים 'רהב'. [רש"י]

כלומר, היתה טענה על יוסף מדוע הוא פונה לבקש עזרה מבני אדם ולא סומך על הקב"ה. לכאורה אינו מובן, וכי אדם היושב בבית הכלא אינו צריך לעשות את ההשתדלות המינימלית להשתחרר מכלאו? מתרץ רבי ברוך דב פוברסקי, בספרו "בד קודש", יוסף מבקש עזרה מאדם שיושב גם הוא בכלא, ולכאורה כיצד מבקש יוסף עזרה ממי שיושב עמו יחד בכלא, איך הוא יכול לעזור לו? התשובה היא: אמנם כרגע הוא אסיר כמוהו, אך בעוד שלושה ימים הוא יצא מכאן, כפי שהתגלה להם בחלום.

אם כך, מה בוער ליוסף לבקש ממנו זאת כעת? הרי נותרו עוד שלושה ימים עד שיצא, ובזמן הזה עליו לפנות לבורא העולם ולבקש ממנו להושיעו, ורק לפני שיצא שר המשקים מהכלא, יפנה אליו ויאמר לו: "כי אם זכרתני אתך... והזכרתני אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה!" הפניה אליו כעת היא בגדר מעשה של יאוש, שהרי בין כה וכה לא תהיה ליוסף תועלת ממנה - וזו היתה הטענה כלפי יוסף.

לקבלת הגליון בדואר אלקטרוני יש

לשלוח בקשה לכתובת

mideshenb@gmail.com